

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN İKTİSADİ VE
MALİ YAPIDAKİ DÖNÜŞÜME ETKİSİ: 2000 YILI SONRASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Selçuk BAYRAMOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN

TOKAT – 2012

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN İKTİSADİ VE
MALİ YAPIDAKİ DÖNÜŞÜME ETKİSİ: 2000 YILI SONRASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Selçuk BAYRAMOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN

TOKAT – 2012

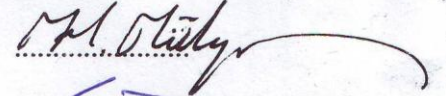
TÜRKİYE'DE FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN İKTİSADİ VE MALİ
YAPIDAKİ DÖNÜŞÜME ETKİSİ: 2000 YILI SONRASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06.03.2012

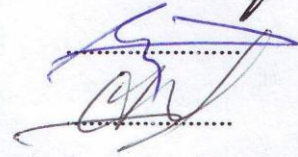
Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Hayrettin ÇİLEBKAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. İlhan EROĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yusuf TEMUR

Üye :

.....

Üye :

.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19.03.2012 tarih ve 12/02 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ali AÇIKEL
Enstitü Müdürü

Mühür
İmza

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(06.03./2012.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

SELGUK BAYRAMOĞLU

İmzası

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın başlığını oluşturma safhasından tamamlanana kadar, çalışmamın her safhasında bana yol gösteren, hazırladıklarımı ihtimamla inceleyen ve öneriler sunan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hayrettin Tüleykan hocama, yine bu çalışma boyunca benden yardımını esirgemeyen Öğretim Görevlisi Erdem Kanışlı'ya ve bu süreç içerisinde beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, hayatımın her safhasında maddi ve manevi her türlü fedakârlığa katlanıp, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen AİLEM'e en derin saygı, şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Tokat, 2012

Selçuk BAYRAMOĞLU

ÖZET

Finansal serbestleşme hareketi, teorik temellerini esas olarak neo-liberal politikalardan almaktadır. 1970'li yılların sonlarından itibaren küresel dünyada ivme kazanan finansal serbestleşme politikaları, 24 Ocak 1980 Kararları ile Türkiye gündemine girmiştir. Ülkemizde 24 Ocak Kararları ile başlayan serbestleşme üç safhada büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bunlardan ilki; mal ve hizmet ticaretinin serbest bırakılması, ikincisi; faiz oranları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile sağlanan yurtiçi finansal serbestleşme, üçüncü olarak da; sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılması ile tamamlanan dış finansal serbestleşmedir.

Bu çalışmanın amacı, 1980 kararları ile ülkemizin gündemine giren finansal serbestleşme politikalarının özellikle 2000 yılı sonrasında iktisadi ve mali yapı üzerinde nasıl bir etki meydana getirdiği incelemektir. Bu çerçevede; birinci bölümde, finansal serbestleşmenin küresel dünyada nasıl bir teorik çerçevede şekillendiğini çizmektir. İkinci bölümde, 1980 Kararları ile gündemimize giren finansal serbestleşme politikalarının nasıl bir uygulama safhasından geçtiğini ortaya koymaktır. Son bölümde ise 2000 yılı sonrasında ülkemizde uygulanan finansal serbestleşme politikalarının iktisadi ve mali yapı üzerinde nasıl bir dönüşüm meydana getirdiğini ortaya koymaktır.

Çalışma sonucunda; 24 Ocak Kararları ile gündemimize giren, piyasa ekonomisinin önemli bir ayağını teşkil eden finansal serbestleşme politikalarının olumlu ve olumsuz etkileri belirtilmiştir. Özellikle 1990-2000 döneminde bazı alınan tedbirlerin ve yapısal reformların tamamlanamadığından ötürü birkaç büyük krizin yaşanmasına kaynaklık etmiştir. Fakat günümüze baktığımız zaman, bu politikalar ile finansal piyasalar derinlik kazanmış, finansal yapı küresel şoklara karşı güçlenmiş ve rekabet ortamı iyileştirilmiştir. Kısaca ekonomi sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur.

ABSTRACT

Financial liberalisation programme took its theoretic basis from neo-liberal policies. Financial liberalisation programme which gaining acceleration at the end of 1970s came Turkey's agenda with decisions of 24 January 1980. Liberalisation was widely completed in three steps in our country. First of them was liberalisation of goods and service trade, second one was domestic financial liberalisation that was provided with the removing restrictions on interest rates, third and last one was foreign financial liberalisation that was completed with removing restrictions on capital movement.

The aim of this work was to prove how financial liberalisation programme that came Turkey's agenda with decisions of 24 January 1980 effect on economic and financial structure especially just after millennium. In this context; chapter one is related to theoretic frame of financial liberalisation in global world. Chapter two was related to practise steps of the financial liberalisation programme that came our agenda with decisions of 24 January 1980. Last chapter was related to how financial liberalisation programme after used 2000 in our country transform economic and financial structure.

As a result of this work it is stated positive and negative effects of financial liberalisation programme that has a great importance in free market economy and came Turkey's agenda with decisions of 24 January. Financial liberalisation programme induce some big crisis because some precautions and structural reforms wasn't completed especially between 1999 and 2000. But now these policies and financial markets gain depth, financial structure rally against global effects and competitive environment is recovered. In short Economy reach strong and healthy structure.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix

BÖLÜM – I –

KÜRESELLEŞEN DÜNYA’DA FİNANSAL SERBESTLEŞME

KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

I. GİRİŞ	1
1. FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN TEORİK ÇERÇEVESİ	3
1.1. Finansal Küreselleşme (Globalleşme) Olgusu	3
1.2. Finansal Serbestleşme Tanımı ve İlgili Kavramlar	5
1.2.1. Finansal Serbestleşme Kavramı	6
1.2.1.1. Finansal Derinlik	8
1.2.1.2. Finansal Baskı	9
1.3. Finansal Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi	11
1.4. Finansal Serbestleşme Sürecine İlişkin Farklı Yaklaşımlar	16
1.4.1. Mc. Kinnon-Shaw Yaklaşımı.....	18
1.4.2. Yeni Yapısalcı Yaklaşım	23
1.4.3. Neo-Keynesyen Yaklaşım	29
1.4.4. Post-Keynesyen Yaklaşım	31
1.4.5. Spekülatif Gelişme Modeli	33

1.5. Finansal Serbestleşmenin Ön Koşulları	34
1.5.1. Mali Disiplin	35
1.5.2. Ücret, Fiyat ve Faiz Oranı Esnekliğini Önleyen Kısıtlamaların Kaldırılması	37
1.5.3. İçsel ve Dışsal Politikaların Koordinasyonu.....	37
1.6. İç ve Dış Finansal Serbestleşme	38
1.6.1. İç (Yurtiçi) Finansal Serbestleşme	39
1.6.2. Dış (Yurtdışı) Finansal Serbestleşme	40
1.7. Finansal Serbestleşmenin Ekonomik Etkileri.....	44
1.7.1. Ekonomik Büyümeye Etkisi	44
1.7.2. İktisat Politikalarına Etkisi.....	48
1.7.3. Maliye Politikalarına Etkisi	50

BÖLÜM – II –

24 OCAK KARARLARI İŞİĞİNDA TÜRKİYE’DE FİNANSAL

SERBESTLEŞME: 1980 – 1999 DÖNEMİ

2. TÜRKİYE EKONOMİSİ’NDE SERBESTLEŞME SÜRECİ.....	54
2.1. Serbestleşme Sürecine İlk Adım: 24 Ocak 1980 Kararları	57
2.1.1. 24 Ocak 1980 Kararlarının İçeriği	58
2.1.2. 24 Ocak 1980 Kararlarının Amaçları	61
2.2. 24 Ocak 1980 Kararları ile Aşamalı Olarak Serbestleşmeye Geçiş	63
2.2.1. Ticari Serbestleşme Süreci.....	64
2.2.1.1. İhracatı Teşvike Etmeye Yönelik Uygulamalar	65
2.2.1.2. İthalatı Serbestleştirmeye Yönelik Uygulamalar	68

2.2.1.3. Türkiye – AB Gümrük Birliği	69
2.2.2. Finansal Serbestleşme Süreci.....	72
2.2.2.1. Yurtiçi Finansal Serbestleşme Dönemi (1980 – 1989).....	74
2.2.2.1.1. Faiz Oranlarına İlişkin Düzenlemeler	76
2.2.2.1.2. Döviz Piyasasına İlişkin Düzenlemeler	79
2.2.2.1.3. Para ve Sermaye Piyasalarına İlişkin Düzenlemeler	81
2.2.2.1.4. Bankacılık Sektörüne İlişkin Düzenlemeler	83
2.2.2.2. Yurtdışı Finansal Serbestleşme Dönemi (1989 ve Sonrası).....	86
2.2.2.2.1. 32 Sayılı Kararname ile Getirilen Düzenlemeler	87
2.3. 24 Ocak Kararlarının Sonuçları – Değerlendirilmesi	90

BÖLÜM – III –

TÜRKİYE’DE 2000 YILI SONRASINDA UYGULANAN EKONOMİDE LİBERALLEŞME VE FİNANSAL SERBESTLEŞME POLİTİKALARI VE ETKİLERİ

3. TÜRKİYE’DE 2000 YILI SONRASINDA UYGULANAN EKONOMİDE LİBERALLEŞME VE FİNANSAL SERBESTLEŞME POLİTİKALARI VE ETKİLERİ	95
3.1. Enflasyonu Düşürme Programı (EDP).....	97
3.1.1. Maliye Politikası	100
3.1.1.1. Vergi Gelirlerinin Arttırılması.....	102
3.1.1.2. Kamu Harcamalarının Azaltılması	103
3.1.1.3. Borç Yönetimi	105

3.1.2. Döviz Kuru Nominal Çıpasına Dayalı Para Politikası	106
3.1.3. Yapısal Nitelikli Dönüşümler	108
3.2. Enflasyonu Düşürme Programının Sonuçları ve Değerlendirilmesi	110
3.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP).....	113
3.4. GEGP'nin Sonuçları ve Değerlendirilmesi	117
3.5. Liberal Ekonomi ve Finansal Serbestleşme Ekseninde Uygulanan Politikaların İktisadi ve Mali Yapıya Yansımaları.....	120
3.5.1. İktisadi Yapı Üzerine Yansımaları	122
3.5.2. Mali Yapı Üzerine Yansımaları.....	144
SONUÇ	155
KAYNAKLAR	164
ÖZGEÇMİŞ	181

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil-I: Finansal Baskının Yatırım ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi	19
Şekil-II: Taylor Modeli.....	26
Şekil-III: Kamu Harcamalarının Daraltıcı Etkisi.....	104
Grafik-I: Türkiye’de Faiz Oranları	127
Grafik-II: Merkezi Yönetim Faiz Dışı Bütçe Fazlası ve Yapısal Faiz Dışı Bütçe Fazlası ..	129
Grafik-III: Mevsimsellikten Arındırılmış Toplam İstihdam.....	133
Grafik-IV: Yıllar ve Son Dönem İtibariyle İşsizlik Oranları	134
Grafik-V: Türkiye’de ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon	136
Grafik-VI: Bankacılık Sektörünün Gelişimi	138
Grafik-VII: Türkiye’de İhracat ve İthalat	139
Grafik-VIII: Cari İşlemler Dengesi	140
Grafik-IX: Cari Açığın Finansman Yapısı (Sermaye Girişi ve Tutarı)	141
Grafik-X: GSYH Büyüme Oranları	142

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AEP:** Acil Eylem Planı
- BDDK:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- DTM:** Dış Ticaret Müsteşarlığı
- EDP:** Enflasyonu Düşürme Programı
- GEGP:** Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
- GOÜ:** Gelişmekte Olan Ülkeler
- GSMH:** Gayri Safi Milli Hâsıla
- GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
- İBRD:** Dünya Bankası
- İNTERBANK:** Bankalararası Para Piyasası
- IMF:** Uluslararası Para Fonu
- İMKB:** İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KİT:** Kamu İktisadi Teşebbüsleri
- RFP:** Resmi Finansal Piyasalar
- RFOP:** Resmi Olmayan Finansal Piyasalar
- STA:** Serbest Ticaret Anlaşmaları
- SPK:** Sermaye Piyasası Kurumu
- TBMM:** Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TCMB:** Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
- TMSF:** Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
- TÜFE:** Tüketici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

Neo-liberal küreselleşme günümüzde gerek iktisat politikalarının gerekse siyasal yapının ana gündemini oluşturmaktadır. Genel bir ifadeyle küreselleşme, dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların, birbirleriyle ve/veya dünya piyasalarıyla eklemelenmesi olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede ticaretin ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi küreselleşmenin en önemli iki unsurudur.

Finansal küreselleşme, finansal piyasaları ayıran sınırların ortadan kalkması ve uluslar arası sermaye akımlarının hız kazanması (serbestleşmesi) sürecidir. Esas itibariyle bu sürecin başlangıcı 1940'li yıllara gitmekle beraber asıl olarak 1980'li yıllarda bu süreç daha çok ivme kazanmıştır. 1980'li yılların başında finansal küreselleşmenin bir uzantısı olarak gelişmiş ülkeler ile beraber IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yönlendirmesi ile birçok gelişmekte olan ülkede uygulamaya konulan finansal serbestleşme politikaları günümüz dünya ekonomileri ve küreselleşme üzerinde etkilerini arttırarak devam etmektedir.

Liberal politikalar çerçevesinde uygulamaya konulan finansal serbestleşme politikaları ile finansal yapı üzerine inşa edilen sınırlamaların ortadan kaldırılmasının; bu sistem içerisinde faaliyet gösteren piyasa ve firmaların daha etkin çalışmalarına, ekonomi kurallarına uygun olarak faaliyet göstermelerine ve temel fonksiyonlarını daha iyi yerine getirmelerine katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Bunun sonucunda da daha etkin ve rekabet gücü yüksek piyasaların ve konjonktürel dalgalanmalara dayanıklı bir ekonomik yapının oluşturulması ve büyümenin hız kazanması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde anlam kazanan liberal iktisat politikaları; İngiltere'de Thatcher (1979) ve ABD'de Reagan (1981) yönetimleri döneminde ivme kazanmış ve bu

dönemden sonra dünya piyasalarını oluşturan parçalarda yeni bir ekonomi politikası olarak hızlı bir şekilde yayılmıştır. Dünya’da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’ye yansımaları, 24 Ocak 1980 Kararları’na dayanmaktadır.

24 Ocak 1980 Kararları’nın temel amaçları; ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermayenin özendirilerek ülkeye çekilmesi, ihracatın artırılması, ekonomide kamu kesiminin daraltılması, devlet müdahalelerinin asgariye indirilmesi, özel kesimin sermaye birikiminin özendirilmesi/desteklenmesi ve sonuçta piyasa mekanizmasının serbestçe işlemesinin sağlanması olarak görülmüştür.

Ülkemizde 24 Ocak Kararlarıyla başlayan ve 32 Sayılı Karar ile büyük ölçüde tamamlanan finansal serbestleşmenin asıl amacı; dünya ekonomisine entegre olma yolunda ulusal sınırlamaları kaldırarak ülke ekonomisini dışa açmak, finansal kesime derinlik kazandırmak, verimliliği arttırmak, finansal araçlara çeşitlilik kazandırmak, ekonomiyi sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturmadır.

Bu çalışmanın amacı; piyasa ekonomisinin vazgeçilmez unsuru olan finansal serbestleşme politikalarının Türkiye’de nasıl bir ekonomik yapı içerisinde uygulanmaya başladığını ve ekonomik etkilerini ortaya koymaktır. Özellikle 2000 yılından sonra finansal serbestleşme hareketinin iktisadi ve mali yapı üzerine yansımaları çalışmanın amacını tamamlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın I. Bölümünde, finansal serbestleşmenin teorik çerçevesi çizilmekte, takip eden II. Bölümde de, Türkiye’de uygulanmaya başlaması ve gelişimi sunulmaktadır. III. Bölümde ise 2000 yılından sonra makroekonomik etkileri çerçevesinde iktisadi ve mali yapıya yansımaları aktarılmaktadır.

BÖLÜM -I-

FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Finansal Küreselleşme (Globalleşme) Olgusu

Toplumsal hayatın başlıca düzenleme alanları ekonomik, politik ve kültürel alanlar olarak düşünüldüğünde, küreselleşme; toplumsal hayatın bütün bu alanlarında geleneksel mekâna bağlı koşullardan çözüme sürecini ifade eder. Bu yaklaşım ile bakıldığında ekonomik boyutu ile küreselleşme; üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin, yatırım ve yönetim ile bilgilerin uluslar arasında engel tanımadan dolaştıkları bir dünyayı idealize eder. Kültürel anlamda ise farklı kültürlerin kaynaşması, insanların yaşam tarzlarının, tercihlerinin ve değer yargılarının birbirine benzemesi anlamına gelir (Demir, 1970, s:75).

1970’li ve 1980’li yıllar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finans sektörünün hızla büyüdüğü ve ülkeler arasında entegre olduğu bir dönem olmuştur. Finans sektörünün büyümesi ve bütünleşmesi bu sektörün faaliyetlerini serbestleştirme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır. 1990’lı yılların başında ABD’de tahvil piyasasının yabancılara açılmasına sağlayan “SEC 144 A Yasası”nın kabulü, aynı yıllarda Japonya’nın, finansal piyasalarına yabancılardan girme serbestliğini sınırlayan “65 Sayılı Yasa” yı kaldırması ve AB ülkelerinin tüm sınırlamaları kaldırma girişimlerinin finansal piyasaları da kapsıyor olması küreselleşme olgusuna hız katmıştır (Akdiş, Ekim 2002, s:45).

Küreselleşmenin finansal ayağı, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle finansal küreselleşme; mal, emek ve sermaye

akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir (Aktan ve Şen, 1999, s:14).

Esas itibariyle 1980'lerde ivme kazanan finansal küreselleşmenin dinamiklerini kavrayabilmek, küreselleşme sürecinin temelindeki etkenleri anlamayı gerekli kılmaktadır. Söz konusu bu etkenler beş maddede ele alınabilir. Bunlar (Ongun, 1993, s:36):

1. Reel Sektördeki ve Dünya Ticaretindeki Gelişmeler: Üretimin uluslararasılaşması, çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırımlarının önem kazanması ve dünya ticaretinin hızlı bir genişleme sürecine girmesiyle ilintilidir.

2. Teknolojik Devrim: Finans piyasalarında maliyetlerin düşmesini sağlayarak, yatırımcıların yeni alanlara girmelerini kolaylaştırmıştır.

3. Finansal Liberalizasyon: Ulusal finans piyasalarını birbirinden ayıran setlerin yıkılmasında etkin bir rol oynamıştır. Finansal liberalizasyon kavramı, ulusal finans piyasaları üzerindeki resmi denetimlerin kaldırılması ya da gevşetilmesi ve ekonomilerin uluslar arası sermaye akımlarına açılması sürecini tanımlar.

4. Menkul Kıymetleştirme: Kredi işlemlerinin yerini menkul kıymet işlemlerinin alması; finansal araçların çeşitlenmesinin, ulusal finans sektörlerinin dışa açılmasının, döviz piyasalarının genişlemesinin ve uluslar arası finans piyasalarından uzun vadeli kaynak talebinin artmasının sonucudur.

5. Dışsal–Konjonktürel Nedenler: Finansal yenilikler ve dış piyasalardan kredi bulma olanağı, birçok ülkede parasal otoriteleri miktar kısıtlamalarından uzaklaşmaya yöneltirken kredi itibarına sahip ülkelerin, bütçe

ve cari işlem açıklarını, daha uzun sürelerde dış kaynaklardan finanse etmelerini de mümkün kılmıştır. Bu olgu finansal küreselleşmenin temelindeki dışsal etkeni oluşturmaktadır.

Finansal küreselleşme kendisini, esas olarak “üretim ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesi” gibi iki farklı alanda göstermektedir. Üretimin küreselleşmesi; ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini sınır ötesi ülke ve kıtalara yaymalarını ifade etmektedir. Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen firmalar, üretim faaliyetlerini maliyet avantajı sağlayacak ülkelere kaydırmanın yollarını aramakta ve faaliyetlerini, ham madde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırmaktadırlar. Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi ise; sermayenin herhangi bir coğrafi sınırlar içerisinde kalmayıp; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır ötesi alanlara kolayca yayılmasıdır (Aktan ve Şen, 1999, s:15-17).

1.2. Finansal Serbestleşme, Tanımı ve İlgili Kavramlar

Serbestleşmeye ilişkin literatür taraması yapıldığında, serbestleşmenin; finansal serbestleşme ve dış ticaretin serbestleşmesi gibi iki önemli boyutu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada serbestleşmenin finansal boyutu dikkate alınmaktadır. Çalışmanın bu birinci bölümünde finansal serbestleşmenin teorik olarak çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

1.2.1. Finansal Serbestleşme Kavramı

Dünyada popüler iktisadi, siyasi ve yönetsel olarak karşımıza çıkan serbestleşme diğer bir ifade ile liberalizasyon, çok boyutlu bir konudur. Temelde serbestleşme;

- Siyasi ve yönetsel mekanizmalar, ticaret piyasaları ve finansal piyasalar üzerindeki kontrollerin kaldırılması ve sonrasında “Uluslararasılaştırılmasını” amaçlamaktadır (Dağdelen, 2004, s:5).

Serbestleşme (liberalizasyon) literatürde ticari liberalizasyon, finansal liberalizasyon, siyasi ve yönetsel liberalizasyon olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Konumuzun kapsam ve bütünlüğü gereği ticari liberalizasyon ile siyasi ve yönetsel liberalizasyon kavramlarına sadece tanımsal olarak kısaca değinilecektir.

Bilindiği üzere ülkeler, ithalat ve ihracat rejimlerini, gümrükler, tarifeler ve kotalar uygulamak suretiyle kendi kontrolleri altında tutabilmektedir. Ticari liberalizasyon söz konusu kontrollerin ortadan kaldırılması ve uluslar arası düzlemde serbest ticaret anlayışının esas alınması süreci olarak ifade edilmektedir.

Siyasi ve yönetsel liberalizasyon ise, siyaset ve yönetim mekanizmalarının, önce ulus–devletin kontrolünden çıkarılarak daha sonra uluslararasılaştırılması süreci olarak tasvir edilir (Güler, 3 Mart 2003, s:6).

Finansal liberalizasyon; genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için bankacılık ve finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli bir ölçüde azalttığı deregülasyon uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslar arası sermaye

akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir (Durusoy, 2004, s:5). Bu tanımdan hareketle finansal serbestleşmeyi dar anlamda şöyle ifade edebiliriz: Finansal Serbestleşme, devletin gerek para ve maliye politikası araçlarıyla gerekse diğer farklı baskı unsurlarıyla finansal sistemin kendiliğinden işleyişine engel teşkil eden kısıtlamaların ve/veya müdahalelerin ortadan kaldırılması ve böylece finansal piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması olarak ifade edilebilir.

Finansal serbestleşme kavramına bu dar çerçevede anlam yükledikten sonra daha geniş bir yelpazeden bir tanım yapmak gerekirse, Finansal Serbestleşme;

- Kredi kontrollerinin kaldırılması,
- Faiz oranlarının serbest piyasada belirlenmesi,
- Bankacılık ve geniş anlamda finansal sektöre giriş serbestliği,
- Banka özerkliği,
- Bankaların özel mülkiyeti,
- Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi,

şeklinde tanımlanabilir (Gündem ve Tunç, E.T.: 22.05.2011, s:1326).

Finansal serbestleşmenin asıl savunucularından Mc. Kinnon ve Shaw ikilisi, 1973 yılında birbirinden bağımsız olarak yayınladıkları çalışmalarında finansal serbestleşme teorisinin;

- Finansal Derinlik
- Finansal Baskı

gibi kavramlar üzerine oturduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden finansal serbestleşmeyi teorik çerçevede daha anlaşılır bir hale getirmek için ‘Finansal Derinlik’ ve ‘Finansal Baskı’ gibi kavramlara burada değinmek yerinde olacaktır.

1.2.1.1. Finansal Derinlik

Ulusal ve uluslar arası sermaye piyasalarından en etkin biçimde yararlanmak finansal sistemin büyüklüğü ile, finansal sistemin büyüklüğü ise finansal derinlik kavramı ile ilgilidir. Finansal piyasaların serbestleşmesi sonucu, finans sektöründe oluşturulan fonların reel kesime aktarılma oranı yükselecek yani finansal derinlik olarak adlandırılan olgu ortaya çıkacaktır (Bali ve Çelen, Mayıs 2003, s:2). Finansal derinliğin sağlanması sonucu; faiz oranları serbest kalacak ve bu yolla tasarruf düzeyi artacak, artan tasarruflar daha verimli alanlara yönlendirilecek ve yatırımlara tahsisi daha etkin yapılacaktır. Ayrıca bunun yanında finansal varlıklarda çeşitlenme ortaya çıkacak, finansal likidite artacak ve bunun sonucunda da dış yardım ve bütçeye bağımlılık azalacaktır.

Finansal derinleşme, finans sisteminin ne ölçüde genişlediğini ve finansal araçların ne kadar çeşitlendiğini göstermektedir. Bu çeşitlilik sayesinde finans sistemi belirli bir derinlik kazandığı zaman mevduat ve kredilerin vadelerini birbirine eşitleyerek piyasalara ilişkin bilgi toplama sürecinde ölçek ekonomilerinden yararlanılarak ve riski dağıtarak işlem maliyetleri en aza indirebilir.

Finansal serbestleşme savunucularına göre, faiz oranları üzerindeki baskının kalkmasıyla da “finansal derinleşme” sağlanacaktır. Serbestleşme sonrası finansal varlıklarda çeşitlenme olacak ve finansal varlıkların vadesi uzayacaktır (Shaw, 1973, s:7). Liberalize edilmiş ekonomide tasarruf sahiplerinin portföylerinde bulunan varlıklar da çeşitlenecektir. Yani kısaca tüm bu gelişmeler finansal deregülasyonu ortaya çıkaracaktır. Finansal deregülasyon, finansal kurum ve hizmetlerin çeşitlenmesidir. Finansal deregülasyon sonucu bankacılık sektörü ile sermaye piyasası arasında aracılık yapan birçok kurum ortaya çıkmaktadır. Bu durum finans piyasalarında derinleşmeyi

beraberinde getirmektedir. Finans sektöründe oluşturulan fonların, reel kesime aktarılma oranı yüksekse finansal derinleşme yüksek olacak ve bu da ekonomik büyüme oranını arttıracaktır (Ünal, 1996, s:12).

1.2.1.2. Finansal Baskı

Finansal baskı; birçok hukuki, kanuni ve politik düzenlemelerle hükümetlerin finansal sektörler üzerinde gerek finansal fiyatları kontrol etmelerini gerekse finansal faaliyetlere müdahale etmelerini içeren bir kavramdır. Finansal baskı politikaları hükümetler tarafından kaynakların dağılımını kontrol etmede ve kamu açıklarını düşük maliyetlerle finanse etmede kullanılmaktadır (Colier, 1989, s:6 Aktaran: Musullugil, 2007, s:18).

Finansal baskıyı belirleyen unsurlar; faiz oranı ve döviz kurunun kontrol altında tutulması, yüksek rezerv oranları ve kredilerin politik kararlar doğrultusunda yönlendirilmesidir. Finansal baskının geçerli olduğu bir durumda faiz oranları kamusal otorite tarafından belirlendiği için finansal derinliğin istenilen ölçüde sağlanamadığı görülmektedir.

1970'li yılların ikinci yarısında Mc. Kinnon ve Shaw, finansal baskılamamanın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getireceğini öne sürmüş ve finansal baskı politikalarına karşı finansal serbestleşme tezini geliştirmişlerdir. Bir iktisat politikası olarak serbestleşme, ekonomideki mevcut kontrollerin döviz piyasaları, finansal piyasalar, işgücü piyasaları, tarımsal ürün piyasaları gibi çeşitli piyasalar üzerinde kısmen ya da tamamen kaldırılması veya azaltılması anlamına gelmektedir (Ağır ve Peker, E.T.: 21.05.2011, s:4).

Mc. Kinnon ve Shaw, finansal piyasalar üzerindeki baskı ve kontrolün yatırımlar için gerekli olan fonları azaltıp, ekonominin uzun süreli büyümesini engellediğini savunmuşlardır. Bunun ortaya çıkış nedeni ise; kaynakların marjinal verimlilik düzeyi düşük olan yatırımlarda kullanılması, tasarruflarında üretken olmayan finansal aktiflere yönlendirilmesidir. Ayrıca yine finansal baskı politikalarıyla döviz kurları ve sermaye giriş ve çıkışlarını kontrol eden devlet, yurtiçindeki düşük getiri nedeniyle yurtdışına yönelmek isteyen tasarruf birikimlerinin uluslararası piyasalardaki mobilitesini de sınırlanmış olmaktadır (Musullugil, 2007, s:19).

Mc. Kinnon ve Shaw'ın analizi finansal açıdan baskı altına alınan bir ekonomi çerçevesinde faiz oranlarının denge oranının altında belirlenmesinin (Venet, 2003, s:62, Aktaran, Gündem ve Tunç, E.T.: 22.05.2011, s:1329-1330);

- Tasarrufları tüketici lehine azalttığını,
- Yatırımları optimal düzeyin altında sabitlediğini,
- Bankaların devlet tarafından düşük verimli projeleri (tarım üretimi vb.) finanse etmeye zorlandığı ölçüde gerçekleşmiş yatırımların kalitesini düşürdüğünü göstermektedir.

Finansal piyasaları baskı altına alan iktisat politikalarından vazgeçilmesi ve kaynak dağılımında piyasa mekanizmasının daha belirleyici hale gelmesiyle, iktisadi kaynaklar da ihtiyaç duyulan alanlara doğru, daha etkin bir şekilde harekete geçirilebilir (Günçavdı ve Küçükçifçi, 2002, s:89). Finansal piyasaların bu şekilde çalışması, kaynakların daha verimli alanlarda kullanılmasını sağlayarak daha hızlı bir iktisadi büyümeyi gerçekleştirecektir.

1.3. Finansal Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi

1914 –1945 döneminde küresel ekonomi çökmüştür. İki Dünya Savaşı, Büyük Buhran, Milliyetçiliğin yükselmesi v.b. gibi nedenler ülkelerin işbirliğinden vazgeçen politikaları ile birleşince küreselleşen ekonomiden otarşi dönemine geçilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda altın standardının çökmesi ile para politikası; önce savaşın finansmanı, sonra da komşu ya da birbirleri ile ticaret ortağı olan ülkeler arasındaki devalüasyonların yönetimi başta olmak üzere, ülke içi iktisat politikaları amacını gerçekleştirme aracına dönüşmüştür. 1930'ların dünya depresyonunun temel nedeni olarak görülen uluslar arası sermaye akımları minimum düzeye düşmüş, uluslar arası fiyatlar ve faizler arasındaki uyum tamamen bozulmuştur. Bu dönemde para krizlerinden kaçınmak ve altın stoklarını korumak için ülkeler yaygın bir şekilde sermaye kontrollerine yönelmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası finansal sistemde yaşanan tıkanıklığın çözümlenmesi ve yeni bir uluslar arası para sisteminin oluşturulması amacıyla ülkeler, daha savaş sona ermeden 1944 yılında Amerika'da Bretton Woods kasabasında toplantılar düzenlediler. Bretton Woods toplantılarında IMF(Uluslar arası Para Fonu) ve İBRD(Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası: Dünya Bankası)'nın kurulması kararlaştırılarak Bretton Woods anlaşması yapıldı(Seyidoğlu, 2001, s.536). Bretton Woods anlaşması yani sistemi, küresel düzeyde kurulmuş bir ticaret ve üretim sistemidir.

Bretton Woods sistemi aynı zamanda bir altın döviz standardıdır. Çünkü o zamanlar, ABD doları altına, diğer ülke paraları da dolara bağlanmıştı. Bu ikili yapısına ve güçlüklerine rağmen söz konusu sisteme katlanılmasının iki önemli nedeni vardı.

İlki, o günkü altın stoklarının yeterli olmayışı, ikincisi ise mevcut altın stoklarının %70'inin ABD'nin elinde bulunmasıydı (Ertürk, 2001, s:333-334).

Uluslar arası para sistemini stabilize etme amacına yönelik olarak 1944 yılında oluşturulan Bretton Woods sistemi ile pratikte dolara bağlanan ulusal paralar, ABD'nin uluslar arası ilişkilerde üstünlüğünü belirliyordu. Bu gücün kaynağında yatan unsur, Fordist birikime ve onun temelini oluşturan emek sürecine ilişkin, en iyi örnek olarak sergilediği yüksek performansı idi. Amerikan malları uluslar arası piyasada, temeli yüksek verimliliğe dayalı olan rekabetçi bir pozisyona sahiptir. Bunun doğal sonucu olarak dolar, bütün ülkeler tarafından uluslar arası ödeme aracı olarak kabul edilmiştir (Lipietz, 1992, s:9, Aktaran, Çetiner ve Erdal, 17-19 Haziran 2009, s:5).

Bretton Woods işlerken IMF, gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki parasal mekanizmanın koordinasyonu ve danışmanlığını yürütüyordu. IMF'nin parasal konularda meydana getirdiği bu geniş forum, söz konusu ilişkileri ikili görüşmelerle çözmeye çalışmaktan daha başarılı olmuştur. Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren artan spekülasyon sermaye hareketleri ile birlikte paritelerin piyasalar tarafından belirlenmesi, IMF'nin en önemli danışma işlevini yitirmesine yol açmıştır. Bundan böyle IMF, gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğu uluslararası parasal danışmanlık görevini bırakıp az gelişmiş ülkeler için kriz yöneticisi ve finansör rolüne üstlenmiştir (Akalin ve Uçak, Haziran 2007, s:256).

Bretton Woods sistemi çerçevesinde uygulanan zorunlu sabit kur politikaları, ülkelerin karşılaştıkları iç ve dış denge sorunlarına çözüm üretmelerini zorlaştırmıştır. 1970'li yılların başlarında ödemeler dengesi sorunlarının artması, dolar bolluğundan kaynaklanan likidite sorunu, ABD ekonomisinin gücünün azalması ile ortaya çıkan

ABD dolarına olan güvenin sarsılması olgusu, ABD'nin emisyon kazançları ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarının bu sistem içinde çözülebilmesinde yaşanan sorunlar, 1972 – 1973 yıllarında tüketim malları fiyatlarındaki hızlı artış ve daha da önemlisi, 1973 – 1974 yıllarında meydana gelen Petrol Şoku, Bretton Woods sisteminin yıkılmasına neden olmuştur.

1970'li yıllar uluslar arası finansal sistemde yeni bir çağın başlangıcını oluşturmaktadır. Petrol krizi ve Bretton Woods sisteminin çöküşünün ardından yeni bir liberalleşme (serbestleşme) akımı başlamış, bu durum gelişmekte olan ülkelere yatırımlarını finanse etme imkânını vermiştir. Bretton Woods ve sabit döviz kuru sistemini çöküşünün ardından ülkeler, kendi para politikalarını sürdürmeye devam ederken aynı zamanda kapılarını büyük hacimli sermayeye de açmış oldular.

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren baskı altında tutulan piyasaların serbestleşmesi ve sermayenin sınır tanımsızın hareket kabiliyeti kazanması 1980'lerin sonunda yeni bir dünya stratejisi "Serbestleşme (Liberalizasyon)" hareketi olarak gelişmekte olan ülkelere küresel finansal sisteme intibak için adeta bir reçete olarak sunulmuştur.

Finansal serbestleşme süreci, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren önce ABD, Japonya, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde daha sonra Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere pek çok gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankası önerileri doğrultusunda benimsenen "İstikrar ve Yapısal Uyum" programlarının doğurduğu sonuçlara bağlı olarak derinlik kazanmıştır. Yapısal uyum programları adı verilen bu programların;

- Makro ekonomik istikrarı sağlamak,

- Mal ve faktör piyasalarını serbestleştirmek,
- Devletin ekonomideki ağırlığını azaltmak,

şeklinde olmak üzere üç önemli hedefi öne çıkmaktadır (Gürbüz, 2006, s:11).

Finansal serbestleşme sürecini iki aşamada incelemek mümkündür. İlk aşamayı 1980’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar olan dönem oluşturmaktadır. Bu dönemde birçok ülke finansal baskı politikalarının ürünü olan sınırlamaları kaldırmış veya yeniden düzenlemiştir. Bu bağlamda faiz kısıtlamaları kaldırılmış, kredi politikaları değiştirilmiş, bankacılık sektörüne giriş – çıkış serbest hale getirilmiş, yabancı sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ancak bu dönemde birçok gelişen ülke iktisadi krizle de karşılaşmıştır (Cicioğlu, 2009, s:55). 1990’lı yıllardan başlayan ve günümüze kadar devam eden ikinci aşamada ise daha çok finansal sektörün yeniden yapılandırılması üzerinde durulmuştur. Bu düzenlemelerin temel amaçları; makro ekonomik istikrarı sağlamak, kredi piyasasında asimetrik bilgidan kaynaklanan sorunları önlemek, finansal kurumlara yönelik etkin bir denetim mekanizması kurmak, ulusal ve uluslar arası kredi piyasaları arasındaki kopukluğu gidermek olarak belirtilebilir (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:4).

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye ekonomisi de bu yaşananlara paralel olarak 24 Ocak 1980 Kararları ile finansal serbestleşme sürecine girmiştir. Türkiye 1977 – 1980 yılları arasında yaşadığı ağır ekonomik sorunlar sonucunda içine düştüğü kriz sonrasında, 24 Ocak 1980’den itibaren ekonomi politikası tercihlerinde değişiklik yapma yoluna giderek küresel ekonomiye entegre olma kararı almış ve bunu uygulamaya koymuştur. Türkiye’de 1980 yılı başlarından itibaren neo-liberal ve dışa açık büyümeye yönelik politikalar egemen olmuştur. 24 Ocak Kararları ile uygulanmaya konulan program Türkiye açısından iktisat politikalarının esasları

bakımından bir dönüm noktası ve serbest piyasa şartlarında dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi hedefleyen, küresel bir uyum programı olarak kabul edilmektedir (Meriç ve Ay, E.T.: 01.06.2011).

Türkiye’de serbestleşme sürecini 24 Ocak 1980’den, 1989 sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi dönemine kadar aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Mangır, E.T.: 22.05.2011, s:463-464);

- 1980: Hisse senedi piyasası üzerindeki fiyat kontrolleri kaldırılmıştır.
- 1980: Faiz hadleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır.
- 1981: İthal ikameci dönem sona ermiştir.
- 1982: Sermaye piyasası kurulmuştur.
- 1984: Döviz kuru işlemlerine izin verilmiştir.
- 1985: Banka kanunu yürürlüğe girmiştir.
- 1986: İnterbank para kurulu açılmıştır.
- 1987: Açık piyasa işlemleri başlamıştır.
- 1988: Efektif döviz piyasası kurulmuştur.
- 1989: Altın piyasası kurulmuştur.
- 1989: Sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kaldırmıştır.

Kronolojik sıralama üzerinde Finansal Serbestleşme sürecine odaklanıldığı takdirde, üç önemli sürecin olduğu görülebilmektedir. Bunlar (Engin, 27 Ekim 2009);

- 1980: Faiz hadleri üzerindeki sınırlamaların kaldırılması,
- 1984: Döviz alım-satımının serbestleştirilmesi,
- 1989: Sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların tamamen kaldırılması,

Türkiye’deki finansal serbestleşme sürecine ilerleyen bölümlerde daha geniş olarak yer vereceğimizden burada böyle özet bir bilgi yeterli olacaktır.

Görülen o ki, finansal serbestleşmenin gündeme gelmesinde ve hız kazanmasında 1960'ların sonlarında düşen kar oranları nedeniyle gelişmiş ülke sermayelerinin, yeni ve karlı yatırım alanlarına duyduğu gereksinim temel etken olarak ön plana çıkmıştır. Sistemin içine düştüğü bunalım, ulusal sınırlar içerisinde kapalı kalmış olan sermayenin hızla uluslar arası pazarlara girmesini gerektirmiş ve 'karlılık' sorununun çözümü bu ekseninde aranmaya başlamıştır. Çözüme yönelik politikalar uygulamaya konularak sermayenin serbest dolaşımı hız kazanmış, özellikle finansal sermaye kendisine daha yüksek karlılık sağlayacak olan gelişmekte olan ülkelere doğru hızla akmaya başlamıştır.

1.4. Finansal Serbestleşme Sürecine İlişkin Farklı Yaklaşımlar

1970 yılından önceki döneme hâkim olan uygulama tarzı finansal baskı yöntemidir. Finansal baskıya alternatif olan ve finansal baskıya yoğun eleştiriler getiren çalışmalar 1970'li yılların sonlarına doğru literatürde yer almaya başlamıştır. 1970'li yıllar uluslararası finansal sistemde yeni bir çağın başlangıcını oluşturur. Petrol krizi ve Bretton Woods sisteminin çöküşü, ardından yeni bir serbestleşme akımını başlatmıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelere yatırımlarını finanse etme imkânını vermiştir. Bretton Woods ve sabit döviz kuru sisteminin çöküşünün ardından ülkeler bir yandan kendi para politikalarını sürdürmeye devam ederken aynı zamanda da kapılarını büyük hacimli sermayeye açmış oldular.

Finansal serbestleşme yöntemi ilk olarak gelişmiş ülkeler tarafından uygulamaya konulmuş, 1980'li yıllardan itibaren ise Türkiye de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Finansal serbestleşme yaklaşımı kısaca temel özellikleriyle şu şekilde özetlenebilir (Ağır, 2010, s:17).

- Mevduat faiz ve kredi tavanlarının belirlenmesi ile öncelikli sektörlere kredi verilmesi uygulamasının kaldırılması,
- Bankacılık sektörüne veya daha geniş anlamda finansal hizmetler endüstrisine giriş serbestisi,
- Bankalar için özel mülkiyet ve banka otonomisi,
- Dövizle yapılan ödemeler üzerindeki kısıtlayıcı uygulamaların kaldırılması ve
- Yurtiçi finansal piyasaların rekabete açık hale getirilmesi.

Mc. Kinnon ve Shaw’ın öncülüğünde temeli atılan finansal serbestleşme teorisi, daha sonra Kapur, Galbis, Vogel, Buser, Mathieson, Roubini ve Martin gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Yapılan pek çok araştırmaya rağmen gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde finansal serbestleşmenin; yöntemi, etkileri ve sonuçları üzerinde iktisatçılar tarafından genel olarak kabul görmüş bir teori bulunmamakta, bu durum ise finansal serbestleşmeye ilişkin görüşlerin çeşitlenmesine yol açmaktadır. Finansal serbestleşmeyi savunan iktisatçılar, Mc. Kinnon – Shaw yaklaşımını temel almaktadırlar. Onların görüşlerini eleştirenler yani finansal serbestleşme aleyhinde olanlar ise genel olarak “Neo-Keynesyen” ve “Yapısalcı” ekolü savunmaktadırlar. Ayrıca bunun yanında Post-Keynesyen, Grabel’in “Spekülatif Gelişme Modeli” gibi diğer yaklaşımlarda literatürde yerlerini almışlardır. Şimdi bu iktisadi yaklaşımları ayrı ayrı ele alarak inceleyelim.

1.4.1. Mc. Kinnon – Shaw Yaklaşımı

Teorik temelini 1970’lerin başında Mc. Kinnon ve Shaw’un yayınladığı çalışmalardan alan ‘finansal serbestleşme kuramı’, finansal sistemleri baskılanmış ekonomilerin makroekonomik istikrarsızlıklarını gidermek ve finansal sistemin etkin çalışmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir kuramdır. Finansal serbestleşme

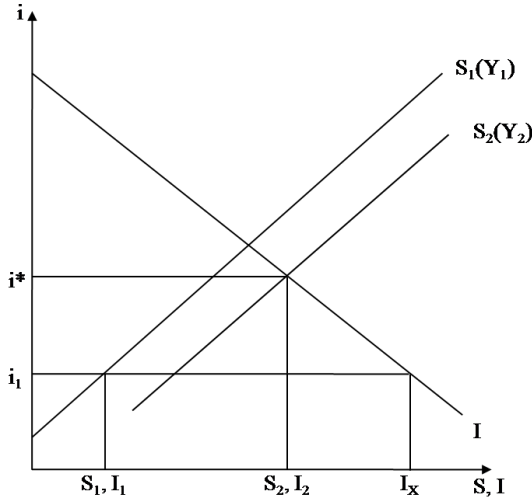
kuramı, finansal piyasaların, ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinin önemli bir unsuru olduğu varsayımına dayanır. Mc. Kinnon ve Shaw 1973 yılında birbirlerinden bağımsız olarak yazdıkları eserleriyle finansal serbestleşmenin gelişmekte olan ülkelerde kalkınmaya yapacağı olumlu katkıyı sistematik olarak ilk kez ortaya atmışlardır.

Mc. Kinnon ve Shaw, temelde gelişmekte olan ülkelerdeki düşük faiz politikasını ve Keynesci yaklaşımın bu ülkeler açısından eksik yönlerini eleştirmişler ve bu eleştirilere dayanarak hipotezlerini ortaya koymuşlardır. Mc. Kinnon'a göre, fiyat kontrolleri ve diğer kontrollerle finansal piyasaların etkin çalışması engelleniyorsa, finansal sistem baskı altındadır ve finansal sistemin baskı altında olması ekonomide önemli olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır (Karabulut, 2002, s:41-42).

Mc. Kinnon ve Shaw finansal sınırlandırmaların, tasarrufları teşvik etmediğini ve kaynak dağılımını olumsuz etkilediğini ileri sürmüşlerdir. Finansal sistemin üzerindeki engellerin kaldırılmasıyla oluşacak daha liberal finansal sistemlerin başarılı büyüme stratejisinin önemli bir ayağı olarak düşünülmektedir (Miyat, 2003, s:14).

Finansal baskı politikalarının büyüme noktasında yatırım ve tasarruf üzerindeki etkisini şekil yardımıyla şöyle gösterebiliriz:

Şekil -I-: Finansal Baskının Yatırım ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

Şekil 1'e göre S ekonomideki tasarrufları, I ekonomideki yatırımları ve Y ekonominin büyüme oranını göstermektedir ($Y_2 > Y_1$). Burada yatırımlar faizin azalan fonksiyonu iken, tasarruflar gelir ve faizin artan fonksiyonudur. İlk durumda büyüme oranı Y_1 iken finansal baskı sonucu faizler \dot{I}_1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu faiz haddinde tasarruflar S_1 düzeyinde iken buna karşılık gelen yatırım düzeyi I_x 'dir. Burada yatırım talebinin bir kısmı karşılanamamaktadır. Diğer bir anlamda kredi sınırlandırılmıştır ve girişimcilerin bir kısmı karlı olabilecek yatırımları finanse edememektedir. Faizlerin \dot{I}^* 'a eşit olduğu noktada ise karşılanmamış yatırım talebi ortadan kalkmaktadır. Ekonominin büyüme oranı bu durumda Y_2 'ye yükselmektedir.

Mc. Kinnon, yurtiçi tasarruflar serbest bırakıldığında toplam tasarrufların artacağını, bu kaynakların da mevduatlar yoluyla yatırıma kanalize edileceğini ve bu sayede büyüme hızının artacağını öne sürerken Shaw, olayı finansal derinleşmenin sağlanması ve finansal aracılığın yoğunlaşması ile piyasalarda etkinliğin artması, işlem maliyetlerinin azalması, tasarruf ve yatırım hacminin artması biçiminde ifade

etmektedir. Her ikisi de kredi tayınlamasının bertaraf edilmesiyle, yatırımların hacim ve etkinlik açısından gelişme göstereceğini ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Temelini ödünç verilebilir fonlar teorisinden alan Mc. Kinnon-Shaw yaklaşımında, sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile sermayenin görece bol ama getirisinin az olduğu yerden (gelişmiş merkez ülkeler), sermayenin kıt fakat getirisinin yüksek olduğu ülkelere (gelişmekte olan ülkeler) akarak finansal derinliği arttıracığı görüşü savunulmaktadır. Böylelikle hem ülkeler arası faiz oranları hem de iç tasarrufları yetersiz olan gelişmekte olan ülkelere büyüme için kaynak sağlanmış olacaktır (Atamtürk, 2007, s:76-77).

Mc. Kinnon-Shaw hipotezine göre, finansal serbestleşme sonucunda finansal piyasalarda gerçekleşecek bir başka olumlu gelişme de resmi sektörün gayri resmi sektörün yerini doldurması olacaktır. Finansal serbestleşme sonrası informal sektörün ağırlığı azalacaktır. Formel sektör daha verimli çalıştığından informal sektörden bu çekiliş olumlu yönde yorumlanır. Finansal serbestleşme, sermaye piyasasının birleşmesi, bölgesel ve sektörel farklılıkların azalması anlamına gelecektir (Shaw, 1973, s:74).

Mc. Kinnon-Shaw modeli, başarılı bir finansal serbestleşmenin diğer bir ön şartı olarak da kamu kesimi finansman açığının kontrol edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü kamu kesimi açıkları kaçınılmaz olarak yurtiçi finansal piyasaların vergilendirilmesi ile finanse edilmektedir. Finansal piyasalardan enflasyon vergisi ile gelir elde edilmesi finansal araçların yurtdışına gelir transfer etmelerini önleyebilmek için döviz kontrolünü de beraberinde getirir. Bu da sabit kur sistemini zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden büyük miktarda kamu açıkları finansal serbestleşme ve

ekonomik büyüme ile çelişkilidir (Mc. Kinnon ve Diğerleri, 1981, s:16-17, Aktaran, Cicioğlu, 2009, s:24).

Mc. Kinnon hipotezine göre gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerce belirlenen ve kontrol altında tutulan faiz oranları nedeniyle firmalar finansal baskı ile karşı karşıya kalmaktadır. Baskı altında tutulan finansal sistemlerde parasal varlıklar üzerindeki reel mevduat faizleri negatiftir ve bu faizler yüksek derecede belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizliğin beraberinde getirdiği yüksek enflasyon beklentisi ve döviz kurunda devalüasyon tedirginliği tasarrufları azaltmaktadır (Hepsağ, 2009, s:66).

Mc. Kinnon ve Shaw'un analizi, finansal açıdan baskı altına alınan bir ekonomi çerçevesinde faiz oranlarının denge oranının altında belirlenmesinin (Venet, 2003, s:62, Aktaran, Gündem ve Tunç, E.T.: 22.05.2011, s:1329-1330);

- Tasarrufları tüketici lehine azalttığını (banka mevduatlarının azalması),
- Yatırımları optimal düzeyinin altında sabitlediğini,
- Bankalar devlet tarafından düşük verimli projeleri (tarım üretimi v.s.) finanse etmeye zorlandığı ölçüde gerçekleşmiş yatırımların kalitesini düşürdüğünü göstermektedir.

Mc. Kinnon ve Shaw, faiz oranları üzerindeki tavanların olumsuz etkilerini bu şekilde sıralayarak, finansal serbestleşme sonucu faiz oranlarında ortaya çıkacak yükselmenin, bu tür olumsuzlukları ortadan kaldıracığını, finansal serbestleşme ile birlikte faiz oranlarında ortaya çıkacak yükselmenin gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarrufları ve büyümeyi teşvik edeceğini öne sürmektedirler.

Mc. Kinnon ve Shaw'a göre, faiz oranlarının artması ile tasarrufların üzerindeki baskının kalkması finansal araçları arttırır, finansal derinleşme sağlar ve finansal sektöre

etkinlik getirir. Bir yandan kaynak dağılımının etkinleşmesi ile sektörel getiri oranları birbirine yaklaşır, diğer yandan tasarrufların yükselmesi ile fon maliyetleri düşer ve yatırımlar artar (Yentürk, 1997, s:134).

Finansal serbestleşme sonucu faiz tavanları, devlet tahvili satın alma zorunluluğu gibi finansal baskı araçlarının kaldırılması, fonların serbest piyasa güçlerine göre tahsis edilmesi finansal gelişmeyi ve dolayısıyla piyasalar arası kaynak transferini hızlandırır. Bu anlamda finansal gelişme çeşitli varlıkların getiri oranlarındaki farklılığı azaltır. Ayrıca tasarruf bileşimini değiştirerek tasarrufların daha etkin dağılımını sağlar.

Finansal serbestleşme süreciyle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörler hızla büyümüş ve uluslar arası nitelikler ön plana çıkmıştır. İletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişimin sağladığı olanakların da kullanılmasıyla, finans piyasaları teknik açıdan birbirine bağlanmış, yüksek enformasyon-düşük işlem maliyeti, uluslar arası finansal işlem hacminin olağanüstü artışına imkân vermiş ve sonuçta dünya ölçeğinde finans piyasaları bütünleşmiştir (DPT, 2001, s:47).

Özet olarak finansal serbestleşmenin etkileri şu şekilde sıralanabilir (Shaw, 1973, s:10-11);

- Finansal piyasaları genişletip çeşitlendirerek tasarrufların daha iyi tahsisi sağlanır.
- Sermaye piyasalarının genişlemesine ve buna paralel olarak yatırım imkânlarının artışına sebep olur. Bu da istihdamın artışı anlamına gelir.
- Serbestleşme gelir dağılımını olumlu olarak etkiler. Derinleşmeyle beraber ekonomik büyüme hız kazanır. Piyasa araçlarının işlemediğini öne sürerek

ekonomide finansal baskı uygulamak yanlıştır. Çünkü etkinsizliğin asıl nedeni finansal baskıdır.

1.4.2. Yeni Yapısalci Yaklaşım

Mc. Kinnon ve Shaw'un finansal serbestleşme önerilerini sistemli bir şekilde eleştirenlerin başında Taylor ve Wijnbergen'in öncülüğünü ettiği yapısalci ekol gelmektedir. Bu ekol çevresinde toplanan iktisatçılar, finansal serbestleşme politikalarının yatırımlarda ve büyümede artış sağlamayacağını, aksine yatırımlara kanalize edilecek tasarrufları azaltıp büyümeyi engelleyeceğini ve enflasyonist etkiler meydana getireceğini savunurlar.

Yeni yapısalcıların görüşlerini iki merkezde toplamak mümkündür. Bunlar;

- 1.1. Finansal piyasalar, resmi finansal piyasalar (RFP) ve resmi olmayan finansal piyasalar (ROFP) şeklinde ikiye ayrılmıştır. Ancak kuramlarında yalnızca bu iki piyasanın ayrılmış olması değil, aynı zamanda gayri resmi piyasaların, resmi piyasalardan daha etkin olduğu da savunulmuştur. Rezerv tutma zorunluluğunun özellikleri yeni yapısalcılar için anahtar bir konudur ve bankacılık sisteminin etkinliğini olumsuz yönde etkileyen ROFP ve RFP'nin karşılaştırılmasına gidilmiştir (Fry, 1989, s:34, Aktaran, Musullugil, 2007, s:55).
- 2.1. Reel faiz oranlarındaki değişimin etkisi ile artan maliyetler finansal serbestleşmenin sonuçlarını olumsuz etkilemektedir. Burada işletme sermayesinin maliyetlerindeki değişimler dikkate alınarak finansal ve reel sektör arasındaki bağ ortaya konulmuştur. Kısa vadede yüksek reel faiz oranı, maliyet itişli etki ile enflasyonu hızlandırmakta ve reel kredi hacminde meydana gelen düşme nedeniyle iktisadi büyüme olumsuz etkilenmektedir.

Yeni yapısalcı analizin temel farklılığı, gayri resmi finans piyasalarını resmi piyasaya önemli bir ikame olarak görmesidir. Buna göre tasarruf sahipleri resmi ve gayri resmi enstrümanları bir arada kullanarak portföy çeşitlenmesine gitmekte, bir başka deyişle gayri resmi piyasalarda fon arzı sürecinde resmi piyasalar kadar rol oynamaktadır. Gelişmekte olan ülke piyasalarının bu özelliği göz önüne alındığında finansal serbestleşmenin başarısı, hane halkı portföylerinin bankalar, gayri resmi finansal araçlar ve Mc. Kinnon-Shaw analizinde “verimsiz varlıklar” olarak adlandırılan nakit, altın v.b. gibi varlıklar arasındaki ikame edilebilirliğin derecesine bağlı olacaktır.

Mc. Kinnon-Shaw analizinde örgütlenmemiş piyasa “gelişmemiş ve parçalı” olarak tanımlanmış ve organize bankacılık sistemiyle karşılaştırıldığında finansal aracı olarak etkinsiz olduğu savunulmuştur. Yeni yapısalcı grup ise gayri resmi piyasanın, bankalardaki gibi zorunlu karşılık tutma gerekliliği taşımadığı için, “rekabetçi ve esnek” olduğu görüşündedir. Buna göre gayri resmi finansal piyasalar “tam aracılık” sağlarken, bankacılık sektörü tasarrufların bir kısmını zorunlu karşılık olarak yutmaktadır. Yani bir başka deyişle faiz oranlarındaki artış her zaman için banka mevduatlarında artış sağlamayacaktır.

Taylor’un modelinde, tefeci piyasası faiz oranlarındaki bir artış girdi maliyetleri aracılığıyla çalışma sermayesinin maliyetlerine itici bir etki meydana getirecek ve fiyat seviyesini yükseltecektir, fakat yatırım talebini azaltarak fiyat seviyesini azaltacaktır. Hangi fiyat seviyesi baskın olursa olsun, faiz oranlarındaki bir artış, yatırımları etkilediğinden daha çok tasarrufları etkileyerek, ekonomik büyüme oranını azaltmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Taylor, Mc. Kinnon ve Shaw’un modellerinde, iki nedenden dolayı finansal serbestleşmenin yanlış bir politika önerisi olduğunu ileri sürmektedir (Ağır, 2010, s:36-37): Birincisi, tasarruf yapma arzusundaki bir artış toplam

talebi azaltmaktadır ve büyümeden daha ziyade ekonomik daralma meydana getirecektir. İkincisi, Mc. Kinnon ve Shaw reel faiz oranlarındaki artışı takiben banka mevduatlarının artacağını ileri sürmektedir. Buna karşın, Taylor, reel mevduat faiz oranlarındaki bir artışın kredi durumu üzerine etkisinin, bu mevduatların nereden kaynaklandığına bağlı olduğunu belirtmektedir. Burada tefeci piyasasındaki mevduatlardan veya altın ve mücevher gibi verimsiz varlıklardan olmak üzere iki alternatif durum söz konusudur. Eğer bankacılık sektörüne mevduat akışı daha önce verimsiz varlıklardan kaynaklanıyorsa, kredi durumu üzerine etkisi olumlu olacaktır. Banka borç vermeleri artabilir, yatırım talebi uyarılabilir ve çalışma sermayesi maliyetleri düşer. Diğer taraftan eğer daha yüksek mevduat faiz oranları, tefecilerin enformel piyasasındaki kaynakları bankacılık sektörüne kanalize etmede katkıda bulunuyorsa, burada zorunlu karşılıktan kaynaklanan bir kredi daralması söz konusu olur.

ekonomik performans üzerinde pek yararlı olmayacaktır (Başoğlu ve Ceyhan, 2001, s:551).

S. Van Wijnbergen'in finansal serbestleşme modeline getirdiği eleştirilerin temel tezi, banka kredi faizlerinin artmasının ve bunun sonucunda ortaya çıkan bankacılık kesimi dışındaki finansal aracılık kurumlarının oluşturduğu piyasalardaki reel faiz oranları artışının, fiziksel sermayenin maliyetini arttırarak yatırımları ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi azaltacağı şeklindedir. Firmaların işletme sermayesi gereksinimini büyük oranda borç finansmanı ile sağladığı bir ortamda, kredi faiz giderleri toplam üretim maliyet içinde önemli bir paya sahiptir. Bu durumda, faiz oranlarındaki önemli bir artış, arz şoku niteliğinde olup fiyatları yukarı doğru itecektir. Talep yönünde ise azalan reel ücretler ve artan borçlanma maliyeti, toplam talebi azaltarak üretimin azalmasına yol açacaktır (Wijnbergen, April 1982, s:134, Aktaran, Rodoplu, 2004, s:46).

Stiglitz ve diğer yeni yapısalcı iktisatçılar, sınırlanmamış finansal serbestleşmeye karşı çıkmakta ve "ılımlı finansal baskılamayı" savunmaktadırlar. Bunun nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Daha önceki ampirik çalışmalar, yüksek reel faiz oranlarının olumlu etkilerinin, finansal baskılama ile birlikte ortaya çıktığını, negatif reel faiz oranlarının olduğu ülkelerin ya da dönemlerin örneklemin dışında bırakıldığı durumlarda, yüksek reel faiz oranlarının düşük büyüme oranları ile birlikte görüldüğünü göstermektedir. Bu nedenle önemsiz derecede ya da sifıra yakın reel faiz oranları ile birlikte "ılımlı finansal baskılama" en uygunu olacaktır.

- Yaygın piyasa başarısızlıkları ve banka mevduatları üzerinde açıktan ya da örtük bir biçimde devlet garantisinin varlığı nedeniyle bir bankanın başarısızlığı büyük bir negatif dışsallık meydana getirmektedir. Bu durum, finansal piyasalarda sert rekabetin arzu edilir bir şey olmayabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bankaların, mevduat faiz oranlarını, piyasa faiz oranlarından yüksek düzeyde tutmaları yoluyla ekstra karlılık sağlamalarına izin vermek, sosyal açıdan en uygunu olacaktır.
- Yüksek reel faiz oranları yatırımcılar açısından güvenli fakat düşük getirili projeleri cazip kılmamanın yanı sıra, banka ödünçlerinde önemli ölçüde yüksek riskliliği de beraberinde getirecektir.

Yapısalcı kuram finansal serbestleşme politikalarının, faiz oranlarının artırılmasıyla dış kaynakların ülkeye daha serbest şekilde girmesini sağlayacağını, bu durumun yerli üretim üzerinde olumsuz etki meydana getireceğinden ekonomik büyümeyi de azaltacağını savunmaktadır. Bu yüzden yapısalcı kuram Mc. Kinnon-Shaw tarafından ortaya konan Neo-klasik kuramın tersine firmaların finansal baskı altında tutularak faiz oranlarının yükseltilmemesi durumunda ekonomik büyümenin artacağı görüşünü desteklemektedir (Hepsağ, 2009, s:67-68).

Son olarak genel bir söylemle şunu izah edebiliriz. Yeni yapısalcı modeller, Mc. Kinnon ve Shaw çerçevesinin varsayımlarından kökten farklı olan aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır (Ağır, 2010, s:33-34).

- Reel ücretler, kurumsal olarak veya Lewis (1954) tipi işgücü fazlası bulunan bir ekonomi varsayımındaki gibi dışsal olarak belirlenir.
- Enflasyon, işçilerin ve kapitalistlerin görece gücü tarafından belirlenir.
- Tasarruflar, ücretlerden değil, karlardan oluşur.

- Fiyat seviyesi, işgücü, ithalat ve çalışma sermayesini içeren mark-up (satış fiyatı için alış fiyatı için üstüne eklenen miktar) şeklinde belirlenir.
- Bütün yapısal modellerde “tefeci piyasası” çok önemli bir role sahiptir.
- Gelişmekte olan ülkeler hammadde, sermaye malları ve ara malları şeklindeki ithalata önemli ölçüde ihtiyaç duyarlar.
- Fonlar, organize (formel) bankacılık sistemi ile tefeci piyasası arasında serbestçe dolaşır. Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar genellikle her iki piyasayı da kullanırlar.

1.4.3. Neo-Keynesyen Yaklaşım

Mc. Kinnon ve Shaw tarafından ileri sürülen finansal serbestleşme, Yeni Yapısalcılarının yanında Neo-Keynesyen iktisatçılar tarafından da eleştirilmiştir. Bu iktisatçılar, finansal serbestleşme sonucu artan faiz oranlarının yatırımları azaltarak efektif talebi daraltacağını ve bu talep daralmasının ekonomik büyümeyi azaltarak finansal sistemdeki istikrarsızlığı arttırabileceğini ileri sürmektedirler.

Neo-Klasik Mc. Kinnon-Shaw hipotezine karşılık Neo-Keynesyen yaklaşım, finansal serbestleşmenin gelişmekte olan ülkeler için büyümeyi yavaşlatan bir etki oluşturacağını savunmaktadır. Mc. Kinnon-Shaw hipotezi, finansal serbestleşmeyi tam istihdam varsayımına dayalı ödünç verilebilir fonlar teorisi ile savunurken, tam istihdam varsayımını sorgulayan Neo-Keynesyen yaklaşım, eksik istihdam koşullarında olan bir ekonomide ödünç verilebilir fonlar teorisinin geçerli olmayacağını, dolayısıyla finansal serbestleşmeden beklenen pozitif etkinin gerçekleşmesinin zor olduğunu savunmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde finans kesimindeki yapısal istikrarsızlıklar ve asimetrik bilgi nedeniyle piyasa etkinliğinin zayıflaması, finansal serbestleşmeden beklenen etkinin gerçekleşmesi önünde bir başka engel

oluşturmaktadır. Finansal dışa açılma sonucunda yükselen faiz oranları, kredi verenler (bankalar) açısından riski arttıracaktır. Finansal krizlerin bankacılık kesiminden ortaya çıktığını savunan Neo-Keynesyen görüş, dışa açılma sonucu yükselen faiz oranı ve piyasa istikrarsızlığı (asimetrik bilgi nedeniyle) gibi nedenlerden ötürü gelişmekte olan ülkelerde uygulanan finansal dışa açılma yaklaşımına sorgulayıcı bakmaktadır (Atamtürk, 2007, s:78).

Neo-Keynesyen yaklaşım, finansal serbestleşme tezini iki noktada eleştirmektedir. Bu eleştirilerden ilki, tasarruf düzeyinin faiz oranı ile değil, gelir düzeyi ile ilgili olduğu; ikincisi ise, faiz oranları ile yatırım düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu düşünceleri üzerine temellenmiştir.

Neo-Keynesyen yaklaşım ilk olarak, tasarrufların gelir düzeyi ile ilişkili olduğunu ileri sürer. Buna göre tasarruflar gelirin bir fonksiyonudur ve faiz oranlarına karşı duyarlı değildir. Bu nedenle Mc. Kinnon-Shaw yaklaşımında ileri sürüldüğü gibi, ekonomide faiz oranlarının yükselmesi, tasarruf oranlarını arttırarak yatırımlara kanalize olacak fonların artması sonucunu doğurmayacaktır.

Neo-Keynesyen yaklaşım ikinci olarak, faiz oranlarında ortaya çıkacak herhangi bir artışın yatırımların maliyetini yükselteceğini ve yatırımları caydıracağını öne sürer. Ortaya çıkan bu durum ise ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere yol açacaktır.

Neo-Keynesyen'lerin finansal serbestleştirme politikalarını eleştirdiği bir başka husus, bu politikaların finansal sistemde istikrarsızlıklar meydana getirme potansiyelini taşımasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasaları yeterince gelişmemiştir. Bunun sonucu olarak firmalar finansman ihtiyaçlarını görece daha gelişmiş olan bankacılık kesiminin sağladığı kredilerden karşılar. Gelişmekte olan bir ülkede istikrarlı

bir faiz oranının varlığı, firmaların finansman ihtiyacının karşılanması için önemli bir unsur olmaktadır. Neo-Keynesyenler bu sebeple finansal baskı uygulamalarının istikrarlı faiz haddini sağlayarak yatırım ve büyüme sürecini olumlu yönde etkileyeceğini iddia ederler.

Neo-Keynesyen yaklaşıma göre finansal piyasalar ile mal piyasaları birbirinden farklıdır. Mal piyasalarında malın teslimi ve mal bedelinin alıcıdan tahsil edilmesi aynı anda olurken, finansal piyasalarda verilen kredilerin bedeli tedrici olarak tahsil edilmektedir. Burada kredi talep edenler kredi arz mercilerini tam bilgilendirirken, kredi arz edenler için aynı durum söz konusu olmayabilir. Bu durum asimetric enformasyon, ahlaki tehlike ve ters seçim gibi piyasaların pür rekabetçi işlemlerini engelleyen pürüzlerin oluşmasına yol açar.

Sonuç olarak, Neo-Keynesyenlere göre, faiz oranlarındaki bir artış yatırımları caydırıcı etki yaparak efektif talebi daraltmakta ve finansal bozukluklara yol açarak büyüme hızını düşürmektedir.

1.4.4. Post-Keynesyen Yaklaşım

Mc. Kinnon ve Shaw'ın savunduğu finansal serbestleşme bir önceki konuda da belirttiğimiz gibi hem Neo-Keynesyen hem de Post-Keynesyen iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Her iki yaklaşımın kaynakları da Keynes'in kuramında mevcut olmakla birlikte, Neo-Keynesyen ve Post-Keynesyen yaklaşımlar, birbirlerinden oldukça farklıdır. Bu farklılıkların en önemlisi ve en belirgin yönü ise, beklentilerin oluşumu ve yönü ile ilişkilidir (Özbilen, E.T.: 27.05.2011, s:13). Neo-Keynesyen görüş, dışa açılma sonucu yükselen faiz oranı ve piyasa istikrarsızlığı (asimetric bilgi nedeniyle) gibi nedenlerden ötürü gelişmekte olan ülkelerde uygulanan finansal dışa açılma

yaklaşımına sorgulayıcı bakmaktadır. Post-Keynesyen görüş ise, geleceğin belirsizliğinden hareket ederek yatırımların istikrarsız yapısına vurgu yapmaktadır. Böyle bir yapıda finansal dışa açılmanın getireceği spekülasyon yapısı, beklentileri değiştirerek yatırım kalitesini düşürecektir. Çünkü finansal dışa açılma ile yükselen faiz oranı spekülasyon beklentileri arttıracaktır. Beklentilerin bu yönde değişmesi kredi verenleri fazla getiri ve fazla risk ortamına çekerek kalitesi düşük, yapısı istikrarsız bir yatırım ortamının oluşmasına ortam hazırlayacaktır (Atamtürk, 2007, s:78-79).

Post-Keynesyenlerin serbestleşmeye temel eleştiri noktası efektif taleple ilgilidir. Atıl kapasitenin olduğu bir ekonomide mevduat faizi artışı ilk olarak mevduat ve kredi arzını arttıracaktır. Bu artış faizleri düşürecek, yatırım ve tüketimi arttıracak ve sonuçta hâsıla artış gösterecektir. Tasarruflarda meydana gelecek artış tasarruf paradoksuna yol açar. Tek bir bireyin tasarrufu iyi bir olgu iken, tüm ülkenin tasarrufunun iyi olmadığı anlamına gelen tasarruf paradoksu sonucu tasarrufun artıp, harcamaların düşmesi, talebi ve hâsılayı azaltacaktır. Tüm bunlar firmaların karlılıklarının ve yatırımlarının düşmesi anlamına gelecektir. Yatırımcılar bu şartlar altında kötümser düşünecek ve hâsıla için sonuç daha da kötü olacaktır.

Post-Keynesyen analizi, Neo-Klasik, paracı ve rasyonel beklentiler okulundan ayırt eden temel özellik; kapitalist ekonominin bir dizi dengesiz dinamiğe sahip olduğu yönündeki varsayımlarıdır. Bu varsayım aynı zamanda Post-Keynesyen analizin araştırma nesnesini de belirlemiştir; “kapitalist ekonomide dengesizliğe neden olan dinamiklerin belirlenmesi”. Dengesizliğin belirlenmesi gündeme alındığında birçok Post-Keynesyen analiz için ‘para ve finansal değişkenler’, üzerinde özenle durulması gereken öğeler olarak karşımıza çıkmıştır.

Post-Keynesyen yaklaşım piyasa tarafından belirlenen denge faiz oranının yatırımlar ve tasarrufları eşleştireceği görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Tasarruf, Keynesyen gelenekte faiz oranlarından ziyade temel olarak gelirin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla tasarruflardaki bir artış yatırımların artmasını gerektirmez. Ayrıca enformasyon asimetrisinin varlığı, dışsallıklar ve borç verme süreçlerindeki ölçek ekonomileri, piyasa başarısızlıklarına neden olur. Dolayısıyla da düzenlenmemiş piyasanın bu başarısızlığı finansal istikrarsızlığa kaynaklık edebilir (Auerbach ve Siddiki, 2004, s:250, Aktaran, Ağır, 2010, 38-39).

Sonuç olarak Post-Keynesyen yaklaşıma göre gelecek belirsizdir ve böyle bir ortamda spekülasyon hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Post-Keynesyenler, Mc. Kinnon-Shaw yaklaşımının tersine, finansal serbestleşme ile hız kazanan sermaye hareketlerinin spekülasyon hareketleri arttıracaklarını ve ekonomik büyümenin bu durumdan olumsuz etkileneceğini ileri sürmektedirler.

1.4.5. Spekülasyon Gelişme Modeli

Spekülasyon gelişme modeli, Neo-Keynesyen ve Post-Keynesyen yaklaşımların bir sentezi olarak 1995 yılında Grabel tarafından geliştirilmiştir. Grabel'e göre finansal deregülasyon sonucu artan faiz oranları sayesinde ekonomide yüksek riskli, yüksek getirili ve kısa vadeli spekülasyon faaliyetlerin artma ihtimalinin olması, Neo-Klasik teorinin, finansal serbestleşmeden beklentilerinin aksine ekonomik büyümenin muhtevasının istenildiği gibi gerçekleşmemesine yol açar.

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan, finansal deregülasyon programlarının genelde dört ana bileşeni mevcuttur. Bunlar; reel mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest piyasa düzeyine yükselmesi, mevcut finansal kurumların serbestleştirilmesi,

yeni finansal piyasaların, kurumların ve araçların oluşturulması, yani mali derinliğin oluşması ve sermaye hesabının serbestleştirilmesidir. Bu değişikliklerin arz ve talep açısından çok önemli etkileri vardır.

Finansal serbestleşme uygulamalarının talep tarafına bakıldığında, yüksek kredi faizlerinin riskli yatırımcılara sağladığı avantaj görülmektedir. Finansal serbestleşme ile artan faizler, yatırımların bileşimini ve hacmini etkileyebilmektedir. Buna bağlı olarak düşük getirili ve düşük riskli yatırım projelerinin devre dışı kaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda kreditorler, ortalama kalitesi daha düşük bir borçlular grubu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Finansal piyasaların arz tarafına bakıldığında ise en önemli soru, finansal serbestleşmenin kreditorlerin davranışlarını nasıl etkilediğidir. Finansal serbestleşme sonucu yeni araçlar ve beklentilerin uyardığı kredi işlemlerindeki değişiklikler sonucu kritik faiz oranı değişebilmektedir. Kreditorlerin ve borçluların beklentileri değiştikçe, kredi arz ve talebi de aynı şekilde artıp azalacaktır.

Grabel'e göre finansal serbestleşme politikaları, yatırımcıların anlık coşkularıyla birlikte, menkul kıymetlerin fiyatlarında spekülative nitelikli değerlenmelere, aşırı derecede yüksek faiz hadlerine ve iktisadi aktivitenin sanayi yatırımlarından giderek finansal hareketlere yönelmesine neden olmaktadır (Yeldan, 2002, s:1). Bu da deregülasyon sonucu yaşanan büyümenin spekülative bir karaktere sahip olduğu ve her spekülative şişme gibi bir krizle ineceği anlamına gelmektedir.

1.5. Finansal Serbestleşmenin Ön Koşulları

Dünya'da 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, Ülkemizde ise 1980'li yıllardan itibaren başlayan Finansal Serbestleşme hareketi ile baskı altında tutulan

finansal piyasaların ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, kimi ekonomilerde güçlendirici etki meydana getirirken, kimilerinde ise tam aksine bir etki yaparak ülke ekonomileri üzerinde kriz üzerine kriz yaşatmıştır. Bazı ülke ekonomilerinin ise finansal serbestleşme hareketini kademeli olarak uygulaması yani finansal kısıtlamaları kademeli olarak kaldırması o ülke ekonomileri için daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Bu ve benzeri gelişmeleri dikkate alarak Finansal Serbestleşmeye gitmeden önce daha verimli, istikrarlı ve sağlıklı bir ekonomi için şu düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

1.5.1. Mali Disiplin

Finansal serbestleşme hareketi ile finansal baskı politikalarından arındırılan finansal sistemlerin ve serbestleşen sermaye hareketlerinin ekonomi üzerinde negatif etki oluşturmaması için bir takım önlemler alınmalıdır. Finansal baskı döneminde reel faiz oranlarının düşük tutulması nedeniyle ülke birikimlerinin (tasarrufların) finansal kurumlar yerine bütçe açıklarına akması, finansal baskı politikalarına eleştirileri arttırmıştır. Serbestleşme sürecinde büyük mali açıklar olduğu sürece, reel faizler yükseltirse dahi yine toplam tasarrufların büyük kısmı kamuya aktarılacaktır. Bu defa kamu kesiminin tasarrufları kendi kısmına çekebilmesi, hem daha yüksek faiz vermesiyle hem de sermaye giriş-çıkışlarının serbest bırakılmasıyla sağlanabilecektir veya da emisyon yöntemi ile finanse edilmesi düşünülecektir. Eğer bu büyük mali açıklar emisyon yöntemi ile kapatılmaya çalışılırsa, bu durum Nurdan Aslan'ın da dediği gibi "Yerleşik kişileri, enflasyon vergisinden kurtulmak için parasal aktiflerini ülke dışına yönlendirmeye teşvik edecektir" (Aslan, 1997, s:58). Bunu önlemek için kullanılan finansal araçların ve vergi sisteminin güçlü olması gerekmektedir.

Kamunun mali açığı finanse etmesinin bir diğer yöntemi, daha yüksek faizler vererek tasarrufların kamuya akmasını sağlamaktır. Ancak bunu da yaptığı zaman kamunun borçlanma maliyeti daha da artacak, bütçe açığı faiz ödemeleri nedeniyle daha da yükselecektir. Bu birbirini besleyen kısır döngü sonucu hızla artan bütçe açığı çok önemli ekonomik ve siyasal problemlere neden olmakta ve ülkenin refah seviyesi düşebilmektedir.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucu ülkeye giriş-çıkış serbestliği kazanan sermayeler, kamuya yeni borçlanma imkânı kazandıracaktır. Bu da yukarıda bahsettiğimiz kısır döngünün daha da hızlanmasına sebep olacak, böylece ülkede finansal serbestleşme ile hedeflenen büyüme tam tersine dönerek ülkenin refah seviyesi düşüşe geçecektir.

Yukarıda bahsettiğimiz olumsuzlukların makro ekonomiye negatif etki oluşturmaması için mali disiplin politikalarının uygulanması başarılı sonuçlar almak için gerekli görülmektedir. Bu yüzden;

- Sermaye hareketlerini serbestleştirirken, mal ve hizmet piyasalarındaki sapmaları ve enflasyonist finansman yöntemlerini kaldırmaya yönelik mali disipline önem veren politikalar üretilmelidir (Duman, 2002, s:141).
- Hükümetler, sermaye hareketleri ile birlikte dış dengeyi korumak için parasal, iç dengeyi korumak için de mali politikaları bir arada yürütmelidir (Öztürk, 2003, s:17-19, Aktaran, Cicioğlu, 2009, s:41).
- Finansal sistem içindeki vergiler diğer ülkelerdeki vergilerle uyumlaştırılmalıdır. Verginin harekete geçirdiği sermaye kaçışları ile karşılaşılacak istenmiyorsa

böyle bir harmonizasyonun sermaye kontrollerinin kaldırılmasından önce yapılması gerekmektedir (Aslan, 1997, s:59).

1.5.2. Ücret, Fiyat ve Faiz Oranı Esnekliğini Önleyen Kısıtlamaların Kaldırılması

1980'li yıllar daha çok aktiflerin fiyat değişkenliklerinin yüksek olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde özellikle açık sermaye hesabına sahip olan ülkeler, iç ekonomilerini ve finansal yapılarını bu değişkenliklerin etkilerine karşı korumak zorunda kalmışlardır. Çünkü bu tür aktif fiyat değişkenlikleri özellikle istihdam, servet ve üretim üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Ücret, fiyat ve faiz oranı ayarlamalarını engelleyen kısıtlamaların azaltılması veya kaldırılması ile bir ekonomi reel ve finansal şoklar karşısında daha kolay uyum sağlayabilmektedir.

1.5.3. İçsel ve Dışsal Politikaların Koordinasyonu

Mathieson finansal serbestleşmenin başarısı için içsel ve dışsal politika değişikliklerinin bir arada koordine edilmesinin şart olduğunu vurgulamıştır. Model birleştirilmiş bir stabilizasyon politikasında döviz kuru politikası ile finansal serbestleşme arasında potansiyel olarak bir bağımlılık olduğunu göstermiştir (Skorski, 1996, s:80, Aktaran, Musullugil, 2007, s:48). Açık bir ekonomide yurtiçi faiz oranlarının artması sermaye girişine yol açacak, bu ise ilk olarak tasarruf eğilimini yükseltecektir. Bununla birlikte sermaye girişi ülke parasının değerini arttırarak uluslar arası ticaretteki rekabetini azaltacaktır.

Ödemeler dengesinin kötüleşmesi gelecekte yapılacak bir devalüasyona bir beklenti oluşturacak, bu defa da sermaye akışını tersine çevirerek yatırım yapılabilir fonların çıkışına neden olacaktır. Bu nedenle döviz kuru ve finansal serbestleşme politikaları, sermaye girişinin ticaret dengesi üzerindeki sağlıksız etkisini ortadan

kaldırmak için koordineli olmalıdır. IMF'nin desteklediği istikrar politikalarında Mathieson modelinin izlerini görmek de mümkündür.

Mathieson'a göre finansal serbestleşme uygulamaları hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bunun nedeni ise politik faktörlerin reform hareketlerine karşı geliştirecekleri savunmaya fırsat vermemektir. Reformların hızlılığı serbestleşme programının açık ekonomiyi kapsayan bir çerçevede yapıyor oluşunu göstermektedir.

1.6. İç ve Dış Finansal Serbestleşme

Bir iktisat politikası olarak serbestleşme, ekonomideki mevcut kontrollerin döviz piyasaları, finansal piyasalar, işgücü piyasaları, tarımsal ürün piyasaları gibi çeşitli piyasalar üzerinde kısmen ya da tamamen kaldırılması veya azaltılması anlamına gelmektedir. Bu anlamda finansal serbestleşme; finansal piyasalardaki kontrollerin kaldırılması (iç finansal serbestleşme) ve ekonominin uluslar arası sermaye akımlarına açılması (dış finansal serbestleşme) sürecini kapsamaktadır (Ağır, 2010, s:188-189). Bir başka deyişle finansal serbestleşme olgusunun iç içe geçmiş bu iki olgusu şöyle ifade edilebilir. Finansal serbestleşme, ilk olarak yurtiçi finansal piyasaların serbestleştirilmesine yönelik politikaların devreye koyulmasıyla başlamakta, bu aşama devam ederken ya da tamamlandıktan sonra, sermaye akımlarının serbestleştirilmesi yani, yurtdışı finansal serbestliğin gerçekleştirilmesine yönelik politikaların devreye sokulmasıyla devam etmektedir. Tam finansal serbestlik, ancak bu iki aşama tamamlandıktan sonra gerçekleşmiş olmaktadır.

Şimdi aşağıda finansal serbestleşme uygulamasının bu iki aşamasını (yurtiçi-yurtdışı serbestleşme) ayrı ayrı inceleyelim.

1.6.1. İç (Yurtiçi) Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme sürecinin ilk aşaması olarak kabul edilen iç finansal serbestleşme, ülke içinde mali baskı oluşturan kontrollerin ve sınırlamaların kaldırılmasını, faiz oranlarının hükümet tarafından değil de piyasa koşulları altında mali piyasalar tarafından belirlenmesini kapsamaktadır. İç finansal serbestleştirme, bir ekonomide yurtiçi borç-alacak ilişkileri ile varlık tutma kararlarına ilişkin kurumsal yapıda fiyat ve miktar sınırlandırmalarının kaldırılması veya yumuşatılması işlemidir (Saygılı, 2001, s:168). Yani bir başka deyişle iç finansal serbestleşme, yerli para ile yapılan her türlü işlem üzerinden kısıtlayıcı faktörlerin kaldırılması ya da piyasa güçlerine etki etmeyecek düzeyde azaltılmasını ifade eder.

Ülke içinde finansal daralmaya yol açan sınırlamaların ve kontrollerin kaldırılması anlamında (yani yurtiçi finansal serbestleşme sürecinde atılacak) ilk adım, faiz oranlarının arz ve talebe göre para piyasasında belirlenmesidir. Bununla birlikte, faizler üzerindeki yüksek karşılık oranları, vergiler ve fonlar gibi mali yüklerin azaltılması, kredi tavanlarının kaldırılması, finansal piyasaya girişlerin kolaylaştırılarak finansal araçların çeşitlendirilmesi, hisse senedi piyasalarının serbestleştirilmesi gibi düzenlemeler de yurtiçi finansal piyasaların serbestleşmesi yönünde uygulanan politikalar arasındadır. Ayrıca yurtiçi finansal serbestleşme, merkez bankasının para politikası üzerinde kontrolünün azaltılması, nominal faiz oranlarının piyasada belirlenmesi ve belirli sektörlere ayrıcalıklı krediler verilmesi (selektif kredi verilmesi) uygulamalarının terk edilmesi gibi uygulamaları da içermektedir.

İç finansal serbestleşmeden anlaşılan, ilk olarak mevduat faiz oranlarına yapılan müdahalelerin kalkması ve bunun sonucunda faiz oranlarının yükseltilmesidir (Saygılı,

2001, s:168). Faiz oranlarının yüksel(til)mesi, adeta gömülenmiş olan tasarrufların finansal sisteme akmasını sağlayacaktır. Tasarrufların artmasıyla yurtiçi yatırımlar artacak, bu da ekonominin büyümesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca yurtiçi tasarrufların artması, dış tasarruf talebini azaltarak ulusal ekonominin borçlanma eğiliminin de düşmesine yol açacaktır.

Yurtiçi finansal serbestleşme ile bankacılık ve finans kesimindeki yüksek karşılık oranlarının düşürülmesi, vergi ve fon gibi mali yüklerin hafifletilmesi finansal piyasalardaki işlem maliyetlerinin azalmasına yol açacaktır. Böylelikle yatırımlar en verimli alanlara kayarak etkin kaynak kullanımı sağlanmış olacaktır.

Yurtiçi finansal serbestleşme sonucu ödünç verilebilir fon arz ve talebinin artması finansal araçların çeşitlenmesine yol açacak, bu da finansal piyasalarda derinleşmeye olanak sağlayacaktır. Bu sayede para ve sermaye piyasaları daha likit hale gelecek ve finansal daralma ortadan kalkacaktır. Tüm bu uygulamaların sonucunda ise finansal piyasalara giriş-çıkış hacimce artacaktır.

1.6.2. Dış (Yurtdışı) Finansal Serbestleşme

Dış finansal serbestleşme, finansal serbestleşme sürecinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bunu dememizin sebebi; bazı iktisatçıların, iç serbestleşmenin tamamlanmadan dış serbestleşmeye geçilmesinin söz konusu ülkeler için finansal krize neden olarak göstermelerinden ileri gelmektedir. Ayrıca esas itibarıyla de genel kabul gören görüş ve bunun yanında sağlıklı ve istikrarlı bir finansal serbestleşme sürecinde olması gereken de öncelikle, yurtiçi finansal piyasalarda serbestleşmenin sağlanması, bu süreç tamamlandıktan sonra, yurtdışı finansal serbestleşmenin gerçekleştirilmesidir.

Dış finansal serbestleşme, gerek yerleşiklerin kendi aralarında, gerekse de yerleşiklerle yerleşik olmayanlar arasındaki döviz cinsinden borç-alacak ilişkilerine varlık tutma kararlarına ilişkin kurumsal yapıda fiyat ve miktar kısıtlarının kaldırılması veya yumuşatılmasıdır (Önder ve Diğerleri, 1993, s:187, Aktaran, DPT, 2001, s:49). Daha spesifik olarak dış finansal serbestleşme;

- Yerel ajanların, fonlarını dövize veya döviz cinsinden mevduat, tahvil veya hisse senetlerine yönlendirebilmesini,
- Yerel firmaların yerli veya yabancı kuruluşlardan döviz cinsinden borçlanabilmesini,
- Yerel bankaların söz konusu işlemlere yasal aracılık yapabilmesini ve
- Sermayenin uluslar arası serbest dolaşımı önündeki bütün engellerin kaldırılmasını içermektedir.

Yurtdışı finansal serbestleşme sonucunda, yurtdışında yaşayanların dış piyasalardan serbestçe borçlanabilmeleri ve dışarıya serbestçe sermaye transfer edebilmeleri, yabancı paralar üzerinden serbestçe bütün işlemleri yapabilmeleri, yabancıların yurtiçi finans piyasalarından serbestçe borçlanabilmeleri ve bu piyasalarda plasman yapabilmeleri sağlanmış olur (Kazgan, 1997, s:137).

Sözü edilen bu serbestleşme uygulamalarının gerçekleşebilmesi için öncelikle ulusal paraya konvertibilite tanınması gerekmektedir. Yani ilgili ülkenin ulusal parası, başka bir ulusal paraya resmi makamların izni olmadan dönüştürülebilir. Bununla beraber dış finansal serbestleşme iki aşamada gerçekleştirilmeye çalışılır. İlk aşamada döviz kontrolleri ortadan kaldırılır, ülkede yaşayanlar arasında döviz cinsinden borç-alacak ilişkisine ve döviz cinsinden sözleşme yapmalarına izin verilir. İkinci aşamada ise kambiyo serbestisini sermaye hareketi serbestisi izler.

Sermaye hareketi serbestisi diğ er bir ifade ile sermaye kontrollerinin kaldırılması, dış finansal serbestleşme politikalarının temel öğesini oluşturur. Sermaye kontrolleri; kambiyo denetimleri, sermaye hareketlerinin kısıtlanması, ikili veya ç oklu döviz kuru uygulamaları (yurtiçi kullanımda ve dış ticarete farklı kurların uygulanması) ve uluslararası finansal işlemlerin vergilendirilmesi şeklinde uygulanır. Sermaye kontrollerini kaldırılmasını yani sermaye girişi ve sermaye ç ıkışı üzerindeki kontrollerin kaldırılmasını hedefleyen ö lkelere ön koşullar olarak belirtilen bazı ö neri reçeteleri sunulmuştur.

Ö lkeler dış finansal serbestleşme kapsamında, uluslar arası finansal piyasalar ile büt ünleşmenin sağ lanmasını ve döviz kurlarının müdahalelerden arındırılarak piyasa koşullarında belirlenmesini temin ederek dışarıdan sermaye girişini amaçlamışlardır. Ancak ö lkeler, 1980'lerde yoğ un olarak uyguladıkları süreçte sermaye girişleri üzerindeki kontrollerin kaldırılmasını bazı ön koşullara bağ lamışlardır (Williamson ve Mahar, 2002, s:59):

- Sermaye kontrollerinin kaldırılmadan en az iki yıl ö ncesinde ticari serbestleşmenin başlaması,
- Kontrollerin kaldırılmasına kadar olan üç yıl içinde, ortalama mali aç ıđ ın GSYH'nın % 5'inden az olması,
- En az iki yıl ö ncesinde yurtiçi finansal serbestleşmenin başlatılması ve yerli/yabancı bankaların bankacılık sektörüne girişlerinin serbestleştirilmesi,
- Bankacılık sektöründe kamu mülkiyetinin, kontrollerin kaldırılmasından en az iki yıl ö ncesinde % 40'ın altına dışürölmesi,
- Piyasa esaslı bir finansal sisteme göre uyarlanmış, ölçölü bir denetleme sisteminin oluşturulması.

Dış finansal serbestleşme sürecinde sermaye girişleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasıyla sermaye akımlarının önemli bir kısmı finansal sistem aracılığıyla ülkeye giriş yapmaktadır. Yani finansal sistem ve kısmen bankalar sermaye akımı için aracılık rolü üstlenmektedirler. Finansal sistem ve bankaların bu rolü etkin bir biçimde yerine getirmesi banka kredilerinin sektörler arasında dağılımının etkin olduğunun bir göstergesidir.

Dış finansal serbestleşme kapsamında, sermaye girişleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması için gerekli olan ön koşullar sağlandıktan sonra sermaye çıkışları üzerindeki kontrollerin de kaldırılmasının gerçekleşebilmesi ve sağlıklı sonuçlar alınması için uygun olduğu düşünülen bazı ön koşullar vardır. Bunlar (Williamson ve Mahar, 2002, s:61);

- Yurtiçi faiz oranlarının serbestleşmesi,
- Sürekli olduğu algılanan bir politik rejim,
- Kontrollerin kaldırılmasından önceki üç yılda GSYH'nın % 5'inden daha az bir mali açık olarak tanımlanan mali disiplin,
- Vergi tabanındaki aşınmayı sınırlamaya yönelik düzenlemeler.

Bunlar tamamen veya büyük ölçüde gerçekleştirildikten sonra dış finansal serbestleşmeden elde edilecek faydaları şu beş temel görüş üzerinde aktarabiliriz (Saygılı, 2001, s:169);

- Sermayenin gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere akması dünyadaki kaynak dağılımında etkinliği sağlayacaktır,
- Yabancı sermaye iç tasarrufları destekleyerek yatırımları ve büyümeyi teşvik edecektir. Artan toplam gelir düzeyi, tasarrufları ve yatırımları da arttıracak ve böylelikle sürdürülebilir (istikrarlı) bir ekonomik büyüme sağlanacaktır,

- Dış rekabet sayesinde finansal sektörlerde de etkinlik artacaktır,
- Gelişmekte olan ülkelere sermaye akımı, yerleşiklere portföy yatırımlarında uluslar arası düzeyde çeşitlilik sağlayacaktır,
- Uluslar arası finans piyasalarına girişi kolaylaştırarak, borçlanmanın maliyetini azaltacaktır.

Sonuç olarak dış finansal serbestleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelere gelen dış tasarruflar, tasarruf oranlarının artmasına katkı sağlayarak, yatırım, üretim ve ihracat hacimlerinin genişlemesine, teknolojik gelişmenin hızlanmasına ve finansal piyasaların derinleşmesine yol açacaktır (Ağır, 2010, s:29).

1.7. Finansal Serbestleşmenin Ekonomik Etkileri

Küreselleşen dünyada sınır ötesi finansal sisteme entegre olma yolunda ülkelerin aldıkları ve uygulamaya koydukları politik kararlar nezdinde yeni kurumların, finansal sisteme girişini engelleyen düzenlemelerin kaldırılması finansal serbestleşme sürecinin önemli aşamasını oluşturmaktadır. Finansal serbestleşmeyle birlikte reel faiz oranlarındaki artışların tasarrufları ve yatırımlarda kullanılacak fonları arttırdığı, farklı yöntemlerle yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Şimdi bu başlık altında finansal serbestleşmenin ekonomik büyümeye etkisini olumlu ve olumsuz yönleriyle “Ekonomik Büyümeye Etkisi” başlığı altında ele alalım. Bunun yanında finansal serbestliğin iktisat ve maliye politikalarına etkisini de ayrı ayrı alt başlıklar içerisinde açıklamaya çalışalım.

1.7.1. Ekonomik Büyümeye Etkisi

Finansal serbestleşmenin temelleri yukarıda da sık sık vurguladığımız gibi Mc. Kinnon (1973) ve Shaw’un (1973) çalışmalarıyla atılmıştır. Mc. Kinnon-Shaw tezi olarak bilinen bu yaklaşıma göre, finansal baskının kalkması ve finansal derinliğin

sağlanması, tasarruf ve yatırımları uyaracak, ekonomik gelişme hızlanacak, daha etkin kaynak dağılımı sağlanacaktır. Yani finansal serbestlik ülkelerin büyüme hızlarını arttıracaktır (Türker, E.T.:06.06.2011, s:3). Mc. Kinnon ve Shaw'un sıkı takipçilerinden olan Kapur ve Mathieson gibi iktisatçıların ana düşüncesi ise finansal serbestleşmenin ardından yatırımın miktar olarak gelişmesinin iktisadi büyümeyi hızlandıracağı görüşüdür.

Liberal ekonomi anlayışında finansal serbestleşme doğrudan ve dolaylı kanallar ile ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Ulusal tasarrufların artırılması, sermayenin maliyetinin azaltılması, teknoloji transferi ve ulusal finansal sektörlerin geliştirilmesi doğrudan faktörlerdir. Küreselleşmenin rekabetçi etkisiyle kurumların ve makro ekonomik politikaların daha iyi risk yönetimi sonucu üretimi artırıcı etkisi gibi faktörler de dolaylı faktörlerdir (Bakırtaş, Şubat 2004, s:94). Sermaye sıkıntısı çeken ülkelere serbestleşme sonrası sermayenin akması yatırımları arttıracaktır. Ancak yatırımların artması sermayenin akmasına bağlı ise de sermayenin akması da aktığı ülkede verimliliğinin daha yüksek olmasına bağlıdır. Böyle olduğu zaman hem fon sahipleri daha fazla kazanç elde etmekte hem de geliştirmekte olan ülkeler ihtiyaç duydukları sermayeye sahip olmaktadır. Bunun yanında yatırım projeleri için sermaye maliyetlerinin azaltılması, makro ekonomi politikalarının geliştirilmesi, ileri bir teknolojiyle yönetsel beceri transferleriyle verimliliğin artırılması, az önce yine bahsettiğimiz gibi sermayenin verimliliğinin daha yüksek olduğu bölgelere akması gibi uygulamalar ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Finansal serbestleşme çerçevesinde faiz oranlarının serbest bırakılması ile birlikte ekonomide tasarruflar artar ve kişiler gelirlerinin büyük bir kısmını finansal aktif biçiminde tutmaya başlarlar. Finansal aktif stokunun artması likidite ihtiyacının

azalmasına yol açar ve yatırımlar için gerekli kredilerin bulunmasını kolaylaştırır. Faiz oranlarının artması müteşebbislerin yatırım talebini bir miktar etkilese de ekonomide ödünç verilebilir fonlar artacağından yatırımlar ve dolayısıyla ekonomik büyüme artar (Cicioğlu, 2009, s:44).

Shaw finansal araçların rolüne özel olarak önem vermiştir. Shaw'a göre finansal kuruluşlar; aşağıdaki işlemleri gerçekleştirerek tasarruf sahiplerinin reel gelirlerini yükseltirken, yatırımcıların da reel maliyetlerini aşağıya çekmektedirler. Bunlar (Musullugil, 2007, s:41);

- Piyasanın likidite tercihlerine uygun koşulları sağlarlar,
- Finansal araçların çeşitlerinin artırılması yoluyla riski azaltırlar,
- Ekonomiyi yatırımları finanse edecek şekilde biçimlendirirler,
- Operasyonel verimliliği arttırmırlar,
- Bilgi edinme maliyetini düşürürler.

Finansal baskı politikaları, finansal piyasaları rekabet yönünden de olumsuz etkilemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finansal piyasalarında bu durumla daha sık karşılaşılmaktadır. Ayrıca bu tür ekonomilerde finansal piyasalarda bankacılık sektörünün hâkimiyeti nedeniyle, baskıcı politikaların bankalar arası rekabete etkisi güçlü olmaktadır. Bankacılık sektöründe rekabetin gelişmesini engelleyen sınırlanan faiz oranlarıdır.

Finansal serbestleşmenin ekonomiler üzerindeki olumlu tarafları yanında özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle bazı ekonomistler “tekerleğin önüne kum atma” biçiminde ifade bulan sermaye hareketlerine karşı bazı kısıtlamaların yapılması gerektiği görüşünü

savunmuşlardır. Bu sorunlar genel olarak şu şekilde ifade edilmektedir (Özdemir ve Sever, 2004, s:39-40):

- *Ekonomik Krizlere Neden Olması;* Finansal serbestleşmeyle birlikte özellikle kamusal dengesizliklerinin finanse etmek için dış piyasalardan borçlanma ihtiyacı hisseden gelişmekte olan ekonomilerin yüksek risk primine sahip olmaları bu ülkelerin borçlanma faizlerinin yüksek düzeyde seyretmesine neden olmuştur. Artan faiz oranları, önemli bir bölümü sıcak para niteliğindeki kısa vadeli sermaye hareketlerinde önemli artışlar meydana getirmiştir. Sermaye girişleri bir taraftan kurları değerli hale getirirken diğer taraftan da ihracatı daraltıp ithalatı cazip hale getirmiştir. Bu şekilde giderek artan açıklarını kapatmak ve gelen kısa vadeli sermayenin yurt içinde kalmasını sağlamak amacıyla daha çok yükseltelen faiz oranları borç yükünü arttırmıştır. Neticede düşük kur-yüksek faiz kısılacına bağlı olarak spekülasyon sermaye hareketliliğine bağımlı hale gelen ekonomide beklentilerin olumsuz yönde gelişmesinin ardından başlayan sermaye çıkışlarıyla ekonomik krizler meydana gelmiştir.
- *Ekonomik Büyümede İstikrarsızlık;* Serbestleşme uygulamalarıyla ekonomik büyüme sermaye akımlarına bağlı olarak düzensiz hale gelmektedir. Sermaye girişlerinin yoğun olduğu zamanlarda büyüme hızı yüksek düzeylerde olmuş, sermaye çıkışlarının başlamasıyla ekonomide küçülmeler meydana gelmiştir. Öte yandan büyümenin dikkat çeken tarafı ise üretim ve yatırım artışından ziyade ithalata bağımlı tüketime dayalı olarak gerçekleşmiş olmasıdır.
- *Ekonomi Politikası Araçlarının Kullanımı;* Ulusal piyasaların uluslararası piyasalarla bütünleşme çalışmalarına paralel olarak serbestleşme uygulamaları

makro ekonomik dengesizliklerin olduğu gelişmekte olan ülkelerde ekonomi politikası araçlarının etkinliğine ve kullanımına kısıtlama getirmiştir.

- *Para İkamesi;* Gelişmekte olan ekonomilerin karşı karşıya oldukları bir başka sıkıntı da para ikamesidir. Yabancı para tutulmasının engellenmediği piyasalarda enflasyon oranlarının yüksek düzeyde olduğu durumlarda ulusal paranın değer saklama özelliğinin zayıflamasından dolayı nispi olarak satın alma gücünü koruyan yabancı paralar ulusal paraların yerine ekonomik birimler tarafından kullanılmaktadır.
- *Borçlanmayı Artırması ve Rant Ekonomisine Neden Olması;* Finansal serbestleşme sonucunda finansman sorununun çözümü için faiz oranlarını yükselten kamu otoritesinin gelecek dönemde hem ihtiyaç duyduğu borçlanmayı gerçekleştirmek hem de fonların çıkışını önlemek amacıyla daha yüksek faiz oranlarından borçlanmayı tercih etmesi borçlanmanın maliyetini arttırmaktadır.
- *Asimetrik Bilgi Sorunu;* Ekonomik teori sermaye piyasalarının etkin ve serbest dolanımın mevcut olduğunu varsaymakta ve asimetrik bilgi gibi çarpıklıkların olduğu varsayımını göz önünde bulundurmamaktadır. Bunun yanında yabancı yatırımcılar için de ahlaki tehlike ve sürü psikolojisi halinin olmadığını kabul etmektedir. Ancak gerçekte birçok araştırmadan elde edilen sonuçlara göre yabancı yatırımcıların gelişmekte olan piyasalarda yapıcı veya yıkıcı yönde anahtar faktör olduğu ifade edilmektedir.

1.7.2. İktisat Politikalarına Etkisi

1929 Büyük Buhran sonrası ortaya çıkan bunalımdan kurtulmanın ancak devletin ekonomiye müdahale etmesiyle mümkün olduğunu savunan Keynesyenler Klasiklerin “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” anlayışına karşı çıkmıştır. Ortalama

30-40 yıl civarında tarihçeye sahip olan Keynesyen politikalar sonucunda ortaya çıkan enflasyon ve işsizliğin aynı anda görüldüğü stagflasyon (1970) krizinin ve 1979'da kar oranlarındaki düşüşle devam eden ekonomik bunalımın bir reçetesi olarak ve Keynesyen politikalara bir tepki olarak Neo-liberal iktisat politikaları ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrası uygulanmaya başlayan devlet müdahalesinin Keynesyen politikalarla bütünleşmesi sonucu gelişmekte olan ülkelerde içe yönelik sermaye birikimi rejiminin sınırlarına ulaşılması artan döviz ihtiyacıyla dışa açılma ve serbestleşme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Birinci kuşak kalkınma ekonomisi olarak adlandırılan bu dönemde; kaynak dağılımı, büyüme ve gelir dağılımında iyileştirme, kamu harcamalarının artmasıyla açık bütçe ve para politikası ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Toplam talep yönlü makro politikaların uygulandığı dönemde devletin kaynak dağılımındaki etkin rolü “refah devleti” olarak tanımlanmıştır. Erken kapitalistleşen ülkelerde refah devleti uygulaması ve geç kapitalistleşen ülkelerdeki içe dönük sermaye birikimi rejimi 1970 stagflasyon kriziyle yerini arz yönlü ve monetarist kuram eşliğinde Neo-liberal politikalara bırakmıştır (Turgut, 2010, s:52-53).

Ulus devletin devrinin kapandığı, küreselleşen ekonomik, sosyal ve kültürel süreçler karşısında ulus devlet gibi yerel bazda var olan bir yönetim şeklinin artık etkisiz kaldığı son dönemin gözde görüşüdür. Dünya ekonomisine yön veren ve uluslar arası arenada ekonomik ve siyasal olarak en güçlü pozisyonda bulunan ülkeler bile, rekabetçi ve zorlayıcı piyasa aktörleri tarafından etkisizleştirilmektedir. Herhangi bir ulusal bağımlılığı olmayan sermaye, kendisi için avantaj nerede ise oraya gitmekte; bu gelişmeler ise ulusal devletlerin iktisat politikalarını yerle bir etmektedir (Öztürk, 2001, s:66). Dünya ekonomisine entegre olmuş piyasaların ve çok uluslu (kar marjını daha da yükseltmek isteyen) firmaların istek ve beklentilerine de aykırı iktisat politikaları yine

bu aktörler tarafından etkisiz hale getirilmektedir. İşte bu dönüşüm sürecinde politika yapıcılar, finansal piyasaların geçirdiği dönüşüme uyum sağlamak adına finansal serbestleşmeyle birlikte, finansal sistemin girdiği bu yeni yola (siyasi ve ekonomik çıkarlar için) entegre olmak uğruna yeni iktisadi politikalar üretmeye gitmektedirler.

Finansal serbestleşmenin iktisadi politikaları, son çeyrek yüzyılda uygulamalardan ve yaşanan iktisat politikaları ile oluşan tecrübeden yararlanılarak şu esaslara dayanmaktadır:

- Serbest piyasa egemenliği,
- Serbest piyasa egemenliğini sınırlayan kurum ve kuralların kaldırılması,
- Karın azamileştirilmesini sınırlayan ve kısıtlayan kuralların kaldırılması,
- Teşebbüs gücünü tehdit eden kuralların kaldırılması,
- Özelleştirme,
- “Kamu malı ve yararı” kavramlarının yerine “özel mülkiyet” ve “özel yarar”ın ikame edilmesi gibi esaslara dayanmaktadır.

1.7.3. Maliye Politikalarına Etkisi

Literatürde birçok bilim adamının yapmış olduğu farklı tanımlardan yola çıkarak maliye politikasına genel bir tanım getirecek olursak: Devletin sahip olduğu mali araçların; fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılmasına “maliye politikası” diyebiliriz.

Maliye politikası temel olarak devlet bütçesi aracılığı ile gerçekleşmektedir. Maliye politikasının bir ayağı Kamu Gelirleri (vergiler, borçlanma ve para basma) iken, diğer ayağı Kamu Harcamaları (cari harcamalar, transfer harcamaları, yatırım

harcamaları) olmaktadır. Bütçe açığı ve bütçe fazlası maliye politikasının amaçlarına ulaşmada kullanabileceği en önemli araçlar olmaktadır (Bozkurt ve Göğül, Mayıs 2010, s:29).

Dünya ekonomisinde Keynesyen iktisadın hâkim olduğu dönemde ulusal iktisat politikalarının ortaya çıkmasıyla maliye politikası, konjonktürü düzeltmek için aktif olarak kullanılan iktisat politikası araçlarından biri olmuştur. 1970'lerin ortalarına kadar süren ve ulusal ekonomik sınırların belirginleştiği bu dönemde istikrar içinde büyümeyi hedefleyen ülkeler, sosyal refah devleti uygulamalarını benimsemişlerdir. Dolayısıyla maliye politikası araçları sosyo-ekonomik nitelikli kamu müdahalesi araçları olarak kullanılmışlardır. Bu çerçevede planlı dönemlerin sanayileşme politikalarında yer alan vergi ve harcama politikaları aktif devlet müdahalesini öngören politikalar olmuştur (Şimşek, 2006, s:310). Özellikle 1960 sonrası dönemde devletin ekonomideki payı ciddi oranda artmış ve ekonomik faaliyetleri yoğun olarak şekillendiren bir devlet yapısı oluşmuştur. Batının kapitalist ülkelerinde Keynesyen iktisat teorisi, planlı ekonomilerin büyüme hızları ve o döneme hâkim olan genel sosyalist ideolojilerin etkileri ile vergiler ve dolayısıyla vergilerle finanse edilen kamu harcamaları ciddi oranlarda büyümüştür. Kısaca bir başka ifadeyle kamu sektörünün ekonomi içindeki payı büyümüş, ulus-devlet, ekonomiyi tamamen yönlendiren güç haline dönüşmüştür.

1980'lere gelindiğinde dünyada genel olarak Neo-liberal politikalar, siyasi ve ekonomik arenada benimsenir hale gelmiştir. Değişen ekonomik ve sosyal çerçevenin; kamunun ekonomi üzerindeki hâkimiyetine karşı sesi yükselmiştir. Bu durumun nedenleri maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Pehlivan, 2008, s:54):

- Keynesyen ekonomik görüş popülarlığını kaybetmiş, entelektüel ve pratik gelişmeler Keynesyen iktisadın temel önermelerini sarsmış ve eksikliklerini ortaya koymuştur.
- Merkezi planlama/Planlı ekonomi; batı dünyasındaki cazibesini yitirmiş, karma ekonominin faydaları üzerine görüşler azalmış ve bunların yanında birçok planlı ekonomi de piyasa ekonomisine geçmeye başlamıştır.
- Git gide artan vergi yükü insanları rahatsız etmiş ve bu durum belli bir noktadan sonra ekonomik işlemlerin veri yükünden kurtulmak adına kayıt dışı yapılmasına sebep olmaya başlamıştır.
- Sürekli yükselen kamu harcamaları; kamu borçlarını, faiz oranlarını ve kamunun dönemsel faiz ödemelerini arttırmıştır.
- Artan vergi oranları ve bunun yanında bütçe açıkları sebebiyle elde edilen gelirin hükümetler tarafından verimli bir şekilde refah seviyesini yükseltecek şekilde kullanılmadığı yönünde genel bir inanç oluşmuştur.
- Son olarak, devletin ekonomi üzerindeki hâkimiyeti yeni faaliyet alanlarına yönelmede sorun teşkil etmeye başlamıştır.

Küreselleşmenin getirdiği finansal serbestleşme ile beraber devletin piyasadan çekilmeye başlaması, ulus devletin bir numaralı gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Özellikle uzun dönemde dikkat edilecek olursa bu nedenden dolayı devletlerin de yüksek kamu harcamalarını sürdürme olanakları git gide azalmaktadır. Devletler bu yüzden aynı anda hem ülke içindeki mevcut sermayenin ülke dışına çıkmasını engelleyici, hem de yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekme yönlü düzenlemeler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu düzenlemeler ise maliye politikasının gelir ayağını bozmaktadır. Özetle 1970'in ikinci yarısından itibaren dünya

ekonomisinde yeni bir uygulama biçimi olan finansal serbestleşme, tamamen devlet müdahalesini gerekli kılan maliye politikasını etkisizleştirmiştir.

BÖLÜM -II-

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SERBESTLEŞME SÜRECİ

II. Dünya savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı, çeşitli sebeplerden ötürü, ithal ikameci sanayileşme stratejilerini benimsemişlerdir. Türkiye 1950-1960 döneminde serbest ticaret politikaları benimsemesine karşın, 1960-1980 döneminde ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulamıştır (Gerni, 20-22 Şubat 2008, s:2). Türkiye ekonomisinin de II. Dünya savaşı sonrasında otarşik (içe kapalı) yapısını kırarak Liberalize olmaya başlamasının temelinde, rejimin batı dünyası içerisinde yer alma ve kapitalist piyasa koşullarını işletme hedefi yer almaktadır (Tellan, s:3). Ancak, Türkiye ithal ikamesi yaklaşımını, 1933'den itibaren 1963'e kadar sanayileşme planlarıyla, 1963'den sonra da kalkınma planları ile sürdürmüştür. İlk sanayileşme planının ardından savaş yılları ile dışa açılmanın gündeme geldiği bir dönemin ertesinde de ithal ikameci anlayış uygulanmıştır (Balkanlı, 2002, s:337-338).

Türkiye'de 1980 öncesi dönemdeki ekonomi politikaları, yukarıda da ifade edildiği gibi 1963 yılında başlayan kalkınma planları çerçevesinde alınan kararlar ile belirlenmiştir. 1960-1980 dönemini kapsayan kalkınma planları: 1963-1967 yılları için I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972 yılları için II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977 yılları için III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983 yılları için IV. Beş Yıllık Kalkınma Planıdır. Bu kalkınma planlarının temel hedefi de öncelerinde uygulama kararı alınan ekonomi politikalarının hedeflenen amaçlar gibi ekonomik büyümenin sağlanmasıdır.

1980 öncesi Türk Finans piyasasının genel yapısını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz (Engin, 27 Ekim 2009):

- Mevduat ve kredi faiz oranları kontrol altındaydı, yüksek ve dalgalı enflasyon ortamında kredi ve mevduat reel faiz oranları çoğunlukla negatif idi.
- Bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerine önemli kısıtlamalar getirilmiş idi.
- Kişilerin portföylerinde döviz bulundurma olanakları yoktu.
- Tercihli kredi yolu ile birçok sektöre sübvansiyon sağlanmaktaydı.
- Mali piyasalarda gerçekleşen işlemler ve buradan elde edilen gelirler görece olarak daha fazla vergilendirilmekte idi.
- Kurumsallaşmış bir mali sistem yoktu.
- Yabancı ve yerli bankaların mali sisteme katılmalarına önemli kısıtlamalar getirilmekteydi.
- Şirketlerin yegâne finansman kaynağı banka kredileriydi.
- Zorunlu karşılıklar oranı yüksekti.
- TL piyasası yok denecek kadar azdı.
- Şirket ve banka sahipliliği iç içe geçmiş idi.

1970'lerin başından itibaren dünya ekonomisindeki büyüme eğiliminin hız kesmesi, enerji buhranının klasik üretim sürecini işlevsizleştirilmesi (birinci petrol krizi gibi) ve değişen toplumsal taleplere siyasal gelişmelerin yanıt verememesi nedeniyle gerek uluslararası gerekse ulusal ekonomik ilişkilerde yeniden yapılanma ihtiyacı açığa çıkmıştır (Tellan, s:3). Türkiye ekonomisine bu küresel gelişmelere paralel olarak, ithalatta önemli bir yeri olan petrolün kriz nedeniyle fiyatının artması, işçi dövizlerindeki durgunluk gibi nedenlerin etkisiyle cari işlemler fazlası açığa dönüşmüştür (Erkan, E.T.: 07.06.2011). Bunların yanında 1975'e kadar uzun dönemli projelerin geliştirilmesi için alınan dış borçlar bu tarihten itibaren dış ticaret açığını

kapatmaya yönelik, kısa vadeli borçlanma biçimini almıştır. Öyle ki 1973 dönemi başında yok denecek kadar az olan kısa vadeli dış borçlar, 1977'ye gelindiğinde toplam dış borçların % 60'ını oluşturmuştur. Bunun yanında uzun vadeli borçların vadesi, 22 yıldan 12 yıla düşerken, toplam faiz yükü % 4,4'ten % 7,6'ya yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde 1977-1978 yıllarında derinleşen kriz koşulları Türkiye ekonomisini küresel ekonomiye entegre olma ve istikrara kavuşturma gayelerine uygun kararlar almaya yönlendirmiştir. Bu çerçevede Türkiye de politika yapıcılar: ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermayenin teşviki, ihracatın artırılması, devlet müdahalelerinin asgariye indirilmesi ve kamu kesiminin sınırlandırılması, enflasyonun kontrol altına alınması, özel kesimin sermaye birikiminin özendirilmesi/desteklenmesi ve piyasa mekanizmasının serbestçe işlemesinin sağlanması gibi ekonomik gelişme stratejilerini içeren ve hedefleyen "24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları" nı almıştır.

Ekonomik gelişme stratejisindeki bu dönüşümü takip eden ve 1980'li yılları kapsayan bu dönem; Türkiye ekonomisinde ithalat korumalarının kaldırılması ve kambiyo işlemlerinin serbestleştirilmesi aracılığıyla, dışa açılma ve dünya ekonomileriyle mal ve finans piyasalarında entegre olma sürecine girdiğini temsil etmektedir. 1980 sonrası dönemde Türkiye'nin ekonomik gelişme stratejisindeki dönüşümün ikinci aşamasını oluşturan finansal serbestleşme sürecinde de, ulusal mal ve finans piyasalarının dünya piyasaları ile bütünleşme amacı çerçevesinde faiz oranları ve kredi tahsisleri üzerindeki kontrollerin kaldırılarak ulusal finans piyasalarının derinlik kazanması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi aracılığıyla uluslararası finans piyasalarıyla bütünleşme hedeflenmiştir.

Özetle, Finansal serbestleşme çerçevesinde girişilen reformların temel amacı, Türkiye ekonomisinin içine düştüğü kaynak-kullanım dengesizliğini giderebilmek için, hâlihazırda yurtiçinde bulunan mali kaynakların ihtiyaç duyulan kullanım alanlarına doğru harekete geçirilmesi ve bu yolla ekonomik büyümeye hız verilmesidir (Günçavdı ve Küçükçifçi, 2002, s:89).

Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de serbestleşme sürecinin ilk adımı; 24 Ocak 1980 Kararlarını, daha sonra finansal piyasalarda serbestleşme süreci; Yurtiçi Finansal Serbestleşme, Yurtdışı Finansal Serbestleşme kronolojik sırasıyla ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Serbestleşme Sürecine İlk Adım: 24 Ocak 1980 Kararları

1980 sonrası küreselleşen dünyadaki değişmelere yapısal uyum sağlamak, 1979 krizinin açtığı ağır yaraları sarmak, ekonomide istikrarlı bir büyümeyi sağlamak (24 Ocak Kararlarının alındığı dönemde ekonomideki büyüme hızı –% 1,1 idi.), enflasyonu kontrol altına almak (yine bu kararların alındığı dönemde enflasyon oranı % 102,7 idi.) v.b. gibi ekonomiyi refaha kavuşturma ve dünya piyasalarına entegre etme amacı taşıyan ve “Ekonomik Stabilizasyon Programı” olarak da adlandırılan “24 Ocak 1980 Kararları” ile Türkiye, Liberalizasyona adımını atmıştır.

24 Ocak 1980 Kararlarının ortaya koymuş olduğu ekonomik istikrar tedbirleriyle birlikte Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Bu tedbirlerle, kısa vadede temel makro ekonomik istikrarsızlığın giderilmesi; örneğin ekonominin o kriz döneminde düştüğü darboğazı aşması, enflasyonun kontrol altına alınması ödemeler bilançosu sorunlarının giderilmesi gibi, uzun vadede ise Türkiye ekonomisinde temel yapısal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla dışa kapalı-ithal ikamesine dönük sanayileşme stratejisi terk edilip, dışa açık ihracata yönelik stratejiler benimsenmiştir.

Böylece dış ticaretin önündeki engeller kaldırılırken ekonomide fiyat yapısının sadece yurt içinde değil yurt dışı piyasalar yoluyla da belirlenmesi benimsenmiştir. Dolayısıyla 1980 sonrası Türkiye ekonomisi dışa açık fiyat mekanizmasının yol göstericiliğinde kaynak tahsisi yapan liberal bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede; ithalat kısıtlamaları kaldırılmış, mal piyasalarında fiyat kontrolleri terk edilmiş, para piyasalarında faiz oranı ve döviz kuru aşamalı olarak serbest bırakılmıştır. Bu süreç Türkiye’de serbestleşmenin de başlangıcı olmuştur (Mangır, E.T.: 22.05.2011, s:463). Bu bağlamda Türkiye’nin ekonomik düzeninde bir kırılma noktasını ifade eden bu kararlar bundan sonra alınacak yol haritasını bizlere göstermektedir. Bu kararların en büyük özelliği kısa vadeli olmaktan çok uzun vadeli, kalıcı ve yapısal değişimler içermesidir. Daha fazla uzatmadan bu kararların neleri içerdiğini ve ne gibi amaçları olduğunu alt başlıklar bünyesinde ayrı ayrı açıklayalım.

2.1.1. 24 Ocak 1980 Kararlarının İçeriği

24 Ocak 1980 Kararları, Bakanlar Kurulu’nun 24 Ocak 1980 tarihli toplantısında alınmış ve 25 Ocak 1980 tarih ve 16880 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararın içeriği maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>):

- 8/166 Sayılı Karar: “Koordinasyon Kurulu ile Para ve Kredi Kurulu Teşkiline Dair Karar” ile bir Koordinasyon Kurulu ve Para-Kredi Kurulu oluşturulması kararlaştırılmıştır.
- 8/166 Sayılı Karara Ek-A: “Koordinasyon Kurulu Teşkiline Dair Karar”: Beş yıllık plan ve yıllık programların tatbiki ile ilgili olarak memleketin ekonomik hayatına taallak edip, birden fazla Bakanlığı ilgilendiren konularda üst seviyede Koordinasyonu sağlamak; ithalat ve

ihracat rejimlerinin ve kotalarının düzenlenmesi ile ilgili esasları tespit etmek; dış ekonomik ilişkilerde Koordinasyonu temin etmek; önemli proje ve programların Koordinasyon ihtiyacını sağlamak ve gerektiğinde Yüksek Planlama Kuruluna tavsiyelerde bulunmak gayesiyle, Başbakanlık Müsteşarının Başkanlığı'nda bir "Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur.

➤ 8/166 Sayılı Karar Ek-B: "Para ve Kredi Kurulu Teşkiline Dair Karar": Para ve Kredi politikasının uygulamasında Koordinasyonu sağlamak, kredilerin plan ve program ilkelerine uygun olarak dağılımını ve finansman güçlüklerinin giderilmesini temin etmek, destekleme fiyatları konusunda tavsiyelerde bulunmak, ödemeler dengesindeki gelişmeleri takip ederek gerekli tedbirleri almak gayesiyle, Başbakanlık Müsteşarının Başkanlığı'nda "Para ve Kredi Kurulu" kurulmuştur.

➤ 8/167 Sayılı Karar: "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 25 Sayılı Karar"ın yürürlüğe konulması; Maliye Bakanlığının 18/1/1980 tarih ve 593584-09-57/4090 sayılı yazısı üzerine, 1567 sayılı kanunun 6258 sayılı kanunla değiştirilen 1 inci, 1211 sayılı kanunun 4 üncü, 933 sayılı kanunun 3(c) ve 3018 sayılı kanunun 7 nci maddelerine göre Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bu kararın yayımı tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, Türk Lirası'nın ABD dolarına nazaran paritesi, kanunda belirtilen istisnalar dışında 1 ABD doları = 70 TL olarak tespit edilmiştir. Türk Lirası ile yabancı paralar arasındaki bu pariteyi Merkez Bankasının görüşünü almak suretiyle Maliye Bakanlığı tespit eder.

Yine bu karar kapsamında; madde politikasının takibi ve fiyat istikrarı yönünden desteklemeye tabi tarımsal ürünlerin ihracında, iç ve dış fiyatlardaki gelişmeler dikkate

alınarak zirai işlerle uğraşan çiftçileri korumaya ve ihracata özendirmeye yönelik “Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonu” oluşturulmuştur.

➤ 8/168 Sayılı Karar: “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ile yabancı sermayeye yeni olanaklar sağlanmış ve bürokratik işlemler azaltılmıştır. Bunun yanında ayrıca yabancı sermaye ile ilgili işlemlerde ahenk ve sürat sağlamak üzere Maliye, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen hizmetleri bir arada toplamak gayesiyle Başbakanlığa bağlı “Yabancı Sermaye Dairesi” kurulmuştur.

➤ 8/173 Sayılı Karar: “Fiyat Saptama-Kontrol-Koordinasyon Komitesi Kurulması ve Çalışma Esasları Hakkındaki” 14/9/1978 tarihli 7/16374 sayılı Kararname, “Fiyat Kontrol Komitesinin Kaldırılması Hakkındaki Karar” ile yürürlükten kaldırılmıştır.

➤ 8/174 Sayılı Karar: “Faiz Oranları ve Faiz Farkı Ödeme Oranları ile ilgili Merkez Bankası Banka Meclisinin Kararı” ile mevduat faiz oranları yükseltilmiş ve ihracat kredileri için ayrıcalıklı faiz farkı iade oranları belirlenmiştir.

➤ 8/175 Sayılı Karar: “İhracat Girdilerine Gümrük Muafiyeti Hakkında Karar” ile dövizleri gelmiş veya gelecek ihracat dövizinde Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatı hükümlerinde öngörülen esaslara göre ihracatçının kullanımına bırakılan oranlardaki döviz tutarı ile sınırlı olmak kaydıyla ihraç edilen sanayi mamulü ve yatırım malı bünyesine giren hammadde ve ara malları ithalatında “Sıfır Gümrük Vergi Nispet Hadleri” uygulaması karara bağlanmıştır.

➤ 8/177 Sayılı Karar: “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 19 Sayılı Kararın Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Karar” ile fiyat kontrolüne ve

belirlenmesine imkân veren 19 Sayılı Karar ve bununla ilişik tüm tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır.

➤ 8/180 Sayılı Karar: “Temel Mal ve Hizmetler Hakkında Karar” ile temel mal ve hizmetlerin kapsamı yeniden belirlenmiş ve bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının KİT’ler tarafından serbestçe belirlenmesine olanak sağlanmıştır.

➤ 8/181 Sayılı Karar: “İthalde Alınacak Damga Resmi Oranının Tespiti Hakkında Karar” ile ithalde alınacak damga resmi oranı % 25’ten % 1’e indirilmiştir.

➤ 8/182 Sayılı Karar: “İhracatı Teşvik Kararı”na ek olarak çıkarılmış olan 8/1172 sayılı “İhracatı Teşvik Kararına Ek Karar” ile ihracata ilişkin teşvik tedbirlerinin tümünün uygulanması ve bu amaçla gerekli belgelerin verilmesi işlerinin Başbakanlığa bağlı olarak kurulan “Teşvik ve Uygulama Dairesi” tarafından yürütülmesi karara bağlanmıştır.

➤ 8/191 Sayılı Karar: “1980 Yılı İthalat Rejimi Kararı” ile Liberasyon listelerinin kapsamı genişletilmiş ve ithalat kotaları daraltılmıştır.

2.1.2. 24 Ocak Kararlarının Amaçları

24 Ocak 1980 Kararları kısa dönemde ekonominin, yüksek enflasyon, döviz darboğazı, işsizlik, yetersiz üretim gibi öncelikli sorunlarına çözüm getirmeyi, uzun dönemde ise köklü bir yapısal dönüşümü gerçekleştirerek Türkiye Ekonomisinin serbest piyasa ekonomisi şartlarında dışa açılmasını ve her alanda dış dünya ile rekabet edebilecek seviyeye ulaşmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle 24 Ocak 1980 Kararları; gerek ekonomi politikalarının uygulanış şekli, gerekse oluşturulan yeni kurumlar açısından kendisinden önceki istikrar kararlarından farklı özellikler taşımaktadır.

24 Ocak 1980 Kararları'nın gerçekleştirmeyi hedeflediği temel amaçları maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Enflasyonun kontrol altına alınarak hızlı bir şekilde aşağı çekilmesi,
- Gerçekçi kur politikası uygulaması ile döviz gelirlerinin artırılması ve döviz darboğazını aşarak ödemeler dengesinin iyileştirilmesi,
- İhracatın çeşitli teşvik kararları ile hızla artırılması ve ihracata yönelik sanayileşme politikası izlenerek sanayi ürünlerinin ihracatına ağırlık verilmesi,
- KİT'lere ürettikleri ürünlerin fiyatlarını serbestçe belirleme yetkisi verilmesi ve zarar eden bu kuruluşların karlı hale getirilerek hazine üzerinde oluşan yüklerin hafifletilmesi,
- Faiz oranlarının serbest bırakılması ve bu şekilde fertlerin yastık altındaki paralarının mali sektöre akımı sağlanarak tasarrufların artırılması,
- Yabancı sermayeyi çeşitli teşviklerle ülkeye çekerek daha fazla yatırımın sağlanması, (buna paralel olarak istihdam da artacaktır)
- Fiyat Denetim Komitesinin kaldırılması suretiyle fiyatlar üzerindeki denetimlere son verilmesi ve fiyatların piyasadaki arz ve talebe göre belirlenmesi,
- Devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünün ve ekonomiye müdahalesinin en aza indirgenmesi,
- Koordinasyon Kurulu ve Para Kredi Kurulu'nun oluşturulmasıyla ekonominin yönetiminde, ekonomik kararların alınmasında, dış ekonomik ilişkilerde ve para/kredi politikasının uygulanmasında koordinasyonun sağlanması,

- İstihdamı arttırıcı nitelikteki yatırımlara yönelerek işsizliğin azaltılması,
- Vergi reformu yapılarak, vergi gelirlerinin arttırılması ve vergilemede adaletin sağlanması,
- Kamu sektörü ile özel sektör arasındaki kamu sektörü lehine olan ayrıcalıkların azaltılması,
- Başarısız olan özel sektör firmalarının iflas ederek piyasadan çekilme zorunluluğuna karşılık, kamu sektöründeki başarısız firmaların devletin verdiği sübvansiyonlarla ayakta tutulması arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması,
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde oluşturulan “Destekleme Fiyat İstikrarı Fonu” ile tarımsal girdilere gerekli sübvansiyonun sağlanması ve üreticilerin tarımsal ürünlerin gerek içeride gerekse dışarıdaki fiyatlarında ortaya çıkan ani dalgalanmalara karşı korunması,

Yukarıda temel amaçları belirtilen 24 Ocak Kararları'nın bu amaçlarını gerçekleştirmede ne derece başarılı olup olmadığı bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak aktarılmaktadır.

2.2. 24 Ocak Kararları İle Aşamalı Olarak Serbestleşmeye Geçiş

24 Ocak 1980 Kararları yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktasıdır. 24 Ocak Kararları ile kısmi bir Liberalizasyon sürecine girilmiş ve bu süreçte Türkiye ekonomisi ithal ikameci sanayileşme politikasını terk ederek, serbest piyasa mekanizmasına dayalı ihracata yönelik sanayileşme politikasını benimsemiştir. Bu kararlar ile temel amaç Türkiye ekonomisinin uluslar arası rekabet ortamına uygun ve dinamik bir yapıya kavuşturulmasıdır. 24 Ocak Kararlarının uygulanışını genel hatlarıyla üç aşamada ortaya kayabiliriz.

- Birinci Aşama: IV. Beş Yıllık Kalkınma (1979-1983) Dönemini kapsamaktadır. 24 Ocak Kararlarının oluşturduğu istikrar programı, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine kadar azınlık hükümeti tarafından, Eylül 1980'den sonra ise askeri rejimin denetimi altında uygulanmıştır. İktidar değişikliği nedeniyle daha doğrusu zorunlu değişiklik nedeniyle programın uygulanmasında herhangi bir aksama görülmemiştir, çünkü bu değişiklikte Ekonomi Bürokratları görevlerine devam etmiştir.
- İkinci Aşama: Bu aşama, genelde ekonomiyi, özelde ise mal ithalatını serbestleştirmenin devreye girmesi sürecidir. Bu süreç de 1984'ten başlayarak 1989'a kadar devam etmiştir.
- Üçüncü Aşama: Programın bu son aşaması ise, Türk Lirasının konvertibilitesi, mal piyasalarının serbestleşmesi ve özelleştirme gibi programların devreye sokulduğu programların uygulandığı süreci kapsamaktadır ve 1989'dan itibaren bu çerçevede büyük ölçüde tamamlanmıştır.

24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarının kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki temel amacı söz konusudur. Kısa vadede fiyat istikrarı ve dış ödemeler dengesi sorununu çözmek, uzun vadede ise, aşamalı bir şekilde ticari ve finansal serbestleşmeye giderek Türkiye ekonomisinin Dünya ekonomisiyle bütünleşmesini sağlamaktır.

2.2.1. Ticari Serbestleşme Süreci

Ticari serbestleşme sürecine giriş yapmadan önce tanımsal olarak “ticarete serbestlik” kavramına bir açıklama getirecek olursak; “ticarete serbestlik”, bir ülkenin diğer ülkelerden serbestçe mal ve hizmet ithal etme ve yurt içindeki vatandaşların uluslar arası piyasalarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan serbestçe, alıcı ve satıcı olarak faaliyette bulunma yeteneğine sahip olmasını ifade eder. Ticaret üzerindeki

kısıtlamalar; ithalat ve ihracat üzerindeki vergiler, kotalar, gümrük tarifeleri, ticaret yasakları ve düzenleyici engeller şeklinde olabilmektedir (Türker, E.T.: 06.06.2011, s:6).

1960'lı 1970'li yıllarda Türkiye ekonomisinin temel kalkınma stratejisi ithal ikameci politikalara dayanmaktadır. İthal-ikameci strateji çerçevesinde ağırlıklı olarak ithal hammaddelere dayanan Türkiye'nin ticaret hadleri, 1973-1974 dönemindeki ilk petrol krizinden sonra kötüleşmiştir. 1977 yılından sonra, ithalatın gereken zamanda ve yeterli düzeyde gerçekleşmemesi; işgücü piyasasında ve arz yönünde önemli sorunları ortaya çıkarmıştır. Toplam talep ve arz arasındaki dengesizlikler ise enflasyonun olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. Bu durumu atlatabilmek için alınan tedbirlerin yetersizliği, düşük yurtiçi tasarruf, yavaş ilerleyen yatırım ortamı ve 1979'daki ikinci petrol krizi gibi olumsuzlukların neticesinde oluşan 1977-1979 ödemeler dengesi krizi ile Türkiye, bu negatif gelişmelere çözüm teşkil etmesi amacıyla "Ticarette Serbestleşme" sürecine girmiştir (Toprak, 2008, s:314-315).

Ticari serbestleşme süreci ülkemizde aşamalı olarak uygulamaya konulmuştur. İlk aşamada, ihracatı teşvik etmeye yönelik politikalar uygulamaya konulmuş, akabinde ithalatı serbestleştirmeye yönelik adımlar atılmış, son olarak da "Türkiye-AB Gümrük Birliği" anlaşmasıyla bu süreç büyük ölçüde tamamlanmıştır.

2.2.1.1. İhracatı Teşvik Etmeye Yönelik Uygulamalar

Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası olan 24 Ocak 1980 istikrar programı, sadece kısa dönemli istikrarın sağlanması amacına yönelmemiş, aynı zamanda milli ekonominin yapısını, özel sektörün öncülüğünde sürdüreceği piyasa ekonomisinin güçlerine bırakmayı da hedeflemiştir. Ayrıca bu sektörel önceliklerde de bir değişim gözlenmiş, ihracat yönelik imalat sanayi ve ticari hizmetler göreceli olarak önem

kazanmıştır (Miynat, 2003, s:147). Devalüasyonlar ve mali desteklerle ihracatın arttırılmasına yönelik; dış ticaret sermaye şirketleri adı altında getirilen yeni bir ihracat örgütlenmesinin bu artışın aracı olma görevini üstlenmesi, bu alanda atılan ilk adım olmuştur (Kazgan, 2004, s:128-129, Aktaran, Toprak, 2008, s:315). Bu dönem Türk ekonomisinde, ithal korumaların kaldırılarak ihracata yönelik geniş teşvikler ile ihracata dayalı büyüme politikalarının uygulandığı ve dünya ekonomisiyle mal, hizmet ve finans piyasalarında eklemlenme dönemidir.

24 Ocak 1980 Kararlarının ihracatı teşvik etmeye yönelik getirdiği uygulamalar şöyle sıralanabilir (Yurdakul ve Erdal, 2003, s:585-613, Aktaran, Dağdelen, 2004, s:37-38):

- İlk olarak Türk Lirasına % 48,6 oranında bir nominal devalüasyon yapılmış ve 1 ABD dolarının değeri, 47 Türk Lirasından 71 Türk Lirasına yükseltilmiştir. Bir başka ifadeyle Türk Lirasının döviz kuru karşısında değer kaybetmesine izin verilmiştir.
- Döviz dolaşımı serbest hale getirilmiş, 1982 yılında da ticari bankaların döviz işlemleri yapmalarının ve döviz hesabı açmalarının önü açılmıştır.
- “1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası kurulmuştur” (Kurt ve Berber, Temmuz 2008, s:60).
- İhracatçılara doğrudan ödemeler yapılmış ve bu ödemelerin büyük çoğunluğu vergi iadesi ile gerçekleştirilen sübvansiyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Örneğin 1983 yılı için gerçekleştirilen sübvansiyon oranı ihracat üzerinden % 11,4 vergi iadesine tabi ihracat üzerinden ise % 22,31 olarak önceki yıllara göre nazaran çok yüksek değerlere çıkarılmıştır.
- “Ticari bankalara kredilerinin % 15’ini sanayi malı ihracatı için kullanmaları zorunlu hale getirilmiştir” (Kurt ve Berber, Temmuz 2008, s:59).

- Ayrıca ihracatı arttırmak ve yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak için 1985 yılında “Serbest Bölgeler Kanunu” çıkarılmış ve 1978 yılında Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri faaliyete geçmiştir (Kazgan, 2004, s:129, Aktaran, Toprak, 2008, s:315).
- İhracatı teşvik politikası kapsamında özetle şu teşvik araçları da kullanılmıştır: “Ucuz Maliyetli İhracat Kredisi”, “Vergi İade Sistemi”, “Destekleme Fiyat İstikrarı Fonundan yapılan Ödemeler”, “İhracat Karşılığı Gümrük Muafiyetli Mal İthalat İmkânı”, “KDV Muafiyeti”, “Döviz Tahsis”, “Döviz Kuru Politikası”, “Kurumlar Vergisi Muafiyeti”, “Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu”, “İhracat Karşılığı Dövizlerden Mahsup”, “Vergi-Resim ve Harç İstisnası”, “Teminat Oranlarının Düşürülmesi” ve “Geçici Kabul Rejimi ve Mal İthalatı”.

Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişle beraber buna paralel olarak 13.12.1983 tarih ve 188 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Başbakanlığa bağlı “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı” kurulmuştur. Hazine Genel Müdürlüğü, Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği ve Dış Ticaret Sekreterliği gibi kurumların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu kurum, 11 yıl sonra 09.12.1994 tarih ve 4059 Sayılı Kanun ile “Hazine Müsteşarlığı” ve “Dış Ticaret Müsteşarlığı” olmak üzere iki ayrı müsteşarlık haline dönüştürülmüştür. Başbakanlığa bağlı olarak oluşturulan “Dış Ticaret Müsteşarlığı”, dış ticaret politikasının belirlenmesine yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile ikili ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak ve de uygulamanın izlenmesini ve gelişmesini

sağlamak görevlerini üstlenmiştir (DTM, www.dtm.gov.tr, Aktaran, Dağdelen, 2004, s:39).

Yukarıdaki uygulamalar neticesinde Türkiye'nin ihracatı 1980 yılından sonra önemli ölçüde gelişmiştir. 1980-1988 yılları arasında ihracat devamlı olarak artış göstermiş ve bu artış ortalama yıllık % 20 civarında olmuştur. Aynı dönem için Türkiye'nin ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı da sürekli artış göstermiş ve buradaki oran da, 1979'da binde 1,4 iken, 1978'de bu oran binde 4,1'e yükselmiştir. Bir yandan teşvikler diğer yandan uygulanan döviz kuru politikaları sayesinde ihracat hızla artarak 1987 yılından itibaren 10 Milyar Doların üzerine çıkmıştır. Ayrıca 1980 öncesinde ülke ihracatında tarım ürünlerinin payı yüksekti, '80 dönüşümüyle ihracata dönük sanayileşmeden dolayı, ihracatında da sanayi ürünlerinin payı artmaktadır (TOBB, 1991, s:84, Aktaran, Altınok, 1992, s:73).

2.2.1.2. İthalatı Serbestleştirmeye Yönelik Uygulamalar

1980 yılına gelene kadar ithalat malları üç ana listede sınıflandırılmıştır. Bunlar (Celasun ve Rodrik, June 2002, s:8, Aktaran, Miynat, 3003, s:148);

- Kota Listesi: İthalat miktarları belirli kotalara bağlı olan mallar,
- I Numaralı Liberasyon Listesi: Serbest ithal edilebilen mallar,
- II numaralı Liberasyon Listesi: İthalatı lisans (izin belgesi) gerektiren mallar.

24 Ocak 1980 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve II Numaralı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal I Numaralı Liberasyon Listesine kaydırılmıştır. Çünkü II Numaralı listede yer alan malların ithali için Bakanlık izni gerekirken, I Numaralı listede yer alan mallar için izne gerek yok idi. 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmıştır. Bu gelişmelerin bir başka ifadesi, tahsisli ithal malları listesinin kapsamı genişletilmiştir. Önceki yıllarda

uygulamaya konulan liberal ithalat kotalarının hiçbiri 1984 yılı İthalat rejimi kadar bir yapısal değişikliği beraberinde getirememiştir. 1984 rejimi ile yürürlüğe konulan ithalat politikası ile sanayinin rekabete açılması, dış ticaretin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesi, fon ödemek suretiyle ithal edilecek madde sayısının arttırılması amaçlanmıştır. İthalat politikasının dayandığı bu temel hedeflere ulaşabilmesi için, yasak ve izne tabi maddelerin listeleri yayınlanarak bunlar dışında kalan malların ithali serbest bırakılmıştır. Bir diğer ifadeyle ithal edilebilecek maddeler değil, tersine; yasak mallar istisna haline getirilmiştir (Dağdelen, 2004, s:40).

1980 yılından itibaren ithalatta serbestleşme yönünde atılan diğer önemli adımlar şöyle sıralanabilir (Kurt ve Berber, Temmuz 2008, s:60):

- İthalattan alınan damga vergisi oranı % 25'ten % 1'e indirilmiştir.
- 1982'de Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur.
- İthalattan alınan teminat oranı indirilmiştir.
- İthalatçıların belirli miktarlara kadar olan taleplerinin doğrudan bankalara yapılması yönünde düzenleme gerçekleştirilmiştir.
- Yabancı sermaye girişini özendirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Tüm bu gelişmelerle beraber 1984'ten itibaren mal-hizmet ile sermaye, para ve döviz piyasalarında serbestleşme süreci hız kazanmıştır. İthalattaki serbestleşme, miktar kısıtlamalarının yerini gümrük vergisi ve fonlar yoluyla fiyat korumasına bırakmaya başlamış ve gümrük vergileri yaklaşık olarak yarıya indirilmiştir (Toprak, 2008, s:316).

2.2.1.3. Türkiye – AB Gümrük Birliği

Türkiye ile AB arasında Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik ortaklık kuran "Ankara Anlaşması" 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşmasına bağlı olarak gelişen AB ile Gümrük Birliği,

Türkiye'nin 1970'li yıllarının siyasi istikrarsızlığından, strateji yoksunluğundan ve zamanın mevcut siyasi kadrolarının ileriye, dünyanın ve batının gittiği yönü görememiş olmalarından ancak 32 yıl sonra sağlanabilmiştir (Bilici, 2010, s:65-66).

Türkiye – AB Gümrük Birliği, 30 Aralık 1995 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararıyla AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine uyum için yapılan son gümrük indirimlerinin ardından 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanmıştır. Böylece AB ile Türkiye arasında imalat sanayi ürünleri ticaretindeki gümrük vergileri ve diğer ticareti engelleyici uygulamalar ortadan kaldırılmıştır. Türkiye, bu tarihten itibaren AB'nin "Ortak Ticaret" ile "Rekabet Politikalarına" yönelik kendi mevzuatında önemli değişiklikler yapmış ve uyum sağlama çerçevesinde hala da yapmaktadır. Türkiye'nin 1980 yılından itibaren aşamalı olarak uygulamaya koyduğu Serbest Ticareti, özellikle de Dış Ticareti serbestleştirme politikaları Gümrük Birliği ile tamamlanmış gözükmektedir (Tonus, E.T.: 08.09.2011, s:4). Ancak oluşturulan gümrük birliği kapsamında; sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri yer almaktadır. Klasik tarım ürünleri bu kapsam dışında tutulmuştur. Klasik tarım ürünlerinin AB ile serbest ticareti ise, Türkiye'nin AB'nin ortak tarım politikasını kabul edeceği zamana bırakılmıştır. Sanayi ürünleriyle ilgili olarak AB ile Türkiye arasındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergiler kaldırılmıştır. Buna ilave olarak Türkiye, üçüncü ülkelere karşı uyguladığı gümrük vergilerini AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi seviyelerine indirmiştir. (Üçüncü ülkeler karşı uygulanan bu oran % 11 iken, % 6 seviyelerine düşürülmüştür.) Türkiye'nin dış ticaretini yarısından fazlasını AB ülkeleriyle yaptığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, bu ticari serbestleşmenin taşıdığı anlam daha da önem kazanmaktadır (Tonus, E.T.: 08.09.2011, s:4).

Türkiye – AB Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB'ye karşı uyguladığı % 50 - % 60'lar seviyesindeki sanayi ürünlerine ilişkin gümrük vergilerini aşamalı (1973-1995 dönemi) ve karşılıklı olarak sıfırlaması anlamına gelmektedir. Aslında bu eksik bir gümrük birliğidir, çünkü; AB'nin kendi içindeki gümrük birliğine benzememektedir. Zira bizim Gümrük Birliğinin içinde “tarım ürünlerinin serbest dolaşımı” yoktur, “hizmetlerin serbest dolaşımı” yoktur. Bu Gümrük Birliği “işlenmiş tarım ürünleri dâhil sanayi ürünlerinin serbest dolaşımı” ile ilgilidir.

Yaklaşık 15-16 yıldır uygulanan Gümrük Birliği'nin fayda ve zararlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Bilici, 2010, 103-107):

- Türkiye'nin dış ticareti içinde AB'nin payı uzunca bir süre % 50 civarında seyretmiş iken, son yıllarda bu oran % 40'lar civarına inme eğilimi göstermiştir. Buna karşılık AB'nin dış ticareti içinde Türkiye'nin payı ise % 3-4 oranındadır. Bu rakamlara bakıldığında iki taraf arasındaki ilişkinin Türkiye açısından öneminin karşı tarafa göre çok daha fazla olduğu görülmektedir.
- 15-16 yıllık serüvende (1996 – 2009) ithalatımız 3,3 kat (16,9'dan 56,6'ya) artmışken, ihracatımız 4,2 kat (11'den 47'ye) yükselmiştir.
- Gümrük Birliği öncesinde 10 yıl boyunca 8 ila 20 milyar dolar arasında seyreden yıllık ihracat büyüklüğü, Gümrük Birliğinin 13. yılında “132 milyar doları” geçmiştir. İhracatta 100 milyar dolarlık büyüklüğün üzerine çıkmıştır.
- İhracatın ithalatı karşılama oranında iyileşme olmuştur. Bu oran 1995'te % 65 iken 2009'da % 83'e yükselmiştir.
- Bu iyi gelişmelerin yanında olumsuz gelişmelerde yaşanmıştır. AB, Ortak Gümrük Tarifelerini tek taraflı olarak indirip yükseltebilmektedir. Türkiye bundan zarar görmektedir.

- AB, üçüncü ülkelerle imzalayacağı serbest ticaret anlaşmalarına yine tek başına karar vermektedir. Bu durum anlaşmalara uymak zorunda olan ülkemizin aleyhine olabilmektedir.
- Türkiye AB izin vermezse, kendi çıkarlarını gözeterek Serbest Ticaret Anlaşması yapamamaktadır. Örneğin Türkiye, dış ticaretin yüksek boyutlarda açık verdiği Rusya ve Çin ile Serbest Ticaret Anlaşması yapamamaktadır.

2.2.2. Finansal Serbestleşme Süreci

Türkiye ekonomisinin 1970'lerin sonunda karşı karşıya kaldığı iç ve dış kaynak sorunlarına (ki bunların en başında ödemeler dengesinde çıkan sorunlar gelmektedir) çözüm bulmak amacıyla, 1980'li yıllarda geniş kapsamlı bir yapısal dönüşüm programı uygulamaya konulmuştur. IMF ve Dünya Bankası gibi iki uluslararası kurumun da desteğini alan bu programın en önemli iki ayağını, dış ticarete serbestleşme ve finansal piyasalardaki serbestleşme politikaları oluşturmaktadır (Günçavdı ve Küçükçifçi, 2002, s:89). 24 Ocak 1980 tarihinde serbest piyasa prensiplerine dayalı ve dışa dönük ekonomi politikalarını esas alan bu yapısal uyum programıyla Türkiye, geniş kapsamlı bir reform ve serbestleşme sürecine girmiş ve buna paralel olarak uygulanan finansal serbestleşme politikaları da bu sürecin en önemli parçası haline gelmiştir (Oktayer, 2009, s:74-75).

Geniş kapsamlı yapısal bir dönüşüm programının önemli bir parçası olan finansal serbestleşme politikalarının temel amacı; ekonominin giderek artan finansal fon ihtiyaçlarının hem yurtiçi kaynaklardan hem de yurtdışı kaynaklardan, daha etkin işleyen ve giderek kurumsallaşan bir finansal sistem yardımı ile karşılanmasıdır. Bu politikalara bilimsel bir temel oluşturan Neo-Klasik teori uyarınca mali serbestleşme yolu ile açığa çıkan finansal fonlar ekonomide, yüksek üretim artışlarına ve hızlı

büyüme oranlarına erişebilmeyi temin edebilecektir (Günçavdı ve Küçükçifçi, 2002, s:87).

1989 yılına yani Türkiye’de tam finansal serbestleşmenin ilanına kadar olan süreçte, bu karara ön hazırlık niteliğinde kabul edilebilecek adımlar üç eksen üzerinde gerçekleşmiştir. Bunlardan (Dağdelen, 2004, s:46-47);

Birincisi: Finansal Piyasaların Düzenlenmesi ve Geliştirilmesi;

- Sermaye Piyasası Kanunu’nun Çıkarılması (Temmuz 1981) ve Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) kurulması (Şubat 1982),
- Ağustos 1989’da Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 Sayılı Karar ile dış finansal serbestliğin sağlandığı dönemde finansal araçların yapılması ve çeşitlenmesi, (Böylece finansal piyasaların geliştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır)

İkincisi: Mevduat Faiz Oranlarının Belirlenmesinde Serbestleşme;

- Faizlerin tamamen serbest bırakılması (Ekim 1988), (Faizlerin serbest bırakılması daha önce 1980 yılında denenmiş fakat yaşanan banker kriziyle son verilmiştir)

Üçüncüsü: Kambiyo Rejiminde ve Sermaye Hareketlerinde Serbestleşme;

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan Döviz – Efektif Piyasası ve Kur Belirleme seansları uygulamasıyla kurların Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Bankalar tarafından ortak belirlenmesi ilkesinin yürürlüğe konulması (Ağustos 1988), (Böylece de piyasa tarafından belirlenen döviz kuru modeline geçilmiştir)

Türkiye,1980 yılında istikrar ve serbestleştirme programlarını eş – anlı olarak uygulamaya koymuştur. Öncelik, dış ticaretin serbestleştirilmesine verilmiş ve bunu

1983 yılından itibaren finansal serbestleştirme izlemiştir. Burada da öncelikle iç finansal piyasalar serbestleştirilmiş daha sonra sermaye hareketleri üzerindeki sınırlandırmalar kaldırılmıştır. Bu öncelik sıralaması, finansal serbestleşmenin teorik dayanağını oluşturan Mc. Kinnon – Shaw yaklaşımıyla da uyumludur (Saygılı, 2001, s:165). Mc. Kinnon – Shaw yaklaşımında finansal serbestleşmeye giderken öncelikle Yurtiçi Finansal serbestleşmenin tamamlanması, ardından Yurtdışı Finansal Serbestleşmeye geçilmesi söz konusudur.

1980 sonrası Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan bu politikalar 1989'a kadar olan dönem ve 1989 sonrası dönem olarak iki evrede incelenebilir. İlk evrenin temel özelliği, önemli miktarlardaki sübvansiyonlarla ihracatın teşvik edilmesi, ithalatın serbestleştirilmesi ve gümrük birliği yoluyla “ticaretin serbestleştirilmesi” ve faiz oranlarının serbest bırakılması yoluyla “yurtiçi finansal serbestliğin sağlanması” iken; ikinci evrenin temel özelliği, 32 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki karar ile sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılarak dış finansal serbestliğin gerçekleştirilmesi olmuştur.

2.2.2.1. Yurtiçi Finansal Serbestleşme Dönemi (1980 – 1989)

1980 yılından sonra, genel olarak ülkelerin yurtiçi piyasalarının birbirleriyle olan ilişkilerinin arttığı, uluslar arası finansal sistem ile bütünleşmenin hızlandığı ve ekonomik politikaların değiştiği bir küreselleşme süreci başlamıştır. Türkiye de 1980 yılından itibaren 24 Ocak Kararları ile bu değişimin içerisine girmiş ve ekonomik hayatı kökünden değiştirecek bir dizi yenilikler uygulamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte gelen finansal serbestleşmeyle de Türkiye ekonomisi, aşamalı olarak uygulanan politikalar bütününde öncelikle, iç(yurtiçi) finansal serbestleşme politikalarını hayata geçirmeye başlamıştır. İç finansal serbestleşmenin

hedefi, üretken yatırımlara daha çok kaynak aktarımının sağlanması ve sonuç itibariyle sürdürülebilir bir ekonomik büyüme oranına ulaşabilme arzusudur. Kısaca hedef; kısa vadede makroekonomik istikrarın sağlanması, uzun vadede ise sermaye birikiminin ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesidir (Pekkaya ve Kesici, Şubat 2000, s:59-60).

Finansal serbestleşmeye aşamalı geçiş yönünden uygulanan politikalar bütününde öncelikle yurtiçi finansal serbestleşme politikaları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda yurtiçi finansal serbestleşmeye ilk adım, 1980 yılının Temmuz ayında vadeli mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasıyla atılmıştır (Boratav, 2010, s:151). Yine bu tarihten itibaren başlayarak faiz ve kredi dağılımı üzerindeki bütün kontroller aşamalı olarak kaldırılarak ulusal mali piyasalara derinlik kazandırmak amaçlanmıştır (Yeldan, 2003, s:39).

Yurtiçi finansal serbestleşme açısından faiz oranlarıyla ilgili düzenlemelerin ardından döviz kuruna ilişkin düzenlemeler gelmiştir. 1980 yılı öncesinde uygulanan sabit döviz kuruyla Türk Lirası'nın değeri, Hükümet tarafından zamanın değişen şartlarına göre ayarlanıp belirleniyordu. Ancak bu ayarlamalarda bazı sebeplerden dolayı meydana gelen gecikmeler, Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Bundan ötürü 1980 yılında uygulamaya konulan istikrar programıyla daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası uygulamaya geçirilmiştir. Böylece Türk Lirası'nın diğer para birimleri karşısında değeri önemli oranda düşürülmüş ve karaborsanın varlığını engelleyen tek bir geçerli kur da oluşmuştur. Netice itibariyle de 1981 yılının Mayıs ayında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası günlük kur ayarlamalarına başlamıştır (TCMB, 2002, s:11).

Bu arada bir diğer gelişme de para ve sermaye piyasalarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Sermaye piyasalarının daha etkin, işlevsel ve istikrarlı bir yapıya

dönüşmesi için 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Sermaye Piyasası Kurumu 1983 yılında işlerlik kazanmış ve bunu takiben 1986 yılında da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası çalışmaya başlamıştır. Aynı zamanda Para piyasalarına ilişkin olarak da Türk Lirası İnterbank Piyasası kurulmuştur. Buradaki amaç bankaların kısa vadede likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesidir.

Yurtiçi finansal serbestleşme çerçevesine bağlı olarak Türk Bankacılık sektöründe de bir takım yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle bankalar arasında rekabet teşvik edilerek, finansal sistemin sağlamlığı ve etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Bu düzenlemelerden sadece ilkinin belirtecek olursak 1983 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur. Bu fonun kurulmasındaki amaç da, bankacılık sisteminde ardı ardına yaşanan iflaslar nedeniyle sarsılan kamu güveninin tekrar sağlanması ve mevduat sahiplerini bankacılık krizlerinin olumsuz etkilerinden korunmasıdır.

Kısaca, Türkiye ekonomisinde 1980 – 1989 döneminde; mevduat ve kredi faiz oranlarının serbestliği sağlanmış, faiz ve kredi dağılımı üzerinde kontroller kaldırılmış, döviz üzerinde yapılacak işlemler liberalize edilerek para ve sermaye piyasalarına ilişkin düzenlemeler yapılmış ve son olarak bankalar sektörüne ilişkin yasal ve kurumsal düzenlemeler getirilmiştir.

2.2.2.1.1. Faiz Oranlarına İlişkin Düzenlemeler

Mc. Kinnon ve Shaw'un öncülüğünde temeli atılan ve Kapur, Galbis, Mathieson gibi ekonomistlerce geliştirilen finansal serbestleşme teorisinin esas amacı ekonomik büyümeyi hızlandırmaktır. Finansal serbestleşme politikalarının aşamalı olarak

uygulamaya konulması, bu amacının gerçekleştirilebilmesinin ön koşuludur. Bu ise en öncelikli olarak faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla mümkündür. Faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla beraber, ekonomide tasarruflar artar ve kişiler gelirlerinin büyük bir kısmını finansal aktif biçiminde tutmaya başlarlar. Finansal aktif stokunun artması ekonominin likidite ihtiyacının azalmasına yol açar ve böylece yatırımlar için gerekli kredilerin bulunması da kolaylaşır (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:3). Diğer taraftan faizlerin artması sonucu tasarruflar, üretken olmayan aktiflerden bankacılık sektörüne yönelecek, bu fonların verimli yatırımlarda kullanılmasıyla da hızlı ekonomik büyüme sağlanacaktır. Finansal serbestleşme dâhilinde reel mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılacak, yeni finansal kurum ve araçlar oluşturulacaktır (Başoğlu, 2000, s:91).

Türkiye ekonomisi de küreselleşen dünyaya entegre olma ve uluslar arası piyasalara uyum sağlama yönünde serbestleşme hareketleri ve yeniden yapılanma süreci çerçevesinde önemli değişiklikler yapmış, var olan birçok sınırlamaları kaldırmış veya gevşetmiştir. Türkiye ekonomisinde finansal reformlarda ilk adımı, faiz oranları üzerindeki her türlü kısıtlamaların kaldırılarak, faiz oranlarının piyasa koşullarına göre belirlenmesi oluşturmaktadır (Günçavdı ve Küçükçifçi, 2002, s:89-90). Bu uygulamada devletin amacı, tasarrufları finansal sisteme çekerek finansal araçlar arasındaki rekabeti arttırmak ve finansal derinleşmeyi sağlamaktır. Getirilen bu düzenlemeler çerçevesinde, 1980'li yıllara kadar uygulanan tavanlar nedeniyle negatif düzeyde seyreden reel faiz oranları pozitif dönmüş ve önemli ölçüde artış kaydetmiştir (Oktayer, 2009, s:75).

Rekabete hazır olmayan oligopolist bankacılık sisteminin faizlerin serbest bırakılmasına tepkisi, büyük bankaların aralarında anlaşarak (Centilmenlik anlaşması) faizlerin belli bir oranın üstüne çıkmasını önlemek şeklinde olmuştur (Ağır, 2010, s:54). Ancak faiz

oranlarının bankalar tarafından belirli bir düzeyde tutulması, biri bankaların saptadığı, diğeri ise serbest piyasada oluşan, ikili bir faiz yapısını ortaya çıkarmıştır. Serbest piyasada oluşan faiz oranı “banker” olarak adlandırılan kişilerin hızla çoğalmasına ve birikimlerinin bankacılık sistemini sarsacak boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2001, s:236).

1981 yılında özellikle küçük bankalar ve yasal – kurumsal denetimden uzak olan bankerlerin arasında artan rekabet, faiz oranlarının aniden yükselmesine neden olmuştur. Büyük bankaların da bu faiz yükseltme yarışına katılması sonucu 1982 yılında faizleri daha da üst seviyelere tırmandırmıştır. Bazı küçük bankaların ve aracı kurumların çökmesiyle son bulan bu süreç 1982 yılında finansal sistemi krize (banker krizi) sürüklemiş, akabinde de Ocak 1983’te faiz oranları yeniden Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın kontrolüne alınmıştır. Mevduat ve kredi faiz oranlarının devlet tarafından belirlenmesi Temmuz 1987 tarihine kadar devam etmiş, 12 Ekim 1988 tarihinde yeniden serbest bırakılmış ve piyasa koşulları hâkim kılınmıştır (Oktayer, 2009, s:76).

2.2.2.1.2. Döviz Piyasasına İlişkin Düzenlemeler

Türkiye ekonomisinde 1980 öncesi uygulanan sabit döviz kuru rejiminde Türk Lirası’nın değeri hükümet tarafından değişen ekonomik koşullara göre belirleniyordu. Ne var ki, ayarlamalarda meydana gelen gecikmeler Türk Lirası’nın bazı dönemlerde belirgin şekilde ve aşırı ölçüde değerlenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Ocak 1980’de uygulamaya konan istikrar programıyla daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası yürütülmeye başlanmıştır. Böylece Türk Lirası’nın diğer para birimleri karşısındaki değeri önemli oranda düşürülmüş ve bunun yanında kara borsanın varlığını engelleyen tek bir geçerli kur da oluşmuş bulunmaktadır (TCMB, 2002, s:11). Daha

sonra, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 1 Mayıs 1981'den itibaren döviz kurunu günlük olarak belirleyip ilan etmeye başlamasının ardından, 1982 yılında bankaların döviz pozisyonu tutma sınırları dört kat arttırılmış; özel şirketlerin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan izin alarak dövizle borçlanmaları serbest bırakılmıştır (Tellan, 2008, s:6). Getirilen bu düzenlemenin amacı, yurtdışından ve paralel piyasalardan bankacılık sistemine döviz transferlerini arttırmak ve sermaye kaçışını engellemektir (Oktayer, 2009, s:77).

Döviz kuru rejimi 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 Sayılı Kararnameyle büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. 30 Sayılı Kararnameyle serbestçe belirlenen bir kur rejiminin oluşturulmasına yönelik olarak getirilen düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir (TCMB, 2002, s:11-12):

- Türk lirası cinsinden banknot, metal para ve diğer ödeme araçlarının ithal edilmesi üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış, ihracı ise Hükümet iznine tabi tutulmuştur.
- Türkiye'de ikamet edenlerin yabancı para birimi bulundurmaları, döviz hesabı açtırmaları ve dövizle ödeme yapmalarına izin verilmiştir.
- Merkez Bankası, külçe altın ithal ve ihraç etmek üzere yetkilendirilmiştir. Diğer bankaların da yurtiçi pazarda külçe altın satmalarına izin verilmiştir.
- Bankaların Türkiye'de ikamet edenlerden döviz mevduatı kabul etmelerine, yurtdışında döviz bulundurmalarına ve döviz cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiştir.
- Her türlü menkul kıymetin ithal ve ihracına izin verilmiştir. Türkiye'de döviz cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerin Türkiye dışında ikamet edenlere satışına izin verilmiştir.

- Yabancıların döviz bozdurmaları ve tüm transferleri bir banka aracılığıyla yapmaları koşuluyla gayrimenkul almalarına ve aynı haklar elde etmelerine izin verilmiştir.
- Yabancıların döviz cinsinden gerekli sermayeyi getirerek yatırım yapmalarına, ticari faaliyette bulunmalarına, hisse satın almalarına, ortaklık kurmalarına, şubeler, temsilcilikler ve acenteler açmalarına izin verilmiştir.
- Bankaların Merkez Bankası tarafından açıklanan döviz kurunun etrafında oluşturulan dar bir aralık içinde kendi işlemlerinde kullanacakları kurları belirlemelerine izin verilmiştir.
- Son olarak, 29 Haziran 1985 tarihi itibarıyla bankaların ticari, ticari olmayan ve bankalar arası işlemleri için kendi kurlarını belirlemelerine izin verilmiştir.

Serbestleşme sürecinde diğer bir önemli adım ise, döviz kurlarının piyasa koşullarında belirlenebilmesine yardımcı olabilmesi amacıyla Eylül 1988'de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde Bankalar arası "Döviz ve Efektif Piyasaları"nın kurulmuş olmasıdır. Söz konusu piyasanın katılımcıları bankalar ve yetkili döviz bürolarıdır. Döviz kurlarının piyasa arz ve talebine göre belirlenmesi, bankacılık sektörünün döviz rezervleri yönetimini daha etkin hale getirmiştir. Diğer taraftan bu uygulama ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın para, döviz kuru ve faiz oranı politikasını yürütmesine olanak sağlayan, Operasyonel yapı da tamamlanmıştır (Ağır, 2010, s:58). Kambiyo rejiminin serbestleşmesi için uygulamalar izleyen yıllarda da devam etmiştir.

Kambiyo rejiminde en ciddi ve kapsamlı serbestleşme 1989 yılında gerçekleşmiştir. 32 Sayılı Karar ile Türk Lirası'nın konvertibilitesi için gerekli hukuki alt yapı hazırlanarak, Türkiye'nin parasının konvertible ülkeler grubuna geçmesini

sağlayan koşullar yerine getirilmiştir (Saygılı, 2001, s:170). Buraya kadar belirtmeye çalıştığımız tüm bu reform düzeyinde ki değişiklikleri getirmenin ve uygulamanın iki temel amacı vardır: ilki, ihracatın teşviki, ikincisi ise gurbetçilerimizin yurtdışında tuttıkları dövizlerin ekonomiye kazandırılmasıdır.

2.2.2.1.3. Para ve Sermaye Piyasalarına İlişkin Düzenlemeler

Ekonomik sistem içinde fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki bağlantı finansal piyasalar tarafından sağlanmaktadır. Finansal piyasalar fonların vadesine göre kısa ya da uzun vadeli olabilirler. Kısa vadeli fon arz ve talebinin gerçekleştiği piyasalara para piyasaları, uzun vadeli fon arz ve talebinin gerçekleştiği piyasalara ise sermaye piyasaları denir. Fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki bağlantıyı sağlayan üçüncü aktör ise aracı kuruluşlardır. Fon arz edenler bireysel ve kurumsal fon sahipleridir. Fon talep edenler ise genellikle kurumlardan oluşmaktadır (Cicioğlu, 2009, s:106-107).

1980'li yıllardan itibaren finansal serbestleşme programı ile sürekli değişim ve gelişim trendi içinde yer alan Türk Sermaye Piyasası, dünya piyasaları arasında yeni ve hızlı gelişen bir piyasa konumuna gelmiştir. Sermaye Piyasası'nın bu değişim ve gelişime paralel olarak birçok yasal ve kurumsal olarak revizyona uğradığı gözlemlenebilmektedir.

Buna bağlı olarak 1981 yılında yürürlüğe konan Sermaye Piyasası Kanunu, Türkiye'de Sermaye Piyasalarının düzenlenmesini – desteklenmesini – denetlenmesini, güvenli, şeffaf ve dengeli bir şekilde işleyen sermaye piyasaları yoluyla yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunmasını amaçlamış ve menkul kıymetler piyasalarının gelişimini destekleyen en önemli adımlardan biri olmuştur. Akabinde de, sermaye piyasalarının koşulları ve işleyiş mekanizması üzerinde düzenleme ve denetleme

yetkisine sahip olacak şekilde, Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tabi olarak 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Bu tarihten itibaren bankalar ve diğer finans kurumları sermaye piyasasında yürüttükleri aracılık faaliyetlerinde Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri ve Sermaye Piyasası Kurulu denetimine tabi hale gelmişlerdir (TCMB, 2002, s:13).

Sermaye Piyasası Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından, aracı kurumlar, yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi sermaye piyasasında faaliyet gösteren yeni finansal kurumlar ortaya çıkmıştır. Kurumsal çeşitlilik artışının yanı sıra, menkul kıymetler piyasalarının gelişmesiyle birlikte finansman bonoları, yatırım fonları katılım belgeleri, banka bonoları, banka garantili bonolar, gelir ortaklığı senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler ve kâr – zarar ortaklığı belgeleri gibi birçok yeni enstrümanın da ihracına imkân doğmuştur. Ayrıca 1992 yılında ülkemizde bankalar ve aracı kurumlar, tasarruf sahipleriyle repo – ters repo işlemleri yapmaya başlamışlardır (Oktayer, 2009, s:179).

Bir diğer gelişme 1986 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Bankalararası Para Piyasasını (İnterbank) kurmuştur. Bu sayede bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve dengeli bir biçimde bankalar arasında dağılımının sağlanması, fon fazlalarının sistem içinde değerlendirilmesi imkânı oluşmuştur. Buna mukabil aynı yıl (1986) ulusal finans piyasalarına yönelik olarak İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuştur (Dağdelen, 2004, s:46).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması Türk Finans Piyasalarının gelişimine önemli katkı sağlayan kilometre taşlarından birini teşkil etmektedir. Söz konusu piyasanın gelişimini sağlamak üzere, borsa kazançlarına önemli vergisel teşvikler getirilmiştir. Bu çerçevede, menkul kıymetlerin gerek elden çıkarılmasından

doğan değer artışı kazançları, gerekse bunlara ilişkin kar payları, getirilen vergi istisnaları ile ya tamamıyla vergi dışı bırakılmış ya da diğer gelir unsurlarına göre oldukça düşük oranlarda vergiye tabi kılınmıştır (Oktayer, 2009, s:80).

Kısaca, 1986 yılı ile akabinde kurumsal anlamda getirilen reformların amacı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde, atıl tasarrufların mali sisteme girişini hızlandırmak, alternatif yatırım olanaklarını genişletmek, finansal piyasalarda fiyatların serbestçe oluşumunu sağlayabilmek ve bankaların fon yönetimini kurmalarını oluşturabilmektir. Bu amaçla para piyasasının şu alt piyasaları faaliyete geçirilmiştir; Bankalararası Para Piyasası (İnterbank) (1986), Açık Piyasa İşlemleri (1987), Yabancı Para ve Banknot Piyasaları (1988) ve Altın Piyasası (1989) faaliyete geçirilmiştir (Ağır, 2010, s:58).

2.2.2.1.4. Bankacılık Sektörüne İlişkin Düzenlemeler

Türk bankacılık sektörünün, geleneksel olarak Türkiye'deki finansal sistemde çok önemli bir rolü olmuştur. 1980 yılında uygulamaya konan serbestleştirme politikalarının bir yansıması olarak Türk Bankacılık sektöründe bir dizi yasal ve kurumsal reformlar yapılmıştır. Bu reformların asıl amacı, bankalar arasında rekabeti teşvik ederek finansal sistemin sağlamlığını ve etkinliğini arttırmaktır (TCMB, 2002, s:17).

Finansal serbestleşme sürecinde, tasarrufları arttırmak ve mali sisteme çekebilmek için bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşme politikaları genel olarak şunlardır (Çolak, 2007, s:194):

- Faiz oranlarının serbest bırakılması,
- Faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması,
- Sektöre yeni bankaların girişlerinin kolaylaştırılması,

- Sektörün uluslararası piyasalara açılması, özellikle milletlerarası piyasalardan kaynak edinmesinin serbest bırakılması,
- Sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarının serbest bırakılması,
- Bankaların uluslararası standartlara uygun bir yapılanma içerisine girmesine yönelik düzenlemelerin yapılması.

Türk bankacılık sektörüne yönelik yapılan düzenlerin ilki, 1983 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu(TMSF)'nin kurulması olmuştur. TMSF'nin kurulmasının esas amacı, bankacılık sisteminde ardı ardına gelen iflaslar sonucu sarsılan kamu güveninin yeniden sağlanması ve mevduat sahiplerinin, bankacılık krizlerinin olumsuz etkilerinden korunmasıdır (TCMB, 2002, s:17-18).

1980'li yıllarda bankacılık sisteminde bir başka gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde “İnterbank (Bankalararası Para Piyasası)” piyasasının oluşturulmasıdır. Bu piyasa bankaların; kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını gidermek, bankalararası rezerv hareketlerini desteklemek, likidite fazlasını değerlendirebilmek ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu tarihten itibaren kısa dönem nakit fazlası olup bunu plase edemeyen bankalar ile kısa dönem nakit ihtiyacı bulunup bu ihtiyacını uzun dönem varlıklarını elinden çıkarmadan karşılamak isteyen bankalar, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası aracılığında karşılayarak söz konusu ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Oktayer, 2009, s:78).

Bankacılık alanında bir başka gelişme ise 1984 yılında kurulan Türkiye İthalat ve İhracat Bankası A.Ş.'dir (Eximbank). Özel bir ticaret bankası niteliğinde kurulan bu bankanın en önemli hedefi ihracat kredileri sağlamaktır. Banka ihracatta vergi

iadelerinin tedricen azaltılarak 1989 yılı başında tamamen kaldırılmasına paralel olarak, ihracatı vergi iadeleri dışında yollardan teşvik etmek amacıyla kurulmuştur (Cicioğlu, 2009, s:101).

1982 finansal krizinden çıkarılan dersler neticesinde, bankacılık sisteminin yapısal sorunlarını gidermek ve denetim mekanizmasına işlerlik kazandırmak amacıyla 2 Mayıs 1985'te Bankalar Kanunu yürürlüğe konmuştur. Temel amacı, bankacılık sistemine akılcı bir düzenleme ve denetleme sistemi getirmek olan bu kanun, aynı zamanda şu gelişmeleri de öngörüyordu (TCMB, 2002, s:18):

- Bankaların standart bir muhasebe sistemi kullanması,
- Bankaların, “Bankalar Yeminli Murakıplar” tarafından denetlenmesi,
- Ayrıca bankaların her sene bağımsız denetleyiciler tarafından da denetlenmesi,
- Hükümet'in riskli bankaların yönetimlerini değiştirmeye yetkili kılınması.

Finansal serbestleşme sürecinde Türk Bankacılık sisteminin 1989 yılı sonrasındaki yapısına bakılacak olursa; sistemin genel işlevinin, doğrudan dışarıdan borçlanma yetisini kaybetmiş bulunan kamu kesimine aracılık yaparak, kamu sektörü borçlanma gereğini finanse etmek olduğu söylenebilir (Dağdelen, 2004, s:48).

18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren ikinci Bankalar Kanunu ile bankaların finansal yapıları ile denetim mekanizmasının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, banka gözetim ve denetim işlevinin siyasi müdahalelere maruz kalmaksızın bağımsız bir kurum tarafından etkin bir biçimde yapılabilmesini sağlamak amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Yine bu kanunla banka kurmak ve işletmek daha katı esaslara bağlanmış, bunun yanı sıra bankalarda iç denetim ve risk yönetimi sistemleri kurma zorunluluğu getirilmiştir (Oktayer, 2009, s:81).

2.2.2.2. *Yurtdışı Finansal Serbestleşme Dönemi (1989 ve Sonrası)*

Küreselleşmeyle birlikte sadece coğrafi farklılık, iş kültüründe ve ortamında ki farklılık ortadan kalkmamış, aynı zamanda ticaret yapılan ülkeler arasında bağımlılık ve ekonomik yapılarıdaki farklılıklarda oluşan sert çizgiler de esnemiştir. Bu esnekliğin sayısız örneklerinden en önemlisi finansal serbestleşme sürecidir. Bu süreçte temel amaçlardan biri kapalı olan bir ülke ekonomisini dünyaya açmak, açık olan büyük ekonomilere de yeni ticaret ortakları getirmektir (Mangır, E.T.: 22.05.2011, s:462).

Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararlarıyla başlayan serbestleşme sürecinin finansal ayağı, 11 Ağustos 1989 tarihinde yürürlüğe giren 1567 Sayılı Kanuna ilişkin 32 Sayılı Karar ile tamamlanmıştır. 1984 yılı Temmuz ayında çıkarılan 30 Sayılı Karar ile başlatılan “yarı açık kambiyo rejimi” 32 Sayılı Karar ile “tam açık” pozisyona geçmiştir.

32 Sayılı Karar, 1980 – 1989 döneminde finansal serbestleşme amacı ile aşama aşama alınan kararların sonuncu ve en büyük adımı olmuştur. Bu noktada Türkiye’de serbestleşme sürecini 1989 tarihinde alınan 32 Sayılı Karar ile Sermaye Hareketlerinin tam serbestleştirilmesi dönemine kadar aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Engin, 27 Ekim 2009):

- 1980: Mal Piyasasında Fiyat Denetimlerinin Kaldırılması,
- 1980: Faiz Hadleri Üzerindeki Sınırlamaların Kaldırılması,
- 1981-85: İthalatın Serbestleştirilmesi,
- 1982: SPK’nın Oluşturulması,
- 1984: Döviz Alım – Satım İşlemlerinin Serbestleştirilmesi,
- 1985: Bankalar Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesi,
- 1986: Bankalararası Para Piyasasının (İnterbank) Kurulması,
- 1987: Açık Piyasa İşlemlerinin Başlaması,

- 1988: Döviz – Efektif Piyasasının Açılması,
- 1989: Altın Piyasasının Kurulması,
- 1989: Sermaye Hareketleri Üzerindeki Kısıtlamaların Tamamen Kaldırılması.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yoğunlaşan dış kaynak ihtiyacı, kısa vadeli sermaye ithalini gündeme getirmiştir. 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanuna dayalı olarak çıkarılan 32 Sayılı Kararname ile yabancı sermaye üzerindeki miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve yabancıların Türkiye’deki menkul kıymet piyasasından alım yapabilmelerine izin verilmiştir (Koyuncu ve Çınar, Ocak 2009, s:310-311). 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla beraber Türk Lirası reel anlamda değer kazanmaya başlamış, kur değerli tutulduğundan, kısa vadeli sermaye hareketlerini yurt içine çekebilmek için faiz oranları yüksek tutulmuş, bunu takibinde reel faizler yükselmeye başlamıştır. Ayrıca 1984 – 1990 döneminde dış borç geri ödemeleri yoğunlaştığından, bu dönemdeki dış borç ödemeleri genelde iç borçlanmaya başvurularak yapılmıştır. Bu da faiz oranlarının yükselmesini teşvik etmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi sonucu kısa vadeli sermaye hareketleri hızlanmış ve 1990 yılında doruk noktaya ulaşmıştır. Kısa vadeli sermaye girişi, ithalatın finansmanı ve aynı zamanda kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla kapatılması için kullanılmıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:16).

2.2.2.2.1. 32 Sayılı Kararname ile Getirilen Düzenlemeler

32 Sayılı Karar ile ödemeler dengesi sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve kambiyo rejiminin tamamıyla serbestleştirilmesi ile Türkiye ekonomisi, dünya pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde yeni bir dönemeci gerçekleştirerek, 1990’lı yıllara doğrudan doğruya “dışa açık bir makro

ekonomi” görünümünde girmiştir (Yeldan, 2003, s:40). Sınırlar ötesine açılan makro ekonomi çerçevesinde finansal piyasaların dışa açılması, tasarrufların dünya ölçeğinde dağılımının düzenleneceği ve faiz oranlarının ülkeler arasında eşitleneceği varsayımından hareketle, tasarrufları teşvik ederek, tasarrufların etkin kaynak dağılımı ile verimli kullanım alanlarına yönlendirilmesini sağlamakta ve bu şekilde ekonomik büyümenin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır (Yapraklı, 2007, s:69). Bu bağlamda dış tasarrufların ekonomik büyümeyi hızlandıracağı görüşü, 32 Sayılı Kararın alınmasında en büyük etkidir. Kamu kesiminin artan finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için, uluslar arası fonların ülkeye çekilebilecek olması, sermaye hareketlerine serbesti tanınması yönündeki önemli bir başka etkidir (Şengönül, Mart 2007, s:36).

11 Ağustos 1989 tarihinde yürürlüğe giren 32 Sayılı “konvertibiliteye geçiş” Kararı (dış finansal serbestleşme), 1980 – 1989 döneminde finansal serbestleşme amacı ile aşama aşama alınan kararların son ve en büyük adımı olmuştur (Dağdelen, 2004, s:46). Bu Karar ile kambiyo rejiminin tamamıyla serbestleştirilmesinin yanında sermaye hareketlerinin de serbestleştirilmesi sağlanmış, böylece iç tasarrufların yanı sıra ekonominin finansmanında dış sermayenin kullanılması süreci de başlamıştır (Gökalp ve Diğerleri, 2011, s:92).

11 Ağustos 1989 tarihli 20249 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 32 Sayılı Karar ile finansal serbestleşmeye yönelik getirilen en kapsamlı düzenlemeler temel özellikleriyle şunlardır (TCMB, 2002, s:16-17):

- *Türkiye’de Yerleşik Kişilerin;*
- Bankalar ve özel finans kurumlarından hiçbir sınırlama olmaksızın döviz alabilirler ve döviz bulundurmak için herhangi bir kısıtlamaya tabi değildirler.

- Türkiye’de yerleşik olmayan kişilere verdikleri her türlü hizmet karşılığında aldıkları döviz ülke içine getirebilirler.
- Bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymetlerinin; Merkez Bankası tarafından alım – satımı yapılan yabancı para birimleri cinsinden hazine bonosu ve devlet tahvili satın alıp – satmaları ve bu kıymetlerin alış bedellerini yurtdışına transfer etmeleri serbesttir.
- Yurtdışından menkul kıymet çıkarmaları, piyasaya sürmeleri ve satmaları serbesttir. Ayrıca yurtdışından menkul kıymet getirmeleri ve yanlarında yurtdışına çıkarmaları serbesttir.
- Yurtdışında temsilcilik ve irtibat büroları v.b. açmaları serbesttir.
 - *Türkiye’de Yerleşik Olmayan Kişilerin;*
- İMKB’de kote edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulu izniyle çıkarılmış her türlü menkul kıymeti alma ve satmaları serbesttir.
- Türk Lirası hesap açtırmaları ve bu hesaplara ilişkin anapara ve faizleri Türk Lirası ya da döviz olarak transfer ettirmeleri serbesttir.
- Döviz almaları ve transfer ettirmeleri ve yurtdışına Türk Lirası göndermeleri serbesttir.
 - *Ayrıca;*
- Yabancı sermayenin satışından ya da tasfiyesinden doğan gelirler, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla ülke dışına transfer edilebilir.
- Yurtdışından döviz kredisi kullanmak serbesttir.
- Gayrimenkul satışları üzerindeki yasaklar kaldırılmıştır ve gayrimenkul satışından elde edilen gelirin transfer ettirilmesi serbesttir.

- Bankalar ve özel finans kurumları ithalat, ihracat ve görünmez transferler dışında 500.000 doları ya da eşdeğeri döviz tutarını aşan transferleri bildirmekle yükümlüdürler.

32 Sayılı Karar ile Türkiye sermaye hareketleri yönünden en serbest ülkelerden biri haline gelmiştir. Bu dönemde ithalat fonları hızla düşürülmüş, IMF Türk Lirası'nın konvertibilitesini kabul etmiş, ödemeler dengesi sermaye hesabı ile mali piyasalar serbestleştirilmiş ve yurtiçinde Türk Lirası ile dövizin birbiriyle tam ikame edilebilir olması sağlanmıştır. Dövizin fiyatı, faiz oranı ve para miktarının belirlenmesi, uluslar arası finans piyasaları ile Türkiye arasındaki fon akımlarına bırakılmış, finans piyasasının dış dünya ile bütünleşmesi bu ölçüde bir mali serbestleşmeyle sağlanmıştır (Eroğlu, 2002, s:38, Aktaran, Cicioğlu, 2009, s:114).

32 Sayılı Karar, kamuoyuna sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması biçiminde yansımışsa da, bu doğru olmakla beraber daha da ötesinde konvertibiliteye geçişin büyük adımı, daha açık bir ifadeyle “adı konulmamış tam konvertibilite” kararı sayılabilir (Kepenek ve Yentürk, 2001, s:298). 1991 yılı Haziran ayında 32 Sayılı Karara ek olarak bir takım yenilikler getirilmiştir. Bu ekseninde Haziran 1991’de yayınlanan 91-3215 Sayılı Tebliğ ile, 32 Sayılı Karar kapsamındaki serbestleşmeyi sağlayıcı düzenlemelerde bir dizi değişiklik ve eklemeler yapılmış ve serbestleşme, IMF nezdinde konsolide edilmiştir (Dağdelen, 2004, s:46).

2.3. 24 Ocak Kararlarının Sonuçları – Değerlendirilmesi

Türkiye’de 24 Ocak Kararlarıyla başlayan ve 32 Sayılı Kararname ile büyük ölçüde tamamlanan “finansal serbestleşme” ekseninde gerek dünya piyasalarına entegre olarak ülke piyasasını dışa açmak, gerek finansal kesime derinlik kazandırarak

işlerliğini arttırmak ve benzeri gibi gerekçelerle kısaca ekonomiyi sağlıklı bir yapıya kavuşturarak büyümeyi hızlandırmak bu kararların alınmasında ki asıl amaçtır.

24 Ocak Kararları ekseninde uygulanan politikalar esas itibariyle geniş kapsamlı bir istikrar programı olmanın ötesinde; serbest piyasa mekanizmasının oluşturulması için kamunun ekonomik hayata olan müdahalesinin en aza indirilmesini, rekabeti engelleyici uygulamaların azaltılmasını, ayrıca kaynak tahsisinde etkinliği azaltıcı müdahale ve kısıtlamaların ortadan kaldırılarak yatırımların uluslararası entegrasyonu amaçlayan ekonominin gereklerine göre yapılmasını temel ilke edinmiştir (Çelebi, 1991, s:233). Bu ekseninde uygulanan politikalar sonucu ortaya çıkan “olumlu” ve “olumsuz” gelişmeler özet halinde şöyle sıralanabilir:

- Piyasalarda genel olarak arz – talep dengesi sağlanmıştır.
- 1984 yılına kadar uygulanan daraltıcı politikalarla dış ödemelerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslar arası finans piyasalarında kredibilitesi yeniden yükselmiştir. Ayrıca dış ödemeler sorunda yaşanan bu geçici iyileşme IMF'ye duyulan gereksinimi azaltmıştır.
- Milli gelir sadece 1980 yılında (- % 2,8 oranında) gerileme göstermiş, bunun dışında 1980 – 1988 döneminde yıllık ortalama % 4,9 oranında büyüme hızı gerçekleşmiştir (Boratav, 2010, s:159).
- Ekonominin dışa açılmasıyla son on yılda dış ticaretin GSMH'ya olan oranında belirgin bir artış gözlenmiştir. 1980'lerde ihracatın GSMH'ya oranı neredeyse üç kat artmış, aynı dönemde ithalatın GSMH'ya oranı da iki katına çıkmıştır (TCMB, 2002, s:21).

- 1980 – 1990 döneminde uygulanan politikalar sonucu, Türkiye'nin 1979 yılında 2,2 milyar dolar olan toplam ihracatı 1990 yılında 13,1 milyar dolara yükselmiştir. 1991 yılında ise 15 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. Bu gelişme bir anlamda sanayi yapısının rekabete uygun güç kazanmaya başladığının göstergesidir (Çelebi, 1991, s:192-200).
- İhracattaki hızlı artışlar, bir önceki dönemde (1980 öncesi) ekonomiye damgasını vuran yapısal bozukluğu – yani çok düşük bir ihracat eğiliminin kronikleşmesini – düzelteren olumlu bir gelişmedir. (Ancak bu gelişme, ekonominin ithal bağımlılığını düşürmeden meydana gelmiştir) (Boratav, 2010, s:161).
- Reformların başarılarından bir diğeri kişi başına düşen GSMH miktarını arttırmak olmuştur. Reform öncesi (1980 öncesi) dönemde bu miktar 1.073 dolar iken 1990'larda bu 2.810 dolara çıkmıştır (TCMB, 2002, s:45).
- Turizm konusunda kaynakların arttırılması, turizm yatırımlarının ve yatak kapasitesinin yükselmesine imkân vermiş, buna mukabil turizm gelirleri 1982 ve 1986 yıllarındaki geçici gerilemeler dışında sürekli olarak artma eğilimine girmiş ve 1990'da 3,2 milyar dolara ulaşmıştır.
- Yabancı sermaye, işçi döviz gelirleri artmıştır.(1980 yılında 97,00 milyon dolar olan yabancı sermaye girişi, 1990 yılında 1.861,16 milyar dolara, 1991'de ise 1.967,26 milyar dolara ulaşmıştır.)
- Kısa dönemde yokluklar, kuyruk ve karaborsa ortadan kalkmıştır.
- 1981 liberasyonundan sonra ithalattaki artış, dış ticaret açığını arttırmıştır. Öyle ki 1980 yılında 7,9 milyar dolar olan ithalat hacmi, 1990 yılında 22,3

milyar dolara ulaşmıştır. Yani 1980 – 1990 döneminde ithalat yılda ortalama % 10,9 oranında artış göstermiştir.

- Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin serbestleşmesine bağlı olarak ithalatın hacmi ve bileşimi üzerindeki merkezi denetim bu yıllarda (1980 – 1988) iyice zayıflamış; bu nedenle hızlı ihracat artışlarına rağmen dış açıklar daraltılamamıştır. Bu yapıdaki bir ekonominin gelişimi, ancak kesintisiz ve yüksek düzeyli bir dış kaynak akımına bağlıdır. Bu da, 1980’li yılların koşullarında iktisat politikası kararları üzerinde uluslararası sermayenin giderek ağırlaşan bir egemenlik kurması anlamına gelmektedir (Boratav, 2010, s:161). Yani 1990’lardan itibaren Türkiye artık özerk iktisat politikaları izleme gücünü kaybetmiştir (Dağdelen, 2004, s:50).
- Fiyatlar 1981 – 1987 döneminde ortalama % 30 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1988 yılına kadar fiyatların bu denli kontrol altına alınabilmesi, enerji sıkıntılarının giderilmesine, üretim kapasitesinin artmasına ve bu çerçevede ekonomik büyümenin hızlanmasına olanak sağlamıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:16).
- 1980 sonrasında istihdam artış oranlarının toplam işgücündeki artış oranından yüksek olmasından ötürü işsizlik oranları düşmüştür. 1980 yılında işsizlik oranı % 11,6 iken bu oran 1989’da % 8,6’ya gerilemiştir (TCMB, 2002, s:46).
- KİT ürünlerine zam yapılarak zararlar kapatılmış, böylece hazinenin yükü hafiflemiştir.
- Maaş ve ücretlere enflasyon oranında zam yapılmış bu durum gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur.

- Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları, enflasyondan daha düşük oranda yükseltilmiş ve destekleme alımlarının alanı daraltılmıştır (Karluk, 2005, s:409).
- Ekonomide belirli istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan politikalar sonucunda; - Ödemeler dengesinin yapısının güçlendiği, - Sanayinin uluslar arası piyasalarda belirli bir rekabet gücü kazandığı görülmektedir. Ancak kamu finansmanında sorunların çözülemediği de dikkat çekmektedir (Çelebi, 1991, s:420).
- Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan en büyük sıkıntı özellikle dış borçlanma konusunda yaşanmıştır. Bu sıkıntıların başında da borçlanma vadelerinin kısa oluşu gelmektedir. 1980 yılında 20 milyar dolar olan dış borç stokumuz, 1990'lı yılların sonlarına doğru 115 milyar dolara ulaşmıştır (Öztürk ve Özyakışır, Ekim 2005, s:17).

Özetle, tüm bu olumlu ve olumsuz gelişmelere bakarak Türkiye'de finansal serbestleşme hareketlerinin ve buna bağlı olarak reform sürecinin başlatıldığı 1980 yılından bu yana, mali sistemin ekonomideki payında önemli bir artış gerçekleşmiş, bu süreçte finansal piyasalar büyük ölçüde derinlik kazanmıştır (Oktayer, 2009, s:96). Yani bu süreç, finansal araçlarda çeşitliliği arttırmış, rekabet ortamının oluşmasına imkân vermiş bu bağlamda da ekonomide verimliliği ve üretkenliği arttırmıştır.

BÖLÜM - III-

3. TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASINDA UYGULANAN EKONOMİDE LİBERALLEŞME VE FİNANSAL SERBESTLEŞME POLİTİKALARI VE ETKİLERİ

1970'lerden sonra küreselleşme olgusuna eşlik eden; özelleştirme, deregülasyon, serbestleşme (liberalizasyon) ve küresel entegrasyon gibi neo-liberal politikalar, ülkelerin ekonomik politikalarını belirleyen temel unsurlar haline gelerek yoğun biçimde uygulanmıştır. Bu politikalar arasında da en göze çarpanı finansal serbestleşmedir. Finansal serbestleşme en dar anlamıyla, piyasa mekanizması ve finansal araçlar üzerindeki kontrollerin kaldırılarak ülke ekonomisinin dünya piyasalarıyla uyumlaşmasını ve bütünleşmesini sağlamaktır (Berkman, 2011, s:260). Bu bağlamda gerek AB ülkeleri gerekse diğer dünya ülkeleri piyasa ekonomisinin önemli bir ayağını oluşturan liberal (serbest) ekonomi politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Piyasa Ekonomisi; finansal faaliyetlerin tam rekabet şartları içinde serbestçe yapılabildiği, ekonomik sorunların devletin ekonomiye müdahalesi ile değil, fiyat mekanizması aracılığıyla çözüldüğü bir ekonomi olarak tasvir edilebilir (Bakan, Kasım 2009, s:117).

Dünyadaki dönüşüme uyum sağlama çerçevesinde Türkiye de 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte ithal-ikameci yapısını kırarak, dışa açık ihracata dayalı büyüme modelini benimsemiştir. Serbestleşmeyle birlikte Ortodoks bir istikrar programı olan ve ekonomide yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilen 24 Ocak 1980 Kararları'nın en büyük özelliği; sadece Türkiye'nin 1980 öncesi içine düşmüş bulunduğu ekonomik istikrarsızlığı gidermeyi amaçlıyor olması değil, bunun yanında yıllardan beri

izlenmekte olan kalkınma stratejisini değiştirerek, ekonomik dengelerin oluşumunda piyasa mekanizmasının rolünü arttırmayı hedefliyor olmasıdır. Ekonominin dış rekabete açılması, kamu kaynaklarının alt yapı yatırımlarına yönelmesi ve mali piyasaların serbestleştirilmesi piyasa ekonomisi adına atılan adımların başında gelmektedir (Ay ve Karaçor, E.T.: 10.11.2011, s:70).

1980’lerde başlayıp 1989 yılında 32 Sayılı Kararla büyük ölçüde tamamlanan dışa açık sanayileşme ve serbestleşmeye dayalı ekonomi politikaları, günümüzde de halen devam etmektedir. Türk Lirası’nın konvertibilitesinden IMF’nin istikrar programlarına, ihracatı teşvik politikalarından KİT’lerin özelleştirilmesine kadar birçok uygulama, ekonomiyi serbestleştirerek ve aynı zamanda dış dünyaya da açarak daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla ortaya konmuştur (Akan, Ocak-Haziran 2008, s:109).

1980’lerde yapılan bu ilk reformlar, Türkiye’de piyasa ekonomisini geliştirmeye yönelik önemli adımlar içermekteydi. Ne var ki bu çabalar son yirmi yıldır Türkiye ekonomisinin makroekonomik istikrarsızlık, kronik enflasyon gibi yerleşik sorunlarından tam anlamıyla kurtulmasına yardımcı olamamıştır. Zaman geçtikçe reform çabalarının daha kapsamlı olması gerekliliği açıklık kazanmıştır. Bu amaçla Türkiye 1999 sonlarından itibaren yeni reform çalışmalarına başlamıştır (TCMB, 2002, s:54). Bu bağlamda ilk olarak 1999 yılında “Enflasyonu Düşürme Programı” uygulamaya konulmuştur. Program, sıkı maliye politikası, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası ve enflasyonun düşürülmesine odaklı para ve kur politikası üzerine kurulmuştur (Karabıyık ve Uçar, 2010, s:45). Ancak bu programın uygulamaya konmasının ardından hedeflenen olumlu sonuçların alınamaması ve devamında da Kasım 2000 ve şubat 2001 krizlerinin yaşanması, ekonomiyi yeniden düzlüğe çıkarmak

ve istikrarı sağlamak amacıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının (GEGP)” uygulanmasını gerekli kılmıştır (Köse ve Diğerleri, 2008, s:27).

Türkiye'nin “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” olarak adlandırılan istikrar programının temel amacı; güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, yeni ve çağdaş kurumsal yapılar oluşturmak, ekonomik etkinliği sağlayacak yapısal reformları gerçekleştirmek, makroekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanmak, sürdürülebilir büyüme ortamını sağlamak, kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı bozukluklarını gidermektir (Gündüz, Bahar 2008, s:85). 2001 yılından itibaren uygulamaya konulan bu istikrar programı çerçevesinde piyasalardaki tedirginlik azalmıştır. Sıkı maliye politikalarının ardından gerilemeye başlayan kamu finansman ihtiyacı ile birlikte faiz ve fiyat artışlarında azalma meydana gelmiş hatta enflasyon oranı tek haneli rakamlara gerilemiştir. Bu gelişmeler ekseninde ekonomik performansın olumlu yönde seyretmesi hem mali hem de reel sektörde pozitif etki yapmıştır (Sever ve Özdemir, 2004, s:47-48). Ayrıca 2001 yılında gerçekleştirilen bu yapısal dönüşüm ve politika uygulamalarının göstermiş olduğu bu olumlu performans Türkiye ekonomisinin küresel şoklara karşı direnç kazandığını da göstermektedir (Çınar ve Diğerleri, Ağustos 2010, s:1).

Şimdi yaşanan bu gelişmeler ayrı ayrı alt başlıklar altında incelenecek ve ardından da bu yeni – liberal ekonomi politikalarının iktisadi ve mali yapıdaki yansımaları aktarılmaya çalışılacaktır.

3.1. Enflasyonu Düşürme Programı (EDP)

1994 krizinin görünürde de olsa atlatılmasıyla birlikte Türkiye, IMF koordineli politiklardan bir süreliğine de olsa vazgeçmiş ve yüksek enflasyonlu yolu seçmiştir.

1997 yılında yaşanan Asya krizinin ve 1998 yılındaki Rusya krizinin dış finansal koşullarda meydana getirdiği olumsuz hava ve vergi politikasında yeni yönelimlerin oluşturduğu tedirginlik, Türkiye’den büyük sermaye çıkışlarına neden olmuştur. Türkiye’de bu olumsuz gelişmelerden dolayı yüksek enflasyonla beraber gerileme içerisine giren ekonomisini tekrar istikrara kavuşturma ümidiyle 1998 yılında; IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Finans ve Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının denetim ve gözetiminde ekonomik ve siyasal kurumlarını, yeni – liberal koşullandırmalar ekseninde biçimlendirmeyi kabul etmiş ve uluslar arası iş bölümünden kendisine biçilen yeni rolü üstlenmiştir. Bu rolün temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir (BSB, www.bagimsizsosyalbilimciler.org, s:2):

- Uluslararası ve yerli finans sermayesinin sermaye hareketleri üzerine sınırsız serbestlik güvencesi sağlayarak, yüksek finansal getiri sunmak,
- Üretimde ithal girdi kullanma ve ithal mal tüketme eğiliminin kuvvetlenmesine izin vererek, finansmanı esas itibariyle spekülatif sermaye tarafından sağlanan ucuz ithalat cennetine dönüşmek,
- Kamu iktisadi kuruluşlarını yerli ve uluslar arası özel sermaye şirketlerine doğrudan yabancı sermayeyi cezbetmek amacıyla özelleştirmek,

Türkiye bu bağlamda enflasyonu aşağı çekmek, istikrarlı bir büyüme sağlamak ve kamu açıklarını azaltmak maksadıyla ekonomide bir kısım yapısal reformlar yapmak ve piyasa ekonomisinin daha iyi işlemesini sağlamak, kamunun ekonomideki etkinliğini daraltmak, özelleştirmeyi hızlandırmak ve mali sektörün yeniden düzenlenmesini sağlamak amacıyla 1998 yılında “Yakın İzleme Anlaşması” yapmıştır (Karabiyik ve Uçar, 2010, s:45). 1998 yılında IMF ile imzalanan “Yakın İzleme Anlaşması”nın programa bağlı bir stand-by anlaşmasına dönüştürülmesiyle, 2000 – 2002 Dönemini

kapsayan üç yıllık bir “Enflasyonu Düşürme Programı” yürürlüğe konulmuştur (Akyazı ve Ekinci, Ocak 2009, s:347). Programın temel amaçları şunlardır (Erçel, 9 Aralık 1999):

- Tüketici enflasyonunu; yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eşgüdümlü uygulanmasıyla 2000 yılı sonunda % 25, 2001 yılı sonunda % 12 ve 2002 yılında % 7'ye indirmek,
- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek,
- Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak

Türkiye 2000 yılında üç haneli rakamlara ulaşan enflasyonu düşürmek için bu dezenflasyon programını yürürlüğe koymuştur. Aralık 1999’da IMF’ye verilen niyet mektubunda bu programın genel çerçevesi şöyle belirlenmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:22):

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı bütçe dengesinin fazla vermesi,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası,
- Yine bu çerçevede döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi,
- Sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım alanlarında yapısal reformlar,

Bu istikrar programının önceki dönemlerde hazırlanmış olan istikrar programlarından en önemli farkı, süreli bir istikrar programı olması ve enflasyonla mücadele hedefleri ve stratejileri kronolojik olarak içermesidir. Uzun dönemden bu yana Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyon göz önünde bulundurularak enflasyonun bir anda tek haneli rakamlara indirilmesi yerine üç yıllık bir program kapsamında tek haneye indirilmesinin daha gerçekçi olacağı kabul edilmiş ve bu üç yıl için aylık olarak

enflasyon oranlarının ne olacağı belirlenmiştir. Daha önce yapılmış olan istikrar programlarında enflasyonun düşeceği hedeflemesine rağmen bu düşüşün hangi zaman diliminde ve ne kadar olacağı tespit edilememektedir (Gökçen, Eylül-Ekim 2001, s:590-591).

Enflasyonu Düşürme Programı'nda bu hedefleri gerçekleştirmek için bir takım yapısal ve konjonktürel amaçlı politikalar uygulanmıştır. 57. Hükümetin bu çerçevede uygulamış olduğu politikalar şunlardır.

3.1.1. Maliye Politikası

Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında kamu kesimi borçlanma gereksiniminin azaltılarak faiz dışı bütçe fazlası oluşturmak gayreti ile uygulanan maliye politikası kısaca, kamu harcamalarının kısılarak vergilerin arttırılması suretiyle enflasyonun aşağı çekilmesi olayıdır (Pehlivan, 2010, s:267).

Programın maliye politikasına ilişkin olarak ortaya konan faiz dışı fazla hedefinin kamu mali disiplininin temel belirleyicisi olduğu söylenebilmektedir. İstikrar programlarında faiz dışı fazla hedefinin belirlenmesi iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, hedeflenen fazlaya ulaşılması/yaklaşılması için uygulanan daraltıcı tedbirler, ülke hükümetinin istikrar programı konusundaki kararlılığını gösterdiği için uluslar arası kuruluşların ve finans piyasalarının ülkedeki makro ekonomik gelişmelere duyduğu güveni arttırmaktadır. İkincisi ise, yüksek borç yüküne sahip ülkelerde faiz dışı fazla hedefinin belirlenmesinin başlıca nedeni borçlanma üzerindeki baskının azaltılmasıdır. Bu açıdan faiz dışı fazla, devletin gelir ve harcama politikalarını uygulama gücünün de bir göstergesi olmaktadır (Emil ve Yılmaz, 2003, s:45-47). Bu bakımdan 2000 – 2002 dönemini kapsayan istikrar programında maliye politikasının amacı, kamu kesiminde

faiz dışı fazla oluşturma yoluyla kamu kesimi iç borç stokunun azaltılması olarak belirlenmiştir.

Bu program kapsamında enflasyonun temel kaynağının kamu açıkları olduğu ve bunun da kamu kesimi finansman yönetiminden kaynaklandığı kabul ediliyor ve bu açıkların kapatılması için bir takım tedbirler alınıyordu. Bu amaçla bir yandan maliye politikası araçlarından kamu harcamalarının kısılması diğer taraftan da vergi gelirlerinin arttırılması kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, IMF ve Dünya Bankasından sağlanacak uzun vadeli ve düşük maliyetli kredilerle, yüksek/reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmanın azaltılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda faiz dışı bütçe fazlasının 7,5 Milyar dolar fazla vermesi temel hedef olarak ortaya konulmuştur (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:22-23).

Enflasyonu Düşürme Programı ekseninde 2000 yılında faiz dışı bütçe fazlasının/GSMH'ye oranı % 5,5 olarak hedeflenmiştir. 2001ve 2002 yıllarında ise hedeflenen oran % 6,5'tir (Şahin, 2007, s:251-252). Daraltıcı mali önlemler yoluyla mali disiplinin sağlanmasına yönelik maliye politikası uygulamalarının sonuçları 2000 yılı itibariyle başarılı olmuştur. Bu dönemde bütçe harcamalarının artış oranı % 9,9'da kalırken, vergi gelirlerinin artış oranı % 18,3'e yükselmiştir. Dolayısıyla harcamalar, programın öngördüğü sınırlar içerisinde kalırken, vergi gelirleri program hedeflerinin % 10,5 oranının üzerinde seyretmiştir (Güloğlu, 2001, s:525). Ancak, faiz oranlarındaki olumlu gelişmelere ve programın maliye politikaları ile ilgili bölümünün başarılı performansına rağmen yurtiçi borçların faiz yükünün değişmemesi, bütçe açığının azalmasını engellemiştir.

Az önce yukarıda da belirttiğimiz gibi hükümet bu program çerçevesinde uygulamaya koyduğu maliye politikası ile kamu harcamalarını kısarak kamu gelirlerini

arttırmayı ve bu bağlamda faiz dışı bütçe fazlası oluşturarak likidite sıkışıklığını gidermeyi planlamaktadır. Bu amaçla bu başlık altında vergi gelirlerinin arttırılması ve kamu harcamalarının azaltılması konularına ayrı ayrı yer verilecektir.

3.1.1.1. Vergi Gelirlerinin Arttırılması

Enflasyonu Düşürme Programı çerçevesinde uygulanan maliye politikasının hedeflerine ulaşmak için kullandığı araçlardan birisi kamu gelirleridir. Bu gelirler içinde devlet için en önemli finansman kaynağı, toplanma yetkisini anayasadan alan vergi gelirleri oluşturmaktadır. Vergi, devletin kamu harcamalarını karşılamak amacıyla toplumu oluşturan gerçek veya tüzel kişilerden, ödeme güçlerine göre, karşılıksız ve zorla aldığı iktisadi değerlerdir (Pehlivan, 2011, s:87).

Enflasyonun hüküm sürdüğü bir ekonomide, vergileri arttırmak (vergi yükünü yükseltmek), kısa dönemde vergi yükümlülerini likiditeden mahrum etmek, bütçe fazlasını meydana getirmek ve ekonomideki satın alma gücü fazlasını emisyon yoluyla gidermek bakımından gerekli olmaktadır.

2000 yılı programında, kamu gelirleri politikası açısından en dikkat çekici özellik olarak vergilere verilen ağırlık ön plana çıkmaktadır. Bunun en temel nedeni 17 Ağustos 1999 depremi gösterilebilmektedir. Bu depremin maliyetlerini karşılamak üzere getirilen vergiler esas olarak 2000 – programının da ana gelir kaynağını oluşturmuştur (Emil ve Yılmaz, 2003, s:43). Ek gelir ve kurumlar vergisi tedbirleri, özel işlem vergileri, bedelli askerlik uygulaması gibi konjonktürel (deprem, programın bir an önce yürürlüğe girmesi ihtiyacı gibi) kaygılarla alınan tedbirler ile gelirlerin 2000 yılında GSMH'nin % 2'si oranında arttırılması hedeflenmiştir. Ayrıca gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerine uygulanan stopajın % 15'ten % 20'ye çıkartılması, ücret ve maaş kazananların vergi dilimleri ve özel istisna

miktarlarının artışının hedeflenen enflasyon oranıyla sınırlandırılması yoluyla doğrudan vergi gelirleri GSMH'nin % 0,3 oranında arttırılacaktır.

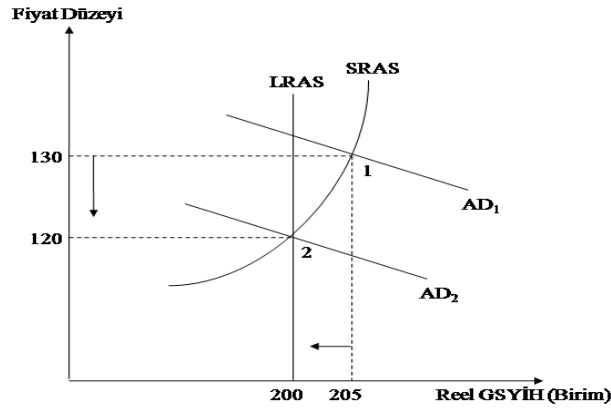
Dolaylı vergilere ilişkin olarak standart % 15 olan oranıyla diğer Avrupa ülkelerine nazaran çok düşük kalan KDV oranı GSMH'nin % 0,5'i oranında gelir oluşturması amacıyla % 3 puan oranında arttırılacaktır. Ayrıca bunun yanında tütün ve alkollü içecekler üzerindeki ek KDV oranının, eğitim kesintileri, ücretler ve harçların arttırılmasını içeren diğer tedbirler ile GSMH'nin % 0,4'ü oranında gelir sağlaması beklenmektedir.

3.1.1.2. Kamu Harcamalarının Azaltılması

Kamu harcamaları, yatırım harcamaları, transfer harcamaları ve cari harcamalardan oluşmaktadır. Kısa dönemde enflasyonla mücadelede en etkili olabilecek harcamalar, cari ve yatırım harcamalarıdır. Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan istikrar programlarına baktığımızda genel olarak enflasyonla mücadelede kamu harcamalarını kontrol altına alma çerçevesinde cari ve yatırım harcamaları en öncelikli harcama kalemleridir.

Enflasyonla mücadelede maliye politikası araçlarından bir diğeri olan kamu harcamalarının etkinliğine baktığımız zaman genel olarak toplam talebi kısmak ya da harcama fazlasını çekebilmek için kamu harcamalarının azaltılması gerekir. Bu durumu şekil yardımıyla şöyle izah edebiliriz (Batırel, 2007, s:76);

Şekil -III: Kamu Harcamalarının Daraltıcı Etkisi

Eğer ekonomide enflasyon söz konusu ise ve bu nedenle ekonominin uzun dönemli dengesinden de uzaklaşmışsa, yani şekildeki uzun toplam arz eğrisi (LRAS), toplam talep eğrisinin (AD_1), kısa dönemli toplam arz eğrisini (SRAS) kestiği noktadan(1) geride bir yerde ise kamu harcamalarının kısılması toplam talep eğrisini sola kaydıracaktır. Yeni denge noktasında (2), toplam talep eğrisi (AD_2) hem kısa dönem toplam arz eğrisini, hem de uzun dönem toplam arz eğrisini aynı noktada keserek dengeyi sağlayacaktır.

2000 yılı programı kapsamında gelirler, geçmiş enflasyona göre değil beklenen enflasyona göre ayarlanmış ve bu ekseninde harcamalar üzerine kontroller getirilmiştir. Yine bu program çerçevesinde bazı harcamalar üzerine getirilen tedbirler ödenek kesintileri üzerine inşa edilmiştir. Benzer şekilde harcama ötelemesi olarak nitelendirilebilecek savunma ağırlıklı diğer cari harcamaların kullanılmayan

ödeneklerinin bir sonraki yıla aktarılması uygulamasına başlanmış ve bu uygulamalara sonraki dönemlerde de devam edilmiştir (Emil ve Yılmaz, 2003, s:45).

Enflasyonu Düşürme Programı çerçevesinde uygulanan maliye politikası araçlarından kamu harcamalarını kontrol altına almaya yönelik olarak 2000 yılında personel giderlerinde yapılacak azaltma ve diğer cari harcamalardan yapılacak kesintiler ile GSMH'nın % 0,3'ü kadar tasarruf sağlanması hedeflenmiştir.

2000 yılında bütçeye ilişkin gelişmeler, Eylül ayında yasallaşan sosyal güvenlik reformundan olumlu etkilenmiştir. Yasanın Sosyal Güvenlik fonlarının dengesinin reformdan önceki trende göre, 2000 yılında GSMH'nın % 0,5'i oranında iyileştirilmesi öngörülmüştür.

Son olarak bütün temel harcamalarda (personel ve sosyal güvenlik fonlarına yapılan transferler hariç), 2000 yılı bütçe ödeneklerinden % 2'lik bir kesinti yapılmasını öngören bir genelge Maliye Bakanlığı'nca 2000 yılı Ocak ayı içerisinde çıkartılmıştır.

3.1.1.3. Borç Yönetimi

Enflasyon dönemlerinde, kamu gelirlerinin gerçekte değil de görünürde artma eğiliminde olması, vergi gelirleri konjonktürel dalgalanmalara göre ayarlanmış olsa bile bütçeyi devamlı olarak enflasyonun kaynağı olmaya doğru itecektir. Bu nedenle borç yönetiminin, kamu harcamalarının enflasyonist eğilimlerini en aza indirecek şekilde borçlanma politikasına önem vermesi gerekmektedir.

Enflasyonu Düşürme Programı çerçevesinde borç yönetiminin borçlanma politikasına yönelik temel hedefi, iç borçların dışarıdan elde edilecek kaynaklarla değiştirilmesi ve özelleştirmelerden elde edilecek gelirlerin borç faizi ödemelerinde kullanılmasıdır. Özelleştirme gelirlerinin "kamu kesimi dengesi" için de önemi büyüktür. Bu düşüncede, özelleştirme gelirlerinin 2000 yılında 7,6 milyar dolar, 2001

yılında ise 6 milyar dolar olması hedeflenmiştir. Bu gelirin elde edilmesi halinde 4-5 Milyar dolarlık kısmının Hazineye aktarılması planlanmıştır (Şahin, 2007, s:252). Ancak siyasi sorunlar ve uluslar arası piyasalardan beklenen talebin gelmemesi gibi nedenlerden dolayı büyük hâsılatlı (THY, Türk Telekom gibi) özelleştirmeler yapılamamıştır.

Ayrıca iç borçlanmada sabit faizli kamu kâğıtlarına dayalı borçlanmayı azaltmak ve aynı zamanda da faiz ödemelerinin yükünü zaman içinde dengelemek borç yönetiminin bu çerçevedeki diğer hedefidir.

Sonuç olarak, ülkemizde yapılan iç borçlanmanın büyük bir kısmının bankalardan finanse edilmesi, enflasyonu düşürme programı çerçevesinde yürütülen borç yönetimini başarısız kılmıştır.

3.1.2. Döviz Kuru Nominal Çıpasına Dayalı Para Politikası

Enflasyonla Düşürme Programının ikinci önemli ayağını döviz kuru nominal çıpasına dayalı para politikası oluşturmaktadır. 2000 – 2002 döneminde uygulanacak olan döviz kuru politikası iki ana döneme ayrılmaktadır. Ocak 2000 – Haziran 2001 dönemi olan birinci dönem “enflasyon hedeflemesine yönelik” politik kararların alındığı dönemdir. 1 dolar + 0.77 Euro olarak takip edilen kur sepeti artış oranı bir yıl boyunca günlük olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda, kur sepeti günlük artış oranları yıllık % 20 oranında TEFE artış oranına göre planlanmıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:23). Çeyrekler itibariyle, Türk Lirası'nın kur sepeti karşısındaki değer kaybı 2000 yılının ilk üç ayında (% 2,1), ikinci üç ayında (% 1,7), üçüncü üç ayında (% 1,3) ve dördüncü üç ayında (% 1) olması öngörülmüştür.

Döviz kuru politikasının ikinci alt dönemi olan Temmuz 2001 – Aralık 2002 tarihleri arasında bu uygulamanın sona ereceği ve “kademeli olarak genişleyen bant

sistemine” geçileceği önceden taahhüt edilmiştir. Bu uygulamada sepet kuru artış hızı belirlenen bant değeri içinde hareket etmesi sağlanacak, kurun bant değeri içindeki hareketlerine müdahale edilmeyecektir. Bant genişliği Temmuz 2001’den 31 Aralık 2001’e kadar kademeli olarak (% 7,5)e, 30 Haziran 2002’ye kadar (% 15)e ve Aralık 2002’ye kadar da (% 22,5)e çıkarılacaktır (Kadioğlu ve Diğerleri, Temmuz 2001,s:4-5). Dalgalı kur sistemindeki ilk döviz piyasası müdahaleleri döviz satış ihaleleri şeklinde gerçekleşmiştir. 29 Mart 2001 tarihinden itibaren programlı döviz satış ihalesi uygulamasına başlanmıştır. 2002 yılının ilk çeyreğinde ise, ters para ikamesi sürecinin yaşandığı ekonomi koşullarında Merkez Bankası, döviz rezervi pozisyonunu güçlendirmek amacıyla Nisan ayı başından itibaren döviz alım ihalelerine başlamıştır. 2001 yılı sonrası dönemde Merkez Bankası döviz piyasasına, fiyat istikrarının sağlanması amacı çerçevesinde müdahale etmiştir. Bu çerçevede enflasyon hedefi ve büyüme ile uyumlu olacak şekilde parasal taban, performans kriteri olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu dönem, fiyat istikrarının sağlanmasında, kısa vadeli faiz oranlarının temel para politikası aracı olarak kullanıldığı bir süreci yansıtmaktadır (Aklan, 2007, s:235-236).

Para ve kur politikasının temel araçları; döviz piyasası, açık piyasa ve bankalar arası para piyasası, zorunlu karşılıklar ve disonibilite olarak belirlenmiştir. Para politikası ve bilanço: “Net İç Varlıklar” kalemi için ‘tavan’; “Net Uluslar arası Rezervler” kalemi için de ‘taban’ uygulaması çerçevesinde şekillendirilmiştir. Likidite, önceden belirlenmiş kurlar üzerinden döviz satın alınarak sağlanmıştır. Piyasadaki likiditeyi sterilize etmeye yönelik işlemlere yer verilmemiştir (Akyazı ve İkinci, Ocak 2009, s:347). Ayrıca para politikası çerçevesinde Merkez Bankasının net iç varlıklarına sınırlama getirilmiştir. Net İç Varlıklar sınırı 1,2 katrilyon TL olarak belirlenmiş ve net

iç varlıkların döviz girişi oranında arttırılması kararlaştırılmıştır. Böylece Merkez Bankasının para basımı sınırlandırılmış ve bankanın para kurulu gibi çalışması hedeflenmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, Ekim 2002, s:23).

Programın finansal istikrarın sağlanmasına ilişkin para ve kur politikaları da dönemsel olarak başarılı olmuştur. Hedeflenen enflasyon oranı ile paralel olarak paranın değer kaybı oranı için önceden ilan edilen takvimin uygulanması ve 2000 yılı sonu itibariyle % 20 oranına kadar artacak bir günlük kur oranının ilan edilmesi sonucunda döviz kurları, programda öngörülen çapa değerlerine uygun şekilde hareket etmeye başlamıştır. Böylece ithalat ucuzladığından yurtiçi fiyatlar düşmüş, enflasyonist baskı azalmıştır. Programın kur politikası başlangıçta istikrar sağlayıcı bir etki oluştururken zamanla döviz çıpası uygulamasının bir sonucu olarak enflasyon, döviz kuru artışlarının üzerine çıkmış, sonuçta ihracat azalırken ithalat artmıştır (Yeldan, 2001, s:573). Bu durumda ödemeler bilançosu dengesinin bozulmasına ve dış açıkların da yükselmesine yol açmıştır.

3.1.3. Yapısal Nitelikli Dönüşümler

Yapısal nitelikli dönüşümler çerçevesinde kamu mali kesimindeki reformların; kamu finansmanını kuvvetlendirmek, orta vadede topluma daha iyi hizmet sunabilmek, vergi yükünde eşitsizliği gidermek ve kamu harcamalarındaki israfı azaltmak gibi hedefleri vurgulanmıştır. Kamu kesiminde yapısal reformlar dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar (Özatay, Ocak 2000, s:21);

Tarım Reformu: Tarımsal destekleme politikalarının son yıllarda yaklaşık GSMH'nin % 3'ü gibi bir maliyet ile toplumun bütün kesimlerine yük getirdiği vurgulanarak, tarımsal desteklerin azaltılması, aşamalı olarak doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi ve taban fiyatların düşük tutulması hedeflenmiştir.

Sosyal Güvenlik Reformu: 1999 yılının Eylül ayında Mecliste onaylanan paket çerçevesinde emeklilik yaşı yükseltilmiştir. Ayrıca Hükümet, gelecek aylarda bir taraftan kapsamı, prim ödemeyi ve idari etkinliği arttırmak amacıyla idari reformlar yaparken diğer taraftan uzun vadeli tasarruf kaynaklarını çeşitlendirme açısından özel emeklilik fonlarına yönelik hukuki çerçeveyi oluşturarak, sosyal güvenlik reformuna derinlik kazandırmayı planlamaktadır.

Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık: Kamu mali yönetimi, Hükümetlerin istikrar programlarının anahtarlarıdır. Bu amaçla, bütçe hazırlanmasını, uygulamasını ve denetimini kuvvetlendirmek; bütçe işlemlerinin şeffaflığını ve güvenilirliğini arttırmak; vergi sistemini ve idaresini iyileştirmek için önemli değişiklikler gerekmektedir. İşte tüm bu amaçlar çerçevesinde kamu mali yönetiminin etkinleştirilmesi ve şeffaflaştırılması yönünde reformlar vurgulanmıştır.

Vergi Politikası ve İdaresi: Program çerçevesinde, vergi sistemini daha etkin ve adaletli hale getirmek amacıyla vergi sistemini iyileştirmek ve vergi uygulamasını güçlendirmek hedeflenmiştir. Net, anlaşılması kolay (basit) ve mevzuatlarla desteklenmiş geniş tabanlı, düşük ve tahmin edilebilir marjinal vergi oranları üzerine inşa edilmiş bir vergi sistemi hem iç yatırımı teşvik etmek hem de yabancı sermayeyi çekmek için en iyi araçtır. Bu bağlamda vergi sistemi üzerinde gerektiğinde reform yapma düşüncesi kuvvetle vurgulanmıştır. Ayrıca vergi aflarının mükelleflerin vergi ödeme alışkanlıkları üzerinde olumsuz hava meydana getirdiğinden dolayı, vergi aflarının çıkarılmayacağını vurgulamıştır.

Ayrıca finansal sektörün yeniden düzenlenmesi, özelleştirme programının iyileştirilmesi, uluslararası standartlara uygun denetimin sağlanması ve yerel yönetimler reformu gibi diğer alanlar ile ilgili çalışmalar yapılması da kararlaştırılmıştır.

3.2. Enflasyonu Düşürme Programının Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Enflasyonu Düşürme Programının uygulamaya konulmasıyla (ilk aylarda) döviz kurundaki belirsizlik ortadan kalkmış ve risk primindeki düşüşe paralel olarak faiz oranları hızla düşmüş, enflasyon son 14 yıldır ilk defa % 30'un altına düşmüş, üretim ve iç talepte canlanma başlamıştır. Ancak, Türk Lirası'nın beklenenin üzerinde reel değer kazanması, iç talepte görülen hızlı canlanma, ham petrol ve doğal gaz gibi enerji fiyatlarının artması ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda 2000 yılında cari işlemler açığı beklenenin üzerinde artmıştır (Ural, 2003, s:17). Artan cari işlemler açığının yanı sıra yapısal reformlar konusunda yılın ikinci yarısında yavaşlama olması, kamu bankalarına ilişkin düzenlemelerde yaşanan sorunlar, politik belirsizlikler ve uluslar arası sermayenin gelişen piyasalara daha tedirgin yaklaşması, 2000 yılının ikinci yarısında Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin azalmasına yol açmıştır (Ural ve Balaylar, 2007, s:50). Sermaye girişleriyle paralel olarak likiditenin de olumsuz etkilenmesi kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki yükseliş portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi tutan bankaların mali yapılarını bozmuş ve buna mukabil Kasım ayının ikinci yarısında mali piyasalara güvensizlik artmıştır. Bu güvensizlikle beraber döviz yönelen spekülasyon saldırısı; çok yüksek faizle, önemli derecede döviz rezervi kayıplarıyla ve 7,5 Milyar dolar büyüklüğündeki IMF kredisi ile ancak atlatılabilmiş ve daha sonra yaşanabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde zayıflamıştır (Kar ve Kara, E.T.: 09.07.2011, s:16). Bir başka ifadeyle Enflasyonu Düşürme Programı bu krizle büyük bir yara almıştır.

Merkez Bankası krizden sonra likidite sıkışıklığını bir nebze gidermek için 22 Kasımda Net İç Varlıklar tavanını aşarak piyasalara likidite sağlamıştır. Bunu takiben

Aralık 2000’de daha kapsamlı bir politika paketi uygulamaya konmuş ve IMF’nin ek rezerv desteği programa olan güvenin tazelenmesini sağlayınca piyasalardaki dalgalanmalar kısmen de olsa durulmuştur. Merkez Bankası rezervleri kısa zamanda eski düzeyine ulaşmış ve faiz oranları kriz öncesi döneme göre yüksek seviyede olmakla birlikte önemli ölçüde düşmüştür. İthalat yavaşlamış ve enflasyondaki düşüş trendi Türk Lirası’nın değer kaybının hala üzerinde olmakla beraber devam etmiştir (TCMB, 2002, s:52).

Alınan önlemlerden sonra sermaye girişi belli bir oranda yükseldiyse de Kasım Krizi tüm bankacılık sisteminin kırılganlığını arttırmıştır. Kasım krizinden sonra hem iç hem de dış borçların vadesi kısalmış ve Türk Lirası’ndaki değerlenmeye rağmen faiz oranlarının yüksek düzeyde kalması döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine ilişkin endişelere neden olmuştur. Ekonomik temellerde hala ciddi sorunların olması nedeniyle istikrar fazla uzun sürmemiştir.

Genel olarak, 9 Aralık 1999 Enflasyonu Düşürme Programı’nın başarısız olması noktasında gelişmeleri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz (Ulusal Ekonomik Program, Nisan 2001, s:5):

- İnanırcılığın ve kredibilitenin sağlanma süresinin kısılması,
- Enflasyon, Program’da öngörüldüğü hızda düşmemiş, böylece Türk Lirası beklenenin üzerinde reel değer kazanmış,
- Cari işlemler açığı, öngörülenin üzerine çıkmış, bu gelişmeler sonucunda da iç ve dış piyasalardaki endişeler artmış,
- Dış kaynak girişi azalmış,
- Likidite sıkışıklığı faiz oranlarını arttırmış,
- Kur sepetinin oluşturulmasında ağırlığın dolara verilmesi,

- Bankacılık sektörü düzenlenmeden programın başlatılması,
- Programın başlangıcında düzeltici “mini” bir devalüasyon yapılmaması (Türk Lirasının aşırı değerlenmesine karşı),
- 17 Ağustos depremini izleyen dönemde yürürlüğe konulması,
- Programın yürürlüğe girdiği dönemde petrol fiyatlarının % 50-60 oranında artması (cari işlemler açığını arttırdı),
- Koalisyon hükümeti olması nedeniyle birçok kararın alınmasında siyasi anlaşmazlıkların çıkması (Özelleştirmelerin yapılamaması, bütçe kalemlerinde tasarrufa gidilememesi v.b. gibi).
- Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin yaşanması, faizlerdeki ve enflasyondaki artış ve bunların yanında döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte ekonomide belirsiz bir ortamın oluşması,

Ayrıca 2000 yılında uygulamaya konan bu programın en önemli eksikliği, döviz kurları ve ücretleri kontrol altında tutarak tek hedefin enflasyonu düşürmeye odaklanmasıydı. Program; enflasyonun kontrolünde arzın artmasına değil, talebin kısılmasına öncelik veren bir programdır (Şamiloğlu, E.T.: 16.09.2011, s:2).

Enflasyonu düşürme programının Kasım 2000 kriziyle büyük bir yara alması, ardından uygulamaya konan daha kapsamlı istikrar programıyla bile tam olarak atlatılamamıştır. Şubat 2001’de ise mali piyasaların güveninin kırılma yapısı bir kez daha finansal krize yol açmış ve bunun sonucu olarak da, Enflasyonu Düşürme Programı’nda öngörülen para ve kur politikaları terk edilerek 22 Şubat 2001’de dalgalı kur sistemine tekrar geçilmiş ve böylece “Enflasyonu Düşürme Programı” da sona ermiştir.

3.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)

Şubat 2001 krizinden sonra Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 22 Şubat 2001'de döviz çıpasını terk ederek kurları dalgalamaya bıraktığını ilan etmesinin ardından, 3 Mayıs 2001'de hazırlanan yeni Niyet Mektubu ile 15 Mayıs 2001'den itibaren IMF kontrolündeki "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur (Tellan, 2008, s:9). Bu Program, bankacılık sektöründe köklü düzenlemeler, yapısal reformlar ve mali disiplinin sağlanmasına yönelik tedbirler içermektedir. Alınacak tedbirler konusunda niyetin ciddi olduğunun bir göstergesi olarak daha program açıklanmadan önce Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu değiştirilmiştir (Yakupoglu, Temmuz 2010, s:36). Bu çerçevede enflasyon hedeflemesinin en önemli koşullarından biri olan Merkez Bankası'nın tam bağımsızlığı da sağlanmıştır (Akyazı ve Ekinci, Ocak 2009, s:349).

Önceleri "Ulusal Program" daha sonra da "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)" olarak tanımlanan programın amacı; güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik alt yapıyı oluşturmaktır. Program, eski düzene dönmenin artık mümkün olmadığını belirtmektedir. Çünkü bu program, siyaset ve ekonomi alanlarının ayrıştırılması temelinde, devletin; fonksiyonlarının esas itibarıyla 'denetim' ile 'eğitim, sağlık ve adalet' gibi kamu hizmetleriyle sınırlanacağı bir düzeni hedeflemektedir. Bu amaçla programın temel hedefi; sürdürülemez boyutlara varmış olan kamu borçlarına yol açan 'borç dinamiğinin' ortadan kaldırılarak Türkiye ekonomisinin "bugünkü gibi olağanüstü bir dış yardıma muhtaç kalmayacak" bir yapıya kavuşturulmasıdır (Ay ve Karaçor, E.T.: 10.11.2011, s:71-72).

Aralık – 1999 Niyet Mektubu ile somutlaşan Enflasyonu Düşürme Programının genel olarak üç ana başlık üzerine inşa edildiği bilinmektedir. Bunlar; (i) Kamu Kesimi (Maliye) Reformu, (ii) Sosyal Güvenlik, Özelleştirme ve Tarım Kesimine Yönelik Yapısal Nitelikli Dönüşümler, (iii) Döviz Kuru Nominal Çıpasına Dayalı Para Programı. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ise bunlardan ilk iki politika alanını muhafaza ederken, üçüncü uygulamayı Kasım – 2000 ve Şubat – 2001 krizlerine yol açan temel nedenlerde biri olarak görüp terk etmiş ve dalgalı kur uygulamasını benimsemiştir (BSB, www.bagimsizsosyalbilimciler.org, s:8).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hedeflerini gerçekleştirebilmek için (Ay ve Karaçor, E.T.: 10.11.2011, s:72);

- Ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü ve desteği içerdiğini,
- Kamuda... şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin... geri dönüşü olmayacak şekilde önlenmesi, iyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesini,
- Katlanılan fedakârlıkların boşa gitmesinin önlenmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanmasının amaçlandığını belirtmektedir.

Bu hedeflerin üçlü bir yaklaşıma dayandırılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Bunlar da;

- Bankacılık sektöründeki bozulmalara başta olmak üzere, son finansal krizin doğrudan temelinde yatan bozulmaların düzeltilmesi ve ekonomi yönetiminin şeffaflığının ve özel sektörün ekonominin yeniden yapılandırılması sürecinde rolünün geliştirilmesine yönelik yapısal politikalar,

- Finansal istikrarı sağlamaya ve enflasyonla mücadeleye devam edilmesine ilişkin maliye ve para politikaları,
- Makroekonomik istikrar, büyüme ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen ücret ve maaş politikaları oluşturulması yönünde geliştirilmiş sosyal diyaloglar, şeklinde belirtilmiştir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde öncelik verilerek hayata geçirilen yapısal reformların temel amacı, mal ve hizmetlerin üretim miktarları ile fiyatlarının piyasa koşulları kapsamında belirlenmesini ve böylece kıt kaynakların etkin biçimde halkın önceliklerine göre kullanımını sağlamaktır. Bir başka ifadeyle, ülkemizde büyümenin ve üretim faktörlerinin verimliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Ülke içi piyasalarda piyasa kurallarına dayalı ve rekabete açık bir üretim süreci oluşturulduğu takdirde, ekonomimizin gelişimi önünde uzun yıllardır büyük bir engel oluşturan enflasyon sorunundan da kurtulunmuş olunacaktır. Kamu mali disiplininin sağlanması ile bu sürece ivme kazandırılacak, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan makroekonomik istikrar da sağlanmış olacaktır. Reformlar küreselleşen dünya ekonomisinde gelişmiş ve çağdaş ekonomilerin izlediği ve izlemekte olduğu yola paralel bir yapı arz etmektedir (GEGP'de Temel Yapısal Reform Konuları, E.T.: 10.11.2011, s:1).

Bu çerçevede mali piyasaların ve reel sektörün istikrar kazanması için bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmış, bankalardaki mevduat ve bankaların diğer yükümlülüklerine yönelik ilan edilen garantilerin devam edeceği belirtilmiştir. Kamu bankaları, TMSF bünyesindeki bankalar ve özel bankalar olmak üzere bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik

çalışmalar yapılmıştır (Topallı, Aralık 2006, s:150). Bu çalışmaların hukuki süreçlerine ek olarak; “15 günde 15 yasa” sloganıyla siyasi literatüre giren yasal düzenlemelerde; sivil havacılık, telekomünikasyon gibi ağ endüstrileri ve doğal monopollere ilişkin yapısal reformlara öncelik tanınmıştır. Tarım sektöründe ise; fiyat kontrollerinden–gelir desteklerine yönelme ve tütün, şeker gibi tarımsal endüstrilerde regülasyon kurumlarının oluşumuna ağırlık verilmiştir. Ancak kurumsal ölçekte ve yapısal dönüşümü içeren bu düzenlemeler, gerek toplum genelinde gerekse hükümetin koalisyon yapısında büyük ölçüde dirençle karşılaşmış ve siyasi yapıları yeni bir seçim süreciyle beraber tamamen değiştirmiştir (Taşar, 2010, s:83).

Şubat krizi sonrasında Ülkemiz ekonomisinin içinde bulunduğu istikrarsız ortamdan çıkma yolu olarak programın makroekonomik ilkeleri özet olarak şöyle sıralanabilir (Ulusal ekonomik Program, Nisan 2001, s:7).

- Rekabet gücünde iyileşme,
- Güçlü bir maliye politikası,
- Uzlaşmaya dayalı gelirler politikası,
- Turizm gelirleri ve dış satım (ihracat) gelirlerinin arttırılması.

Mayıs 2001 tarihli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanması ile gerçekleşmesi beklenen makroekonomik göstergeler şöyledir: 2001, 2002 ve 2003 yıllarında ekonomik büyümenin sırasıyla (-)% 3, % 5, ve % 6 olacağı öngörülmüştür. Programın tam olarak uygulandığı varsayıldığında büyüme hızı, 2002 ve 2003 yıllarında % 7'yi de bulabilecektir. TÜFE'de yıllık dönem sonu değerler, 2001 yılı için % 52,2 2002 yılı için % 20 ve 2003 yılı için % 15 olacağı öngörülmektedir (Topallı, Aralık 2006, s:150-151). Dış ticarete ilişkin hedefleri ise; büyüme hızındaki düşüş ve iç talebin daralmasıyla ithalatın gerileyeceği öngörüsüne dayanmaktadır. İhracat açısından

bakıldığında, rekabet gücünde sağlanan iyileşmeyle birlikte olumlu etkiler beklenmekte ve sonuç olarak cari işlemler hesabının dengeye yakın olacağı öngörülmektedir (Taşar, 2010, s:82). Bir başka deyişle, cari işlemlerin GSMH'ya oranının yıllar itibariyle 2001 yılı % -1, 2002 yılı % -1,7 ve 2003 yılı için % -1,2 şeklinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

GEGP çerçevesinde bir başka planlama borç yönetimi konusunda (mali alanda) görülmektedir. 2002 yılında kamu net borç stokunun milli gelire oranı % 81,3 değerinde iken bu değer ilerleyen yıllar itibariyle 2006 yılına gelindiğinde % 63,9 oranına düşürülmesi öngörülmektedir. Söz konusu bu borçlanma dinamiğini kırmak için de, faiz dışı bütçe dengesinde/milli gelire oran olarak 2003 – 2005 arasında % 6,3 oranında ve 2006 yılında da % 6,5 oranında bir fazla oluşturmayı öngörmektedir (Erdinç, E.T.: 15.11.2011).

3.4. GEGP'nin Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Türkiye bugün temel makroekonomik dengelerini sürdürebilir bir hale getirmek için kalıcı tedbirler uygulamalıdır. Kalıcı mali tedbirlerin alınmasında ise nitekim yapısal reformların hayata geçirilmesi ve bu çerçevede içerisinde yasal altyapının oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Yasal altyapının oluşturulması kadar önemli olan bir diğer önemli husus da, yapısal reformların uygulanma performansdır (GEGP'de Temel Yapısal Reform Konuları, E.T.: 10.11.2011, s:5).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel felsefesi de, Türkiye'nin gerekli yapısal reformları yapması durumunda, küreselleşme sürecine daha sağlıklı bir yapı içerisinde uyum sağlayacağı, dünya ekonomisinin sunduğu fırsatlardan daha etkin bir biçimde yararlanabileceği, daha hızlı büyüyebileceği ve gelişebileceğidir (Ay ve Karaçor, E.T.: 10.11.2011, s:73).

Yapısal dönüşüm ekseninde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilen bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Devlet bankalarının görev zararları, piyasa faizini taşıyan devlet tahvilleriyle ödenmiştir. Özel bankaların da sermaye yeterlilik oranları yeniden sağlanıncaya kadar temettü ödemeleri ertelenmiş ve sermaye artırımına gitmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Bankalar Kanunu'nda Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlamak için değişiklikler de yapılmıştır (Seyidoğlu, 2003, s:150).

Türkiye'de 2001 – 2005 dönemi makroekonomik gelişmeler dikkate alındığında 2001 yılında krizin de etkisiyle % 9,5 oranında GSMH'nın küçüldüğünü görmekteyiz. Ekonominin 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırası ile; (% 7,9), (% 5,9), (%9,9), ve (% 7,6) oranında büyüdüğünü görmekteyiz. Bu, ülke ekonomisinin önemli bir büyüme süreci yaşadığı şeklinde algılanabilir. Ancak burada asıl önemli olan büyüme oranının sürdürülebilir olup olmadığıdır. 2001 yılının kriz yılı olması münasebetiyle dahi 3,390 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 2002 yılından itibaren açık vermeye başlamış ve 2005 yılı itibariyle cari işlemler hesabı 23,155 milyon dolar açık vermiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın cari işlemler dengesi ile ilgili hedeflere tam olarak ulaşamadığı ve cari işlemler dengesinde kalıcı bir gelişme sağlayamadığı söylenebilir. 2001 yılında yaklaşık % 68,5 olan enflasyon oranı ise düşme eğilimine girmiştir. Enflasyon oranı; 2002 yılında % 29,7'ye, 2003 yılında % 18,4'e, 2004 yılında % 9,3'e ve 2005 yılında % 7,7 düzeylerine gerilemiştir (Topallı, Aralık 2006, s:152). Rakamsal değerlere bakıldığında ise programın enflasyon hedeflemesini tutturarak tek haneli seviyelere düşürdüğü görülmektedir.

Mayıs 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, üretimdeki düşüşleri önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili

olmuştur. Özellikle programda öngörülen serbest dalgalı kur rejimi bazı zorlukları beraberinde getirirse de, aniden ortaya çıkacak panik dalgalarının para krizlerine dönüşmesini önleyebilme gücüne sahiptir. Ama yine de bu bağlamda faizler düşme eğilimine girmiş, dolar fiyatları gerilemiş ve borsada nispi bir istikrar oluşmuştur (Seyidoğlu, 2003, s:150-151).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ayırt edici özelliği; Türkiye'nin ekonomik ve siyasal geleceğinde, orta ve uzun vadede köklü değişim ve dönüşümleri hedeflemesidir. Sağlıklı bir serbest piyasa ekonomisine geçişin önündeki engellerin kaldırılması, devletin ekonomideki yerinin sosyal destek ve yasal denetleme görevini içerecek bir şekilde düzenlenmesi, hedeflenen reformun esas unsurlarını oluşturmaktadır. Sektörel düzenlemeler ve regülatör birimlerin oluşturulması da bu çerçeve içerisinde anlam taşımaktadır (Taşar, 2010, s:95).

Ama yeni ekonomi programının en önemli özelliklerinden birisinin uygulanan kur sistemiyle ilgili olduğuna da kuşku yoktur. Az öncede yukarıda belirttiğimiz gibi bu program, değişken kur uygulamasına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kurlar bir önceki dönemde (Enflasyonu Düşürme Programı döneminde) olduğu gibi belirli bir sepete veya ıpaya bağlı olmadan dalgalanmaya bırakılmıştır. Benimsenen temel ilkeye göre de önemli bir dalgalanma olmadıkça Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası piyasaya müdahale etmekten kaçınacaktır. Önceki mali krizin, büyük ölçüde döviz kurlarının para sepeti gibi sabit bir pariteye bağlanmış olmasından kaynaklandığı düşünülürse bu değişikliğin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Fakat ilginç olan nokta böylesine birbiriyle çelişkili iki programın ikisinin de IMF tarafından önerilmiş ve uygulanmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, sabit kur uygulamasının kriz ile sonuçlanması üzerine yine IMF ile anlaşmaya varılarak yeni programda bunun tam tersi (dalgalı kur

rejimi) kur rejimine geçilmiştir. Bu durum IMF politikalarındaki çelişkiyi ortaya koymaktadır (Seyidoğlu, 2003, s:150).

3.5. Liberal Ekonomi ve Finansal Serbestleşme Ekseninde Uygulanan Politikaların İktisadi ve Mali Yapıya Yansımaları

İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan’ın iktidara gelmesi ile hayat bulan neo-liberal politikalar, sosyal-devlet/ulus-devlet anlayışının gözden düşmesi konusundaki en büyük değişkenler arasında yer almaktadır. 1979 yılında İngiltere’de tek başına iktidara gelen Thatcher “There Is No Alternative” söylemiyle “ekonominin serbest piyasa ilkelerine göre yeniden düzenlenmesini, para politikalarının hayata geçirilmesini, kamunun küçültülmesini, kamu işletmelerinin özelleştirilmesini, sosyal yardım programlarına ayrılan bütçe paylarında kesintiler yapılmasını ve genel olarak kamu harcamalarının azaltılmasını amaçlamıştır.” Amerika’ya bakıldığında ise 1981 yılında iktidara gelen Reagan’ın neo-liberal uygulamaları (federal devletin harcamalarını kırmak, sosyal programların etkisinin azaltılması, özel sektöre yönelik düzenlemelerin azaltılarak daha rahat çalışmalarını sağlamak) sonucunda sosyal yardım programlarının federal devletten eyaletlere devredilmesi gündeme gelmiştir (Çımrın, Güz 2009, s:200).

1980 sonrası gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun olarak uygulamaya konulan liberal politikalar, Keynesyen politikalar sonrası ortaya çıkan stagflasyon (enflasyon ve işsizliğin aynı anda görülmesi) ve 1979 yılında petrol krizi gibi nedenlerle kar oranlarındaki düşüşle beraber devam eden ekonomik bunalıma çözüm olarak uygulanmıştır. IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla “Stabilizasyon(istikrar)” politikaları adı altında uygulama alanı bulan yeni-liberal politikalar, gelişmekte olan ülkeler açısından bir “rehabilitasyon – reçetesi” olarak algılanmış ve o tarihten itibaren hemen

hemen bütün dünya ülkelerinde uygulanma fırsatı bulmuştur. Bir diğer taraftan liberal politikalar, gelişmekte olan ülkeler açısından bir bakıma kapitalistleştirme süreci olarak da algılanabilir.

Özellikle 1980’den itibaren yoğun şekilde dünya ekonomisini etkileyen piyasa ekonomisi ekseninde şekillenen finansal serbestleşme politikalarını şu şekilde özetleyebiliriz: Özelleştirmelere hız verilmesi, vergilerde büyük oranlarda indirim yapılması, işsizliği arttırma durumuna yol açsa bile enflasyonu denetim altında tutmak için parasalcı önlemlerin uygulanmasına olanak sağlanması ve kamu harcamalarının azaltılmasına gidilerek devletin küçültülmesi tezi işlenmektedir. Aynı zamanda bu politikalar uluslararası piyasaların gelişmesi yönünde denetimlerin kaldırılmasını da gerekli kılmaktadır (Uçak, Ocak-Haziran 2010, s:423).

Piyasa ekonomisi çerçevesinde ulus-devlet anlayışının yıkılıp ülke ekonomilerinin/piyasalarının dışa açılması süreci olarak 1980’den itibaren yoğun olarak uygulanmaya başlayan “ekonomide serbestleşme politikaları/programları”, dünya ekonomisini oluşturan parçaların (ülke ekonomilerinin), birbirleriyle ve uluslararası sistemle entegre olması ve bu bağlamda para ve sermaye piyasaları üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılması sürecine Türkiye, “24 Ocak 1980 Kararları” ile ilk adımı atmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye 24 Ocak Kararlarıyla, bir taraftan 1970’lerde yaşadığı derin ekonomik bunalımı aşmayı ve buna paralel olarak ticaretin ve finansal piyasaların üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ekonomik büyümeyi hızlandırmayı, diğer taraftan 1980 yılından bu yana ısrarlı bir biçimde uyguladığı yeni-liberal iktisat politikalarıyla dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmeyi ve bu bağlamda yeniden yapılanmayı amaçlamıştır (Altıok, 2002, s:78). Böylece ülkemiz bu politikalarla özel sektörün teşviki, dışa açılma ve rekabetçi piyasa yapısını oluşturma yönünde ciddi

adımlar atmıştır. Ekonominin işleyişi daha sonra çeşitli dönemlerde sekteye uğramış, güven bunalımları yaşanmış ve yeni önlemler uygulanmaya konmuş olsa da, bu önlemlerin temel özelliği ortaya çıkan geçici dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve piyasa ekonomisinin yeniden etkin işlemlerini sağlamaya çalışmak olmuştur (Bakan, Kasım 2009, s:124).

Sonuç olarak Türkiye’de 24 Ocak 1980’den günümüze kadar yoğun ve ısrarlı bir şekilde uygulamaya çalışılan/uygulanan finansal serbestleşme çerçevesinde uygulanan iktisat politikalarının (ki zaman zaman sekteye uğramış) iktisadi ve mali yapı üzerinde ne gibi etkileri ve yansımaları olmuş, bu çerçevede yaşanan dönüşüm bu başlık altında ayrı ayrı aktarılmaya çalışılacaktır.

3.5.1. İktisadi Yapı Üzerine Yansımaları

Türkiye, 1980 senesinden itibaren içe dönük ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçip ihracata dayalı büyüme modeline geçmiş, bu ekseninde iç ve dış piyasaların serbestleştirilmesi yoluyla liberal küresel sisteme entegre olmuştur. Bu süreç, günümüzde AB’ye katılım çabalarıyla halen aktif olarak devam etmektedir.

Piyasa ekonomisinin önemli bir ayağı olan finansal serbestleşme çerçevesinde uygulanan iktisat politikası araçları (para politikası araçları, maliye politikası araçları, dışsal araçlar, kontrol araçları, kurumsal yapı değişimleri) ile baskı altında tutulan finansal sistem, serbest yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ancak finansal serbestleşme süreciyle birlikte uygulanan bu politikalar ulusal politikaların etkinliğini azaltmaktadır.

İktisat politikalarının temel hedefleri arasında; işsizliği önlemek, büyümeyi teşvik etmek ve hızlandırmak, fiyat istikrarını sağlamak, ödemeler bilançosunda dengeyi korumak, gelir dağılımı üzerinde oluşabilecek olumsuzlukları

önlemek/gidermek, enflasyonu düşürmek gibi ekonominin sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için gerekli şartları oluşturma hedefleri vardır (Bozkurt, Mayıs 2010, s:29). Günümüzde iktisat politikalarının bu hedefleri arasında “fiyat istikrarı” hedefi diğer hedeflere nazaran daha fazla ön planda tutulmaktadır. Bunun sebebi finansal kesimin iktisat politikaları üzerindeki etkinliğinin artmasıdır. Finans çevrelerinin iktisat politikaları üzerindeki bu etkisi de (etki gücü de) neo-liberal görüşün teorik söyleminden temellenmektedir. Finansal serbestleşme yaklaşımına göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde (Türkiye’de dâhil) devletin finans alanındaki genişliği (finansal baskı) ve bunun sonucunda bu ülkelerde hisse senedi ve tahvil piyasalarının yerine bankaların egemen olması, kalkınmayı da engellemektedir. Bu ülkelerde yüksek enflasyon, düşük düzeylerde tutulan faizler, yurtiçi tasarrufları dışarıya yönlendirmektedir. İşte bu yüzden finansal serbestleşme şarttır. Finansal serbestleşme ile kaynak girişi sağlanırken, kaynakların piyasa disiplini içerisinde rekabetçi bir ortamda etkin kullanımını da sağlayacak, finansal yenilikler ise risklerin dağıtılmasını mümkün kılacaktır (Eroğlu, E.T.: 28.11.2011, s:8-9).

Piyasa ekonomisi çerçevesinde uygulanan finansal serbestleşme politikalarının iktisadi yapı üzerine yansımalarını; enflasyon hedeflemesi, vergi politikaları, kamu harcamaları, para politikaları, özelleştirmeler, dış ticaret dengesi (ithalat-ihracat) ve ekonomik büyüme gibi makro ekonomik göstergeler oluşturmaktadır.

2001 krizinden sonra 3 Ocak 2003 tarihinde yayımlanan “Acil Eylem Planı” çerçevesinde geniş çaplı bir program ortaya konmuştur. Bu plan dâhilinde ekonomik program kapsamına giren düzenlemelerin temelini, vergi ve harcama politikasına yönelik mali nitelikli tedbirler, özelleştirme ve reel sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik yapısal reformlar ve dış ticarete yönelik düzenlemeler oluşturmaktadır. Ayrıca

yine bu program çerçevesinde milletimizin yaşam standardını yükselten kaliteli sağlık hizmeti alması, sosyal yardımların dağılımında adil ve eşit bir sistemin oluşturulması amacıyla bir Sosyal Güvenlik Reformu'nun gerekliliği ortaya konmuştur.

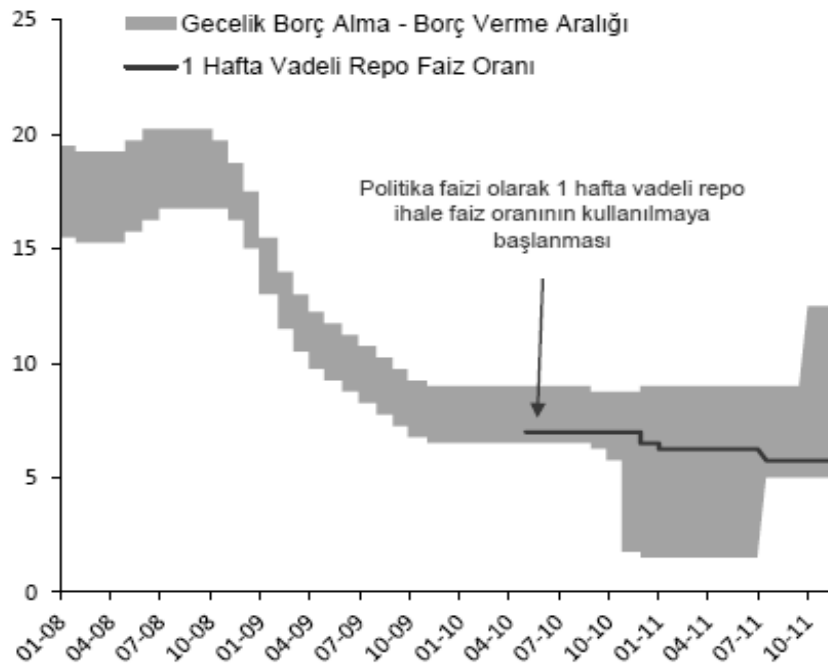
Yeni getirilen plan/program çerçevesinde vergi politikasının hedefinde, mali miladın kaldırılması, vergi yükünün tabana yayılması, vergi mevzuatının basitleştirilmesi ve vergi barışı projesinin uygulanması mevcuttur. Bunun yanında vergi tahsilât sürelerinin kısaltılması, vergi denetimlerinin etkinleştirilmesi, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması programın vergi politikası hedeflerini tamamlamaktadır. Program dâhilinde gerçekleştirilen ilk uygulama, mali miladın kaldırılması olmuştur. Daha sonra vergi barışı kapsamında oldukça geniş içerikli bir vergi affi meclisten geçirilmiştir. Vergi affi uygulaması, yeni vergi mükelleflerini vergi kapsamına alarak vergi gelirlerini arttırmayı amaçlamışsa da diğer yandan vergisini ödeyen mükellefler ile vergi borcu olanlar arasında finansal açıdan eşitsizliğe yol açmıştır (BSB, www.bagimsizsosyalbilimciler.org, s:15). 58'inci, 59'uncu ve 60'ıncı hükümetlerin de aynı siyasi parti tarafından idare edilmesiyle, vergi politikalarına aynı şekilde birbiri ile uyumlu olarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Buna göre vergi politikasının temel hedefi; vergi tabanının genişletilmesi ve marjinal vergi oranlarının uygun seviyelere çekilmesi, büyümeye ve verimliliğe odaklı vergi reformlarına devam edilmesi, ekonominin uluslararası rekabet gücünün arttırılmasına uygun vergi politikasının takip edilmesi ve ekonomide kayıt dışılığın azaltılması olarak özetlenebilir. Özelleştirme uygulamalarına bakıldığında ise planın yapısal reformları kısmında önemli bir yer tutmaktadır. Özelleştirme kapsamına alınıp uzun yıllardır özelleştirmeyi bekleyen birçok kuruluş vardır ve bu kuruluşlar uzun yıllardır bu kapsamda bekletildiğinden dolayı yapıları bozulmuş ve verimsiz hale gelmişlerdir. Özelleştirme

kapsamında bulunan bu kuruluşların yeniden gözden geçirilip değerlendirildikten sonra, kısa sürede özelleştirilmesi mümkün olanlar değişik yöntemlerle (varlık satışı, blok satış, tasfiye v.b.) özelleştirilmek üzere bu kapsamda bırakılacak, geri kalanı ise kapsam dışına çıkarılarak yeniden yapılandırılması ve verimli hale getirilmesi sağlanacaktır (AEP, 3 Ocak 2003, s:49). 1985 yılından bu yana uygulamaya alınan ve Acil Eylem Planı ile revize edilip hız verilen özelleştirme uygulamalarına baktığımızda 31 Aralık 2011 tarihine kadar toplam 200 kuruluşta hisse senedi ve varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 1985 – 31 Aralık 2011 döneminde toplam kaynaklar 47,4 Milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, s:10). Özellikle 2000 yılından sonra özelleştirme kapsamına alınan ve özelleştirilen yerler şunlardır. Petrol Ofisi (2000), Elektrik Dağıtım (2004), Türk Telekom-TÜPRAŞ-ERDEMİR (2005), Araç Muayene İstasyonları-TEKEL (2005), Emekli Sandığına ait Otellerin Satışı (2006) ile Otoyol ve Köprülerin Özelleştirme kapsamına alınması (2007) (TCOİB, www.oib.gov.tr, s:32-33). Liberalleşme çerçevesinde para politikasına ilişkin gelişmelere bakıldığında; Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren Merkez Bankası’nın bağımsızlığı tartışmalarında son nokta GEGP’nin en önemli ayağını teşkil eden 4651 Sayılı (1211 Sayılı Merkez Bankası Kanunu’nda bazı değişiklikleri içeren) Kanun olmuştur. 4651 Sayılı Kanun, Merkez Bankası’nın kamuya kredi açma olanağını kaldırmakta ve sadece fiyat istikrarı hedefini üstlenebileceğini öngörmektedir. Böylece Merkez Bankası’nın Hazine’ye kısa vadeli avans ve Kamu İktisadi Kuruluşlarına (KİT) kredi açma görevleri sona erdirilerek Hükümet ile organik bağlantısı koparılmış ve iktisat politikasının diğer hedefleri üzerinden alınarak para politikasının daha etkin uygulanabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Eroğlu, E.T.: 28.11.2011, s:9).

2002 yılında Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi stratejisine hazırlık olarak ve modern merkez bankacılığı uygulamaları ekseninde, Bankalararası Para Piyasası ve Döviz Efektif Piyasalarında üstlendiği aracılık fonksiyonunu 2 Aralık 2002 tarihinde sona erecek biçimde aşamalı olarak azaltmıştır. Akabinde 2002-2004 döneminde parasal ve örtük enflasyon hedeflemesi şeklinde ikili strateji uygulanmıştır. Hedeflenen parasal büyüklük “para tabanı” olmuştur. Para politikası tümüyle enflasyona odaklanmıştır. Dalgalı döviz kuru politikası altında enflasyonla mücadelede kullanılan temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranları, sadece fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda kullanılmıştır. Likidite hacmi, Bankalararası Para Piyasası ve Açık Piyasa işlemleriyle düzenlenmiştir (Akyazı ve Ekinci, Ocak 2009, s:349). 2005 yılında Merkez Bankası enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçiş doğrultusunda “şeffaflık” ve “hesap verebilirlik” ilkelerine bağlı olarak üçer aylık “para politikası raporu” yayımlamaya başlamıştır (Kara ve Orak, 10 Ocak 2008, s:34). 2006 yılında uygulamaya başlanılan açık enflasyon hedeflemesi ile birlikte kısa vadeli faiz oranları para politikasının en önemli aracı haline gelmiştir. Ayrıca Merkez Bankası’nın ihtiyatlı bir yaklaşımla uluslararası rezerv biriktirmesi için döviz alım ihalelerini kullanarak uluslararası rezerv biriktirmesi amaçlanmış, bu doğrultuda net uluslararası rezervler performans kriteri haline getirilmiştir. 2006-2007 arası dönemde Merkez Bankası’nın izlediği temkinli duruşun, ekonominin aşırı ısınmasını ve borçluluk oranlarının yüksek artışlar göstermesini önleyen unsurlardan biri olarak görülmektedir. Bu politika duruşu, 2008 yılı son çeyreğinde olumsuz talep şoklarına ve dış finansman koşullarına karşı dengeleyici bir para politikası izlenmesi için gerekli hareket alanını sağlamıştır (Çınar ve Diğerleri, Ağustos 2010, s:8). Bu doğrultuda küresel dengesizliklerin bir yansıması olarak ortaya çıkan makro finansal riskleri kontrol altında tutabilmek amacıyla Merkez

Bankası, son bir yıl içinde enflasyon hedeflemesi rejimini geliştirerek yeni bir para politikası stratejisi geliştirmiştir. Bu yeni çerçevede Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamayı temel amaç olarak muhafaza ederken, makro finansal istikrarı da koşulların elverdiği ölçüde dikkate almaya başlamıştır. Bu yeni yapı çerçevesinde ülkemizde grafikte de görüldüğü gibi, birden fazla amaca yönelik olarak uygulanan para politikasının gerektirdiği araç çeşitliliğini sağlamak amacıyla, politika faizinin yanı sıra gecelik borç alma (% 5) ve borç verme (% 12,5) faizleri arasında oluşan faiz koridorunun ve zorunlu karşılıkların bir arada kullanıldığı bir politika bileşimi tasarlanmıştır (TCMB, 27 Aralık 2011, s:2).

Grafik-I: Türkiye’de Faiz Oranları (Yüzde)

Kaynak: BAŞÇI E. “TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu”,(07.12.2011), s.37. www.tcmb.gov.tr

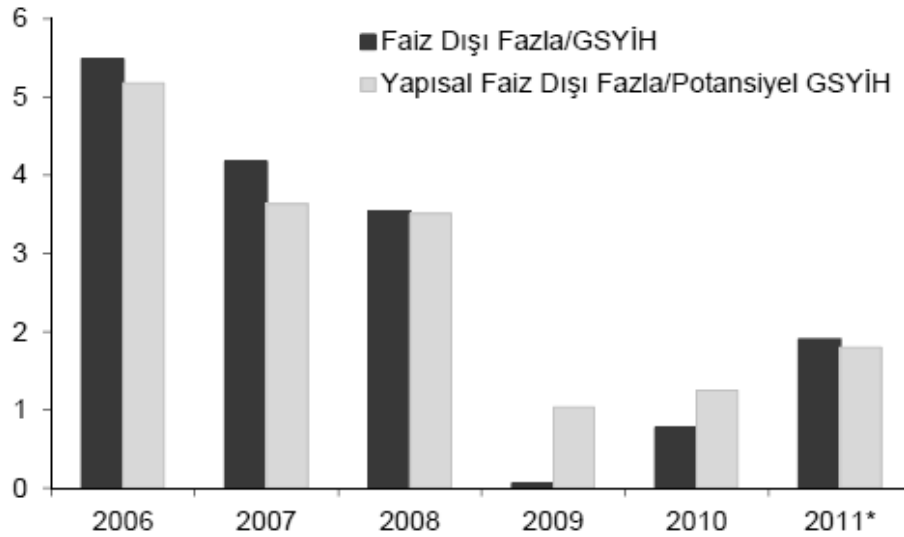
Küresel ekonomide yaşanan sıkıntıların yurtdışı iktisadi faaliyet üzerinde durgunluğa yol açma riskinin azaltılması amacıyla 4 Ağustos 2011 tarihinde düzenlenen Para Politikası Kurulu toplantısında politika faizi 50 baz puan düşürülmüş (%5,75), kısa

vadeli faizlerde oluşabilecek aşağı yönlü oynaklığı azaltmak amacıyla gecelik borçlanma faizi 350 baz puan arttırılarak (%5) faiz koridoru daraltılmıştır. Ayrıca, Temmuz Ağustos aylarında döviz kurlarında görülen aşırı oynaklığın ekonomik ve finansal istikrar açısından olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla döviz satım ihalelerine başlanmış, döviz ve efektif piyasasında TCMB taraflı işlemlerinde borç verme faiz oranı hem dolar hem de euro için (%12,5'e) düşürülmüştür. 2011 yılı Ekim ayında ise, Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybının orta vadeli enflasyon beklentileri ve görünümünü olumsuz etkilemesini engellemek amacıyla TCMB gecelik borç verme faiz oranı 350 baz puan arttırılmıştır (%15,5). Alınan önlemlerin etkisiyle son dönemde Türk Lirası'ndaki değer kaybı ve kur oynaklığı diğer gelişmekte olan ülkelere göre sınırlı kalmıştır (TCMB, Kasım 2011, s:15-45).

Diğer taraftan piyasa ekonomisi çerçevesinde devletin küçültülmesini takiben kamu alanı daraltılarak harcamalar azaltılacak ve mali alan oluşturulmaya çalışılacaktır. Bir başka ifadeyle AEP çerçevesinde uygulanan "Harcama Politikası" ile denetimler arttırılarak kaynak israfı önlenecek ve akabinde kaynakların daha etkin ve verimli alanlara kaydırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda Sayıştay güçlendirilerek denetim kapsamı genişletilecek, 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yenilenerek 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uygulamaya konulacaktır. Bu düzenleme ile de; bütçenin hazırlanması sürecinin daha etkin kılınması, girdi değil çıktı odaklı bir yaklaşımın ve iç mali kontrolün getirilmesi, kuruluşlara bütçe uygulamasında daha fazla esneklik verilmesi, bütçe uygulamasında mali saydamlığın ve hesap verilebilirliğin arttırılması amaçlanmıştır (AEP, 3 Ocak 2003, s:45). Mali yapıda yaşanan dönüşüm, bu başlığı takip eden diğer başlıkta detaylı olarak aktarılacaktır.

Türkiye ekonomisinde, 2002 – 2003 yıllarından itibaren siyasi istikrarsızlıkların azalması ile birlikte, ekonomik alanda da alınan yapısal tedbirlerin etkileri, nispeten daha olumlu bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Bir başka ifadeyle ülkemizde sağlanan siyasi istikrar, kararlılıkla uygulanan mali disiplin ve para politikaları, gerçekleştirilen yapısal reformlar, uluslararası piyasalarda yaşanan olumlu koşullar; makro ekonomik istikrarın sağlanması ve kamu dengeleri açısından olumlu sonuçları beraberinde getirmiştir.

Grafik-II: Merkezi Yönetim Faiz Dışı Bütçe Fazlası ve Yapısal Faiz Dışı Bütçe Fazlası

Kaynak: TCMB, “Enflasyon Raporu 2012-I”, s.101. www.tcmb.gov.tr

2006-2007 döneminde kamu maliyesi açısından yaşanan iyileşme süreci ekonomiye yansımış ve dönemsel dalgalanmalar dışında gerek enflasyon oranında gerekse iç borçlanma oranlarında bir azalma ortaya çıkmıştır. 2007 yılı ortalarında yapılan yeni bir genel seçimle hükümet aynı kalınca (değişmeyince), daraltıcı önlemleri içeren ekonomik program uygulamalarına devam edilmiştir (Şimşek, 2007, s:65). Kısaca Türkiye'nin 2002-2007 deneyimi mali disiplinin, düşen enflasyonun ve güçlü büyüme performansının eş zamanlı olarak gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Ancak 2007 yılının ortalarından itibaren baş gösteren küresel kriz, kredi kanallarını

tıkayarak ve likiditeyi azaltarak reel sektörü etkilemeye başlamıştır (Yıllık Ekonomik Rapor, 2009, s:7).

2011 yılının ilk on ayında 2010 yılının aynı dönemine kıyasla bütçe gelirleri vergi gelirlerindeki artışa bağlı olarak yükselmiş, faiz giderleri azalmış ve faiz dışı harcamalar görece sınırlı düzeyde artmıştır. Ayrıca “Kamu Alacaklarının Yeniden Yapılandırılması Yasası” kapsamında tahsil edilen ek bütçe geliri de 2011 yılı Ekim ayı itibariyle 11,7 Milyar Türk Lirası tutarında olup kamu maliyesi dengelerine olumlu katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler sonucunda bütçe performansı olumlu bir seyir izlemiş ve 2010 yılı sonunda 8,2 Milyar Türk Lirası olan merkezi yönetim faiz dışı bütçe fazlası, 2011 yılı Ekim ayı itibariyle yıllık 25,6 Milyar Türk Lirası’na yükselmiştir (TCMB, Kasım 2011, s:16-17).

Diğer taraftan Acil Eylem Planı çerçevesinde ortaya konulan Sosyal Güvenlik Reformu gerekliliği süreci, 2006 yılında TBMM tarafından kabul edilerek tamamlanmaya çalışılmışsa da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek sekteye uğramıştır. Daha sonra 17 Nisan 2008 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek yasalaşan ve birçok yenilikler/tedbirler içeren Sosyal Güvenlik Reformu’nun temel amaçları şöyle sıralanabilir (ÇSGB, Mart 2008, s:8);

- Sigorta hak ve yükümlülükleri bakımından norm ve standart birliğini sağlamak,
- Tüm vatandaşlarımıza eşit ve adil hizmet sunulmasını sağlayacak genel sağlık sigortası rejimini oluşturmak,
- Yoksulluğa karşı daha etkin koruma sağlamak suretiyle adil, kolay erişilebilir, mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşabilmek reformun temel amaçlarını oluşturmaktadır.

Sosyal guvenlikte norm ve standart birliğini sağlayarak, sistemi disiplin altına almayı amaçlayan bu reform uć aşamadan oluşmaktadır. Birinci safhada; Bađ-kur, Emekli Sandığı ve SSK şeklinde ayrı ayrı sigorta hizmeti sunan kurumları tek bir çatı altında toplayarak bu hizmetleri tek başına sunacak yapı oluşturmak. Bۆylece mevcut sosyal guvenlik kurumlarındaki verimsiz hantal yapının yerine, bilişim teknolojisini sonuna kadar kullanarak daha hızlı, standartları sağlanmış, kaliteli hizmet sunan bir sosyal guvenlik sistemi oluşturulması amaçlanmıştır. İkinci safhada; bu uć kurumun işleyişinin yeniden duzenlenmesi suretiyle, hizmet sunulan kesimler ićin bazı farklı uygulamalar ićeren huķuimler kaldırılarak, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu şeklinde tek bir duzenleme haline getirilmiştir. Yapılan bu duzenleme ile toplumun daha geniş kesimlerinin daha kapsamlı şekilde sağlık guvencesi altına alınması ve aynı şartlarla karşılaşan insanların hepsine devlet tarafından aynı sosyal guvencenin sağlanmasını temin amacıyla, norm ve standart birliği getirilmesi amaçlanmıştır. Ućuńcu safhasını ise sosyal guvenlik sistemi ile bۆtunleřik bir yapıda sosyal yardımlara ilişkin temel ilkeleri, yapılacak sosyal yardımları, primsiz ۆdemeleri, bu yardım ve ۆdemelerden yararlanacak kişileri, yararlanma koşullarını belirlemek uzerine Sosyal Yardımlar ve Primsiz ۆdemeler Kanunu'nun çıkarılması oluşurmaktadır. Yapılacak bu yasal duzenleme ile sosyal yardımlara ilişkin ulusal ortak veri tabanının oluşturulması, bu alandaki kamu kaynağının etkin kullanılması ve objektif yararlanma ۆluťlerine gۆre adil ve ulaşılabilir kılınması amaçlanmaktadır (Pekten, E.T.: 16.02.2012, s:119-120). Bu çerçevede getirilen duzenlemelerin en ۆnemlileri şunlardır (ÇSGB, Mart 2008, s:9-10);

- Emeklilik yaşı 2000 yılından sonra iře başlayanlar ićin 4447 Sayılı Kanun ile kadınlarda 58, erkeklerde 60 olarak belirlenmiştir. Yař, 2036'dan itibaren emekli olacaklarda ise kademeli olarak 65'e yuķseltilecektir.

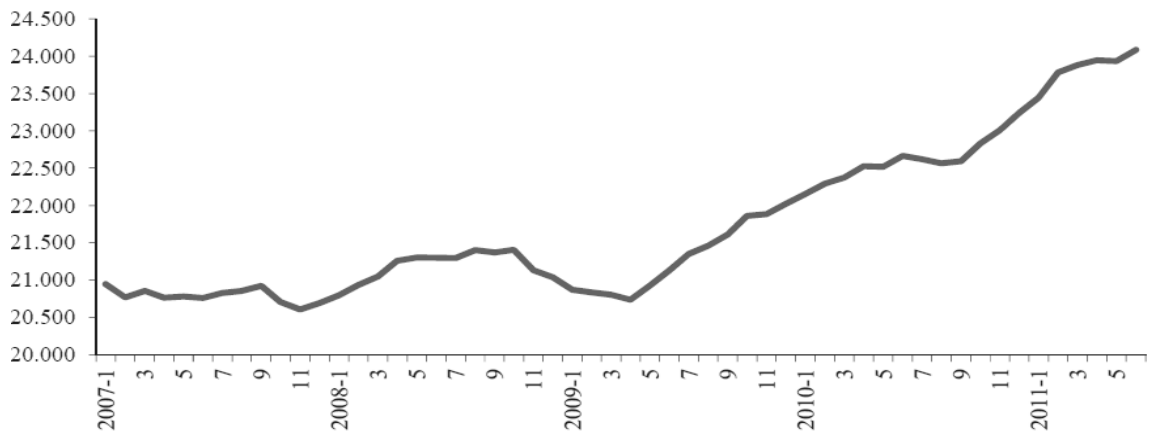
- SSK sigortalıları açısından ilk defa 2000 yılından sonra sigortalı olanlar için 7000 gün, Bağ-kur ve Emekli Sandığı açısından 9000 gün, prim ödeme şartı uygulanmaktadır.

Bu düzenlemeler sayesinde önümüzdeki 20 yıl bağımlı nüfus azalacak, buna karşılık çalışabilir nüfus artacaktır. Aynı zamanda son 10 yıl içinde sosyal güvenlik kurumlarına finansman açıklarını kapatmak için yapılan transferler, 2003 yılında elde edilen milli gelire eşitlenmiştir. Bu durum borçlanma faizleri ile enflasyonun yükselmesine, ekonomik gelişmenin olumsuz etkilenmesi ile yatırımların engellenmesine neden olmaktadır. Getirilen bu düzenlemeler sayesinde tüm bu olumsuzlukların önüne geçilecektir.

Sosyal Güvenlik Reformu'nun yasalaştığı 2008 yılının içerisinde ABD'de başlayan "Mortgage Kredileri" kaynaklı kriz, Eylül ayından itibaren "Küresel Finansal Kriz'e dönüşmüş ve tüm ülkeleri etkisi altında almıştır. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm ülkeler para politikalarını gevşetmişler, ekonomide daralmayı hafifletmek için genişlemeci maliye politikası uygulamalarına başlamışlardır. 2008 yılı son çeyreğinde, hemen hemen tüm ülkelerde ekonomik daralma yaşanmış, sanayi üretimi, istihdam ve dış ticaret büyük ölçüde gerilemiştir. Türkiye ekonomisine ilişkin göstergelere baktığımızda ise gerek piyasa göstergeleri gerek reel ekonomik büyüklükler, ekonominin global krizden 2008 yılının son çeyreğinden itibaren önemli ölçüde olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Bu dönemde, GSYİH % 6,2 oranında gerilemiş, işsizlik oranı yükselmiş, imalat sanayi üretimi ve dış ticaret hızla daralmıştır. Başlangıçta döviz kurları ve faiz oranlarının hızla yükselmesine rağmen, ekonomideki hızlı daralmayı yavaşlatmak için Merkez Bankası tarafından uygulanan politikalar ile faizlerin önemli ölçüde düşürülmesi ve döviz ve Türk Lirası likiditesine yönelik

önlemlerin alınması, döviz kurları ve faiz oranlarının tekrar gevşemesini sağlamıştır. Ayrıca üretim ve istihdamı teşvik etmek amacıyla geçici vergi indirimleri yürürlüğe konulmuş, kredi maliyetlerini düşürücü bazı düzenlemeler yapılmıştır (Çubukçu ve Diğerleri, 21-22 Ekim 2010, s:8-9). Bir başka ifadeyle bazı ürünlerde ÖTV ve KDV oranları geçici bir şekilde düşürülerek firmaların ellerinde biriken stokların eritilmesi sağlanmış, yatırım ortamını iyileştirmek amacıyla yeni bir yatırım teşvik sistemi oluşturulmuş, yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmek amacıyla vergi indirimlerini ve muafiyetlerini içeren “Varlık Barışı” uygulaması hayata geçirilmiştir. Bunlara ek olarak, istihdamın arttırılmasına yönelik olarak vergi indirimleri ve teşvikler getirilmiş, ihracatçı firmalara kredi ve garanti desteklemesi verilmiştir (Çınar ve Diğerleri, Ağustos 2010, s:10). Sektörel bazda küçülme ve kırılmalar meydana gelse de krize rağmen ekonomi, 2008 yılında küçülme göstermemiş aksine % 0,9 oranında da olsa bir büyüme göstermiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2009, s:7).

Grafik-III: Mevsimsellikten Arındırılmış Toplam İstihdam (Bin Kişi)

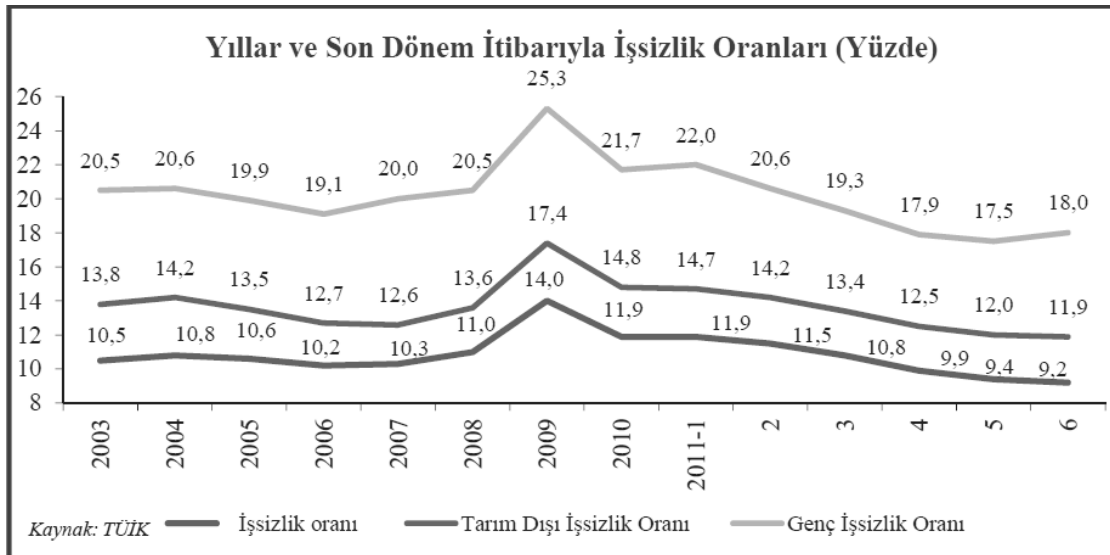
Kaynak: TCMB, “Yıllık Ekonomik Rapor(2011)” s.47. <http://www.sgb.gov.tr>

Yaşanan küresel kriz nedeniyle artan işsizlik oranına rağmen, Türkiye ekonomisi daraldığı 2009 yılında dahi, ilave 83 bin kişiye istihdam oluşturmuştur. Krizden çıkış sürecinde ise büyüme hızında kaydettiği iyileşmeyi, işgücü göstergelerine pozitif

şekilde yansıtabilmiştir. 2010 yılında istihdam artışı bir önceki yıla göre güçlenerek 1 milyon 317 bin kişiye ulaşmıştır. 2011 yılında da devam eden büyümeye paralel olarak istihdam kapasitesi de artmış ve Türkiye ekonomisi 2007'den Haziran 2011dönemine kadar 4,2 milyon istihdam oluşturmuştur (Yıllık Ekonomik Rapor, 2011, s:47-48).

Krizlerin en olumsuz ve kalıcı sonuçlarından biri de işsizlik oranındaki artışlardır. Genellikle krizle birlikte hızlı bir şekilde artan işsizlik krizden sonra gecikmeli olarak toparlanmaktadır.

Grafik-IV: Yıllar ve Son Dönem İtibariyle İşsizlik Oranları (Yüzde)

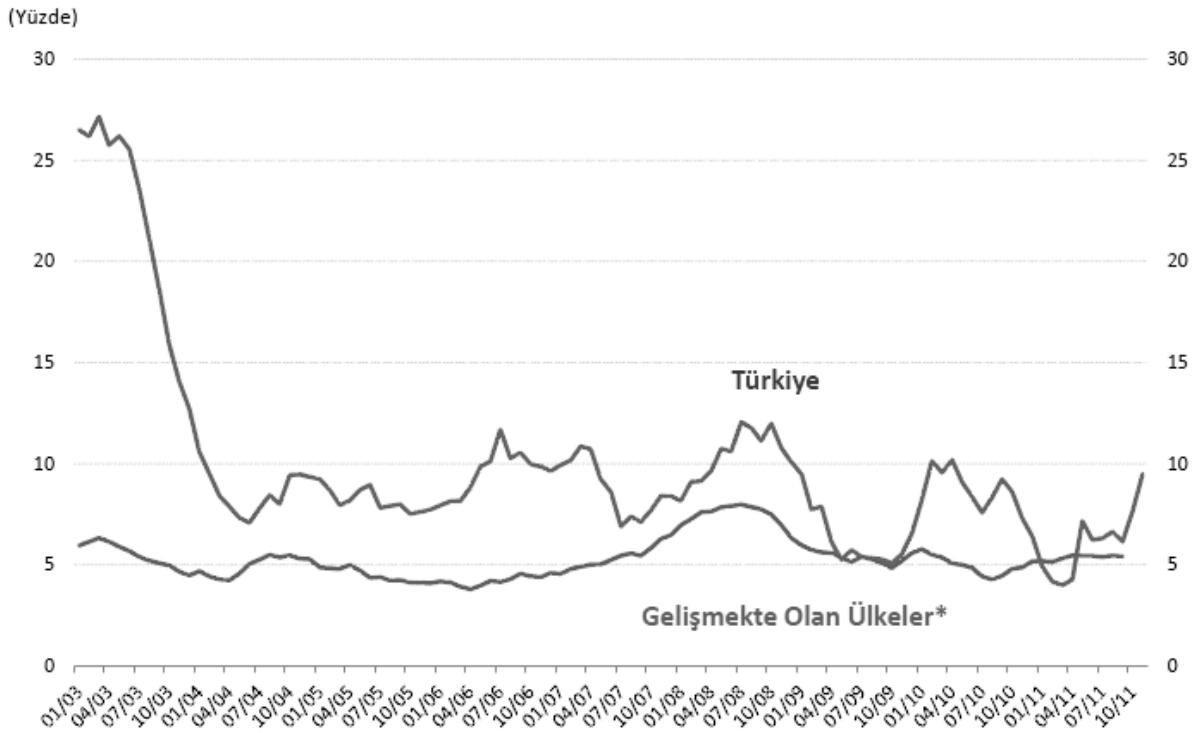
2007 yılında % 10,3 olan işsizlik oranı, azalan iç ve dış talep neticesinde 2009 yılı birinci çeyreğinde % 16,1'e kadar artış göstermiş, ancak daha sonra ekonomide görülen toparlanma neticesinde 2010 yılı Şubat ayından sonra düşüş trendine girmiştir. 2010 yılı geneline bakıldığında, işsiz sayısı bir önceki yıla göre 425 bin kişi azalarak 3 milyon 46 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı ise 2009 yılına göre 2,1 puanlık bir azalma ile % 11,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ülkemizin istihdam artışı ve işsizlik oranındaki gerileme itibariyle pek çok ülkeden olumlu anlamda ayrıştığı açıkça görülmektedir. Nitekim Haziran 2011 itibariyle işsizlik oranı % 9,2'lik düzeyi ile kriz öncesi seviyesine

inmiştir. Bu pozitif gelişme, işgücüne katılım oranının hızla arttığı bir konjonktürde gerçekleşmiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2011, s:51-52).

Küresel finansal kriz sonrasında gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının krizin etkilerini sınırlamak amacıyla uyguladıkları parasal genişleme politikalarının birçok gelişmekte olan ülke üzerinde olduğu gibi Türkiye’de de önemli yansımaları olmuştur. Bu dönemde kısa vadeli yurtdışı finansal imkânlarının bol ve düşük maliyetli olarak sağlanabilmesi, hızlı kredi genişlemesine ve Türk Lirası’nın giderek değerlenmesine yol açarak, 2010 yılının ikinci yarısından itibaren makro finansal risklerin ve dış dengesizliklerin birikmesine yol açmıştır. Merkez Bankası 2010 yılının son çeyreğinden itibaren uygulamaya başladığı yeni strateji çerçevesinde, söz konusu dönemde enflasyon görünümünün olumlu seyretmesinin de sağladığı imkân dâhilinde, makro finansal risklerin azaltılabilmesine yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu doğrultuda, geleneksel politika aracı olan bir hafta vadeli repo ihalelerine ek olarak zorunlu karşılıklar, faiz koridoru ve diğer likidite politikaları aktif bir şekilde kullanıma sokulmuştur. Bu çerçevede Merkez Bankası, çok kısa vadeli sermaye girişlerinin sınırlandırılmasını ve döviz kurundaki aşırı değerlenmenin önlenmesini hedeflemiş, diğer yandan da yurtiçinde krediler ve talebin daha kontrollü biçimde büyümesinin sağlanması ile iç ve dış talep arasındaki ayrışmanın dengelenmesine odaklanmıştır. Alınan bu tedbirler TL’nin üzerindeki aşırı değerlenme baskısının giderilmesini sağlamıştır (TCMB, 27Aralık 2011, s:2-3). Merkez Bankasının 2011 yılında makro finansal riskleri azaltmak amacıyla uyguladığı politikalar sonuç vermiş ve ekonomide dengelenme süreci başlamıştır. Merkez Bankası, enflasyon beklentilerini kontrol altına almak ve orta vadeli enflasyon risklerini dengelemek amacıyla Ekim 2011’de güçlü bir parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Tüketici kredilerinin yıllık büyüme hızının kademeli

olarak yavaşlamaya devam ettiği varsayımı altında ve Ekim ayında alınan politika tedbirleri çerçevesinde yılın son çeyreğinde parasal koşullarda yapılan belirgin sıkılaştırma sonucunda, enflasyonda gözlenen artışın geçici olacağı öngörülmektedir. Yıllar itibariyle gelişmekte olan ülkelerdeki ve ülkemizdeki enflasyon gelişmeleri aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik-V: Türkiye’de ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon

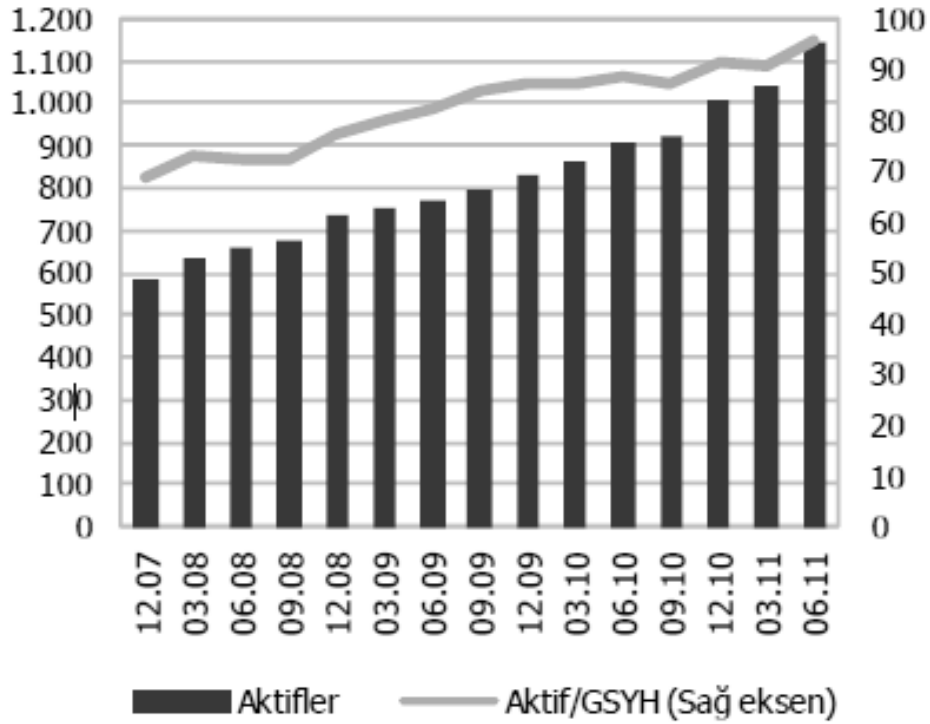

Kaynak: BAŞÇI E. “TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu”, (07.12.2011), s.48. www.tcmb.gov.tr

2001 yılında kriz sonrasında 15 Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve ardından 3 Ocak 2003 tarihinde uygulanan Acil Eylem Planı gibi ekonomiye kapsamlı, güçlü ve yapıcı tedbirler getiren programlar neticesinde 2001 krizinden sonra % 68,5 seviyesine yükselen enflasyon oranı yıllar itibariyle düşüşe geçerek şu seviyelerde gerçekleşmiştir. 2003 yılında (% 18,4), 2004 yılında (% 9,3), 2005’te (% 7,7), 2006’da (% 9,7), 2007’de (% 8,4), 2008’de (% 10,1), 2009’da (% 6,5), 2010’da (% 6,4) ve 2011 yılında (% 10,45) olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılı sonunda enflasyonun % 10,45 seviyesine ulaşarak Ekim ayı tahminlerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Tahminlerdeki bu sapmada işlenmemiş gıda fiyatlarında öngörülenin üzerinde gerçekleşen artışlar belirleyici olmuştur. TCMB'nin Ekim ayından bu yana uyguladığı sıkı para politikasının ikincil etkileri sınırlaması ve böylece geçici fiyat hareketlerinin yıllık enflasyon üzerindeki birikimli etkilerinin kademeli olarak ortadan kalkmasıyla birlikte Orta Vadeli Program tahminleri çerçevesinde enflasyonun, yüzde yetmiş olasılıkla 2012 ve 2013 yılı sonunda ortalama % 6,5 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Enflasyonun orta vadede % 5 düzeyinde istikrar kazanacağı ön görülmektedir (Enflasyonu Düşürme Raporu, 2012-I, s:4-8).

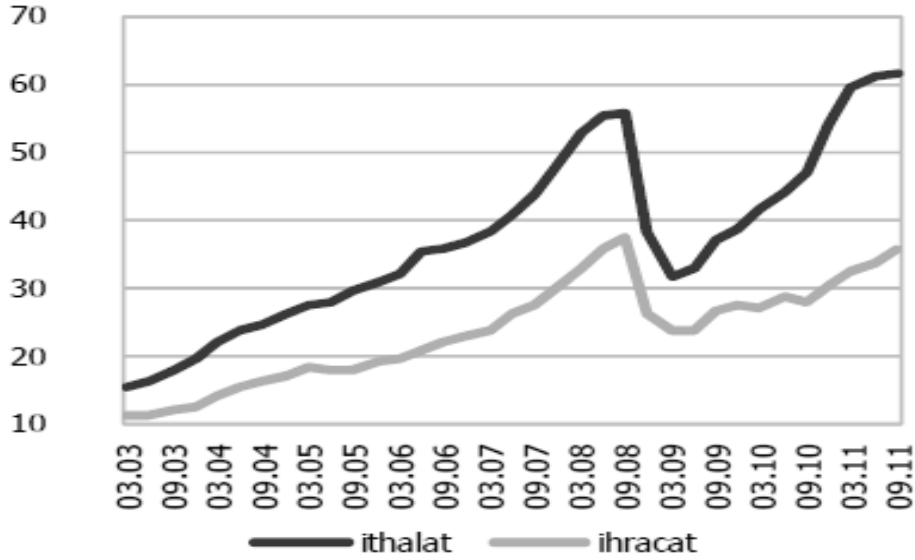
Bankacılık sektörünün geneline baktığımızda Türk Finans sektörü büyümesini sürdürmektedir. 2009 yılı sonundan bu yana Türk Finans sektörünün bilanço tutarı 2011 yılı Haziran ayında yıllık %25,3 oranında büyüyerek 1,337 Milyar TL'ye ulaşmış, bu tutarın GSYH'ya oranı ise % 111,3 olarak gerçekleşmiştir. Finansal sektörde ağırlığını koruyan bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2011 yılı Eylül ayında 2010 yılı sonuna göre nominal (% 20,6), reel (% 15,3) artarak 1,214 Milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece 2010 yılı sonunda % 91,2 olan bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ya oranı ise 2011 yılının ikinci çeyreğinde % 95,4'e yükselmiştir. (Grafik-VI)

Grafik-VI: Bankacılık Sektörünün Gelişimi (Milyar TL, %)

Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.13, (Kasım 2011), s.29. www.tcmb.gov.tr

Bankacılık sektöründe 2010 yılı Eylül ayı itibariyle faaliyet gösteren 48 bankadan aktif büyüklüğü bakımından ilk 5'inin payı (% 58,8), ilk 10'unun payı ise (%83,9)'dur.

Diğer taraftan ihracat ve ithalat gelişmelerinin üçer aylık dönemsel olarak gösterildiği (Grafik-VII)'de, her kalemdede yükselme trendinin sadece küresel kriz döneminde kırıldığı, onun dışındaki dönemlerde sürekli yükselmeler yaşandığı görülmektedir.

Grafik-VII: Türkiye’de İhracat ve İthalat (Üç Aylık, Milyar ABD Doları)

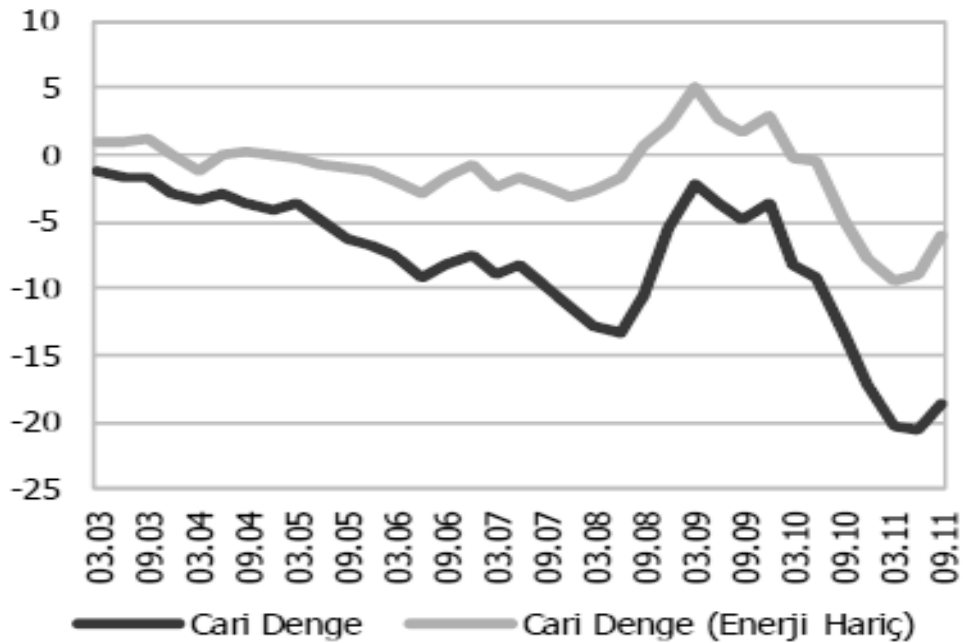
Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.13, (Kasım 2011), s.12. www.tcmb.gov.tr

Üçer aylık dönemsel olarak gösterilen ihracat ve ithalat gelişmelerinde her ikisinde de sürekli yükselme yaşanmıştır. 2003 yılında 47,3 Milyar dolar olan ihracat gelirleri her yıl artış göstererek 2008 yılında krize rağmen 132 Milyar dolara yükselmiştir. Fakat 2008 yılı Ekim ayından itibaren ihracat düşmeye başlamış ve böylece 2009 yılında 102,1 Milyar dolara gerilemiştir. 2009 yılının son çeyreğinden itibaren krizin etkisinden çabuk kurtulan ülkemizde 2010 yılı itibariyle tekrar yükselmeye başlamış ve 113,9 Milyar dolara yükselmiştir. 2011 yılı ilk yarısının sonunda(ocak-temmuz) ise 88,7 Milyar dolara ulaşmıştır.

Fakat ithalat gelişmelerine baktığımızda da aynı şekilde bir grafik görmekteyiz. 2003 yılında ithalat 69,3 Milyar dolar olan ithalat yıllar itibariyle 2008 yılına kadar yükselme göstermiş ve 202 Milyar dolara ulaşmıştır (Yıllık ekonomik Rapor, 2009, s:1789. 2008 küresel krizin etkisiyle ithalatta da azalma başlamış ve yılın son çeyreğinden itibaren düşüşe geçen ithalat 2009 yılında 140,9 Milyar dolara gerilemiştir.

2009'un sonlarından itibaren krizin atlattılmasıyla ithalat ta tekrar yükselmeye başlamış ve 2010 yılında 185,5 Milyar dolara ulaşmıştır. 2011 yılı ilk yarısının sonlarında (ocak-temmuz) ise 160,1 Milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle ihracat ve ithalatı incelediğimizde ithalat sürekli ihracattan daha fazla düzeylerde gerçekleşmiştir. Enerji fiyatlarındaki yükseliş, üretimin ithalata bağımlılığı ve yurtiçi talepteki artış nedeniyle de yükselen ithalat, cari açığın yüksek seviyelere ulaşmasına neden olmuştur. Fakat ekonomide sağlanan istikrar ve güven ortamının katkısıyla önemli tutarlara ulaşan cari açığın finansmanında, doğrudan uluslararası yüksek sermaye girişi sayesinde sorun yaşanmamıştır.

Grafik-VIII: Cari İşlemler Dengesi (Üç Aylık, Milyar ABD Doları)

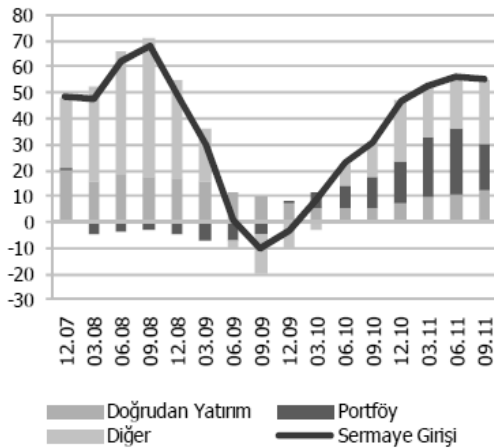
Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.13, (Kasım 2011), s.12. www.tcmb.gov.tr

2011 yılı ikinci çeyreğinde 20,5 Milyar dolar olan cari işlemler açığı 2011 yılı üçüncü çeyreğinde 18,6 Milyar dolara gerilemiştir. Enerji hariç cari işlemler açığı ise aynı dönemde 8,9 Milyar dolardan 6 Milyar dolara gerilemiştir. Orta Vadeli Program döneminde yurtiçi tasarrufları arttırmaya ve ekonominin üretim yapısının ithalata olan

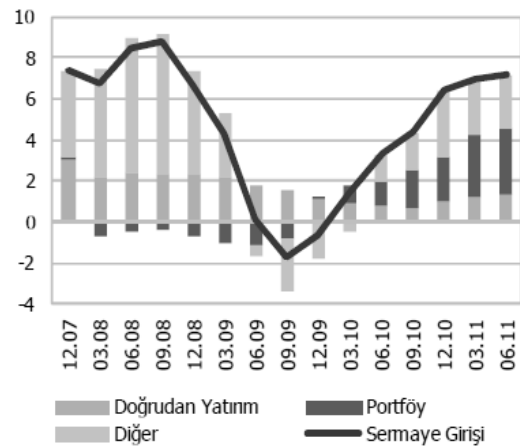
yüksek bağımlılığını azaltmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesi öngörülmekte, böylelikle 2011 yılı sonu itibariyle GSYH'nın % 9,4'ü olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının 2014 yılı itibariyle % 7'ye gerilemesi hedeflenmektedir (TCMB, Kasım 2011, s:11-12).

Grafik-IX: Cari Açığın Finansman Yapısı (Sermaye Girişi ve Tutarı)

Sermaye Girişi Tutarı (Yıllık, Milyar ABD doları)¹

Sermaye Girişi (Yıllık, % GSYH)¹

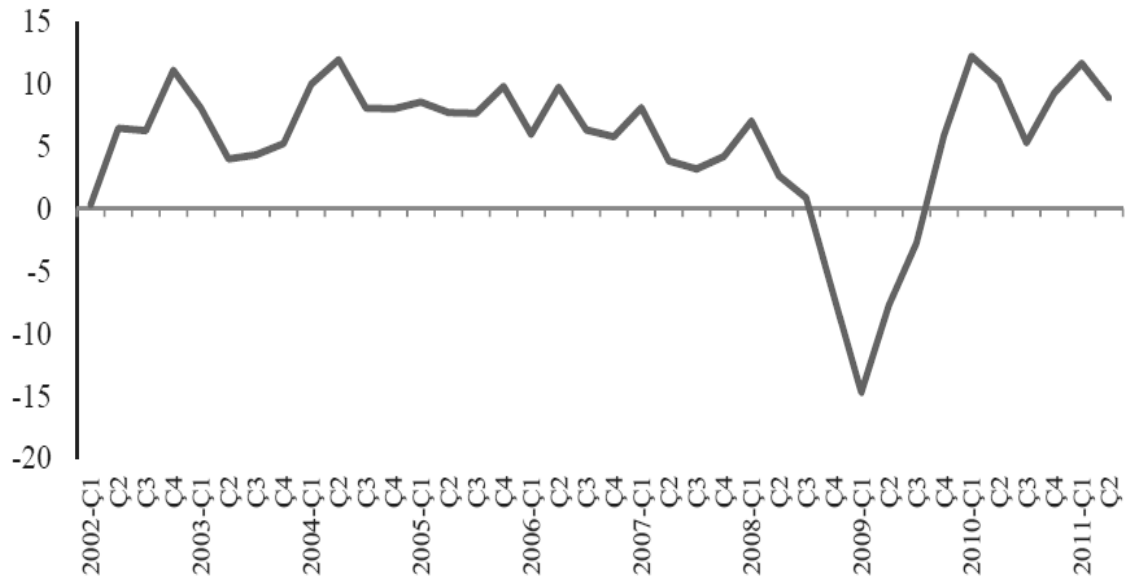
Kaynak: TCMB, "Finansal İstikrar Raporu", S.13, (Kasım 2011), s.13. www.tcmb.gov.tr

Cari açığın finansmanında uzun vadeli borçlanmaların payı artış göstermektedir. 2010 yılı itibariyle milli gelirin % 6,4'ü olan sermaye girişleri 2011 yılının ikinci yarısında % 7,2 oranına yükselmiştir. 2011 yılı Haziran ayı itibariyle 56,4 Milyar dolar olan net sermaye girişleri, küresel ekonomide yaşanan sorunlar nedeniyle ülkemizden sermaye çıkışı yaşanmasına bağlı olarak 2011 yılı Eylül ayı itibariyle 55,2 Milyar dolara gerilemiştir. Söz konusu sermaye girişlerinin 12,7 Milyar doları doğrudan yatırımlardan, 17,4 Milyar doları portföy yatırımlarından, 25,1 Milyar doları ise diğer yatırımlardan oluşmaktadır. 2011 yılı Haziran ayı ile kıyaslandığında 2011 Eylül ayı itibariyle net sermaye girişleri içinde portföy yatırımlarının payının % 44,8'den % 31,5'e gerilediği, diğer yatırımların payının % 36,5'ten % 45,6'ya, doğrudan yatırımların payının ise % 18,8'den % 23'e yükseldiği görülmektedir. Bu durum söz

konusu dönemde cari açığın finansman kalitesinin arttığını, uzun vadeli sermaye girişleri lehine bir değişim olduğunu göstermektedir (TCMB, Kasım 2011, s:12).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ekseninde şekillenen, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Acil Eylem Planı ve daha sonrada 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde kararlılıkla uygulanan mali disiplin ve para politikaları, gerçekleştirilen yapısal reformlar, uluslar arası piyasalarda yaşanan olumlu koşullar ve ülkemizde sağlanan siyasi istikrar makro ekonomik büyüme açısından olumlu sonuçları beraberinde getirmiştir.

Grafik-X: GSYH Büyüme Oranları (Yüzde %)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor(2011)”, s.25. www.maliye.gov.tr

İktisat politikaları uygulamalarının güvenilirliğinin artması, enflasyonun kontrol altına alınması ve düşürülmesi makro ekonomik gidişata ilişkin beklentileri de olumlu yönde etkilemiş ve büyüme sürecine girilmiştir. 2003 – 2007 döneminde yıllık ortalama % 6,9 oranında bir büyüme gerçekleşmiş, ayrıca aynı dönemde yıllık ortalama olarak, GSYH’nın % 4,6’sı gibi yüksek bir oranda kamu faiz dışı fazlası verilmiştir. 2008 yılına gelindiğinde yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz krizle karşılaşılmış ve bu dönemde

ekonomi, krizin etkisiyle ancak % 0,9 oranında büyüme gösterebilmiştir. 2009 yılına gelindiğinde esas itibarıyla krizin etkisi bu dönemde kendisini göstermiştir. 2009 yılında büyümenin yaşandığı tek sektör tarım olmuştur. Ancak tarımın GSYH içindeki payı düşük olduğu için büyümeye katkısı sınırlı kalmıştır. GSYH içinde en büyük ağırlığa sahip olan ve büyümenin lokomotifi sayılan sanayi ve hizmetler sektöründe ise, 2009 yılında daralmalar meydana gelmiştir. Yılın ilk çeyreğinde % 20,9 oranında daralan sanayi sektörü, ikinci ve üçüncü çeyreklerinde sırasıyla % 11,2 ve % 4,2 oranında daralmıştır. Ancak 2009 yılının son çeyreğinde büyümenin görülmesi, ekonominin bekleneni altında daralmasını sağlamıştır. GSYH'nın % 6 oranında, sanayi sektörünün ise % 11,6 oranında büyümesi, 2009 yılının sonundan itibaren ekonominin daha çabuk toparlanma sürecine ivme kazandırmıştır. Orta Vadeli Programda dahi ekonomimizin 2009'da % 6 oranında küçülmesi öngörülürken, yılın bu son çeyreğindeki iyileşmeler sayesinde ekonomi -% 4,7 oranında küçülme yaşamıştır. 2009 yılının son çeyreğindeki yaşanan bu gelişme, Türkiye ekonomisinin, krizden diğer ülkelere göre daha hızlı ve güçlü çıktığının göstergesidir. Ekonomideki bu toparlanma süreci, 2010 yılının ilk ve ikinci çeyreğinde çift haneli büyüme ile devam etmiştir. Türkiye ekonomisi, 2010 yılının ilk çeyreğinde % 11,7 oranında ikinci çeyreğinde ise beklenilenin üzerinde % 10,3 oranında bir büyüme ile hızını yakalamıştır (Yıllık ekonomik Rapor, 2010, s:34-35). Kısaca 2010 yılı Türkiye ekonomisi açısından, makroekonomide oluşturulan güven ve istikrar sonucu özel sektör öncülüğünde büyümeye geçildiği ve hızlı bir büyüme performansının sergilendiği bir yıl olmuştur. Özellikle Euro Bölgesinde yaşanan borç krizi dolayısıyla küresel ekonomi için aşağı yönlü risklerin tam olarak ortadan kalkmadığı 2010 yılında Türkiye ekonomisi krizin etkilerini üzerinden hızla atmıştır.

Güçlü bir şekilde toparlanmaya başlayan ekonomi, 2010 yılının tamamında % 9 oranında bir büyüme ile Avrupa'da en hızlı büyüyen ülke olmuştur.

Türkiye ekonomisi 2011 yılına öngörülenin üzerinde bir büyüme ile girmiştir. 2011 yılının ilk çeyreğinde GSYH % 11,6 oranında, ikinci çeyreğinde ise % 8,8 oranında bir büyüme yaşamıştır. Buna karşılık ihracat zayıf seyrini sürdürmüş, ithalattaki hızlı büyüme ise devam etmiş, bu nedenle dış talep büyümeye olumsuz katkı yapmıştır. 2011 yılının ilk yarısında büyüme oranı, ilk iki çeyrekteki büyüme performansına bağlı olarak % 10,2 olarak gerçekleşmiştir. GSYH iktisadi faaliyetler yönünden incelendiğinde, 2011 yılının ilk yarısında tüm sektörlerde büyüme gözlenmiştir. Küresel ölçekte giderek artan belirsizlikler nedeniyle 2011 yılının ikinci yarısından itibaren büyüme hızının nispi olarak yavaşlaması öngörülmektedir. Bu yavaşlamaya rağmen 2011 yılının tamamında Türkiye ekonomisinin % 7,5 oranında büyümesi öngörülmektedir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2011, s:32-36/147-148).

3.5.2. Mali Yapı Üzerine Yansımaları

Türkiye'nin liberal küreselleşme ile karşılaşması bundan önceki bölümlerde de belirtildiği gibi 1980'lerin başına dayanmaktadır. 1980'lerde liberalleşme çerçevesinde önemli bir iktisadi reform başlamış, 1990'lı yıllara gelindiğinde bu reform süreci krizlerle kesintilere uğramış, fakat yine de ısrarlı bir şekilde uygulama arzusuyla günümüze kadar devam etmiştir. 2000 yılı sonrasında özellikle de Şubat 2001 ekonomik krizinden sonra önceki dönemlerden oldukça farklı bir evreye girilmiştir. Bu dönemde devletin yapılandırılmasında yönetim temel kabul edilmekte, devletin küçültülmesi söyleminin yerini düzenleyici olarak devlet ve regülasyon yapılarının geliştirilmesi almaktadır. Söz konusu dönemde dünyadaki gelişmelere de paralel olarak devlet-piyasa ilişkilerinin belirlenmesinde devletin piyasadan tamamen çekildiği ve sadece

düzenleyici olarak piyasayla ilişkilerini kuracak kurumsal yapıların inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir (Temizel, Aralık 2007, s:280).

Yeni ekonomik düzen çerçevesinde mali reform sürecinin temel taşı oluşturulan kamu mali yönetimine yansımalarını üç madde de şöyle özetleyebiliriz (Demircan, 2006, s:50):

- Yeterince bilgilendirilmiş bir kamusal karar alma sürecinin oluşturulması,
- Hizmetin üretilmesinde gerek siyasi gerekse bürokratik/teknik sorumlulukların net bir şekilde tespiti ve birbirlerinden ayrıştırılması,
- Gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlara hızlı bir şekilde karşılık veren ve etkin çalışan bir sistemin teşvik edilmesi,

Yeni ekonomik düzende kamu sektörünün yukarıda ifade edilen amaçları kamu mali yönetiminde yerine getirecek şekilde yeniden yapılandırılması bazı temel ilkeleri de beraberinde getirmiştir. Bu ilkeler; Performans yönetimi (etkinlik ve verimliliğin sağlanması), mali disiplin ve mali saydamlıktır.

Öncelikle belirtilecek olursa Türk mali yapısının temel sütunları; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası başta olmak üzere, Hazine, Bankalar ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası gibi kurumlardan oluşmaktadır (Akdiş, Ekim 2002, s:59). Yeni-liberal ekonomi çerçevesinde Türkiye’de mali reform sürecinde özellikle 2000 yılından sonra uygulamaya konulan ve alanında çok kapsamlı bir reformu barındıran 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na değinmeden önce, 18 Ocak 2002 Stand-by Anlaşması çerçevesinde Hazine’nin “kamu borç yönetimine” ve “kamu sektörü reformuna” ilişkin bazı almış olduğu tedbirleri aktaralım. Bunlardan;

Kamu Borç Yönetimine İlişkin Düzenlemeler (Hazine Müsteşarlığı, Stand-by 2002-2004, s:7-9);

- 2002 yılında, ilave dış finansman ve kamu bankalarının güçlü finansal durumu, özel sektörden sağlanacak iç borç ihtiyacının rahat seviyelerle sınırlı kalmasını ve kamu borcunun rahatlıkla çevrilebilmesini sağlayacaktır.
- 2002 yılında, borçlanma programının piyasa zayıflıklarının ortaya çıktığı dönemlerde daha güçlü kılınması, borcun çevrilebilirliğine ilişkin diğer piyasa endişelerinin ortadan kaldırılması ve yatırımcı tabanının çeşitlendirilmesi amacıyla yeni bazı borç yönetim girişimleri başlatılacaktır.
- “Değişken faizli kâğıt” ihraçları programı tekrar uygulamaya alınacaktır. Bu program, Hazine borçlarının vadesini uzatmak suretiyle, Hazine'nin brüt borçlanma gereğini düşürecek, aynı zamanda da bankaların faiz oranı riski ve likiditeye ilişkin endişelerine cevap verecek bir enstrüman sağlayacaktır.
- İç borç piyasasındaki likiditenin daha da arttırılmasını teminen, 2002 yılı Eylül ayı sonuna kadar “piyasa yapıcılar programı” yeniden başlatılmış olacaktır.(yapısal kriter)
- Kamu kağıtları piyasalarındaki likidite “diğer finansal enstrüman piyasalarındaki likidite” ile desteklenecektir. Böylelikle Bankalararası Para Piyasası'nın derinleştirilmesi ve Interbank piyasasının oluşturulması, borç yönetimini destekleyecektir.
- Hazine Müsteşarlığı, iç ve dış borçlanmanın daha sıkı bir koordinasyon içerisinde yapılması da dâhil olmak üzere, risk ve borç yönetimini geliştirmek amacıyla, operasyonel mekanizması, prosedürleri ve yapısına ilişkin bir çalışma yürütecektir.

- Hazine, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile eş güdümlü hareket ederek “nakit yönetim operasyonlarını” da geliştirecektir.
- Hazine, kurumsal yatırımcılar ve aracılarda ikili irtibatlar ve toplu görüşmelerde bulunmak ve bireysel yatırımcılarla olan ilişkileri geliştirmek de dâhil olmak üzere, bütün yatırımcılarla diyalogunu arttıracaktır.

Kamu Sektörü Reformuna İlişkin Düzenlemeler (Hazine Müsteşarlığı, Stand-by 2002-2004, s:17-20);

- Konsolide bütçenin mali yapısı iddialı kamu sektörü reform programımızın uygulanmasıyla önemli ölçüde güçlendirilecektir. Özellikle, harcamaların etkinliğinin artırılması hedeflenecek (daha az kaynakla daha fazla iş yapılması), vergi sistemi (vergi tabanını genişletmek ve daha sürdürülebilir bir hale getirmek) ve kamu hizmetleri (etkinliği arttırmak ve kamu hizmetinin kalitesini iyileştirmek amacıyla) reforma tabi tutulacaktır.
- Kamu kaynaklarının kullanımında ve mali durumunda en büyük iyileşmenin, başta etkin işlemeyen KİT’lerde olmak üzere, aşırı istihdam düzeyinin aşağı çekilmesinden kaynaklanması beklenmektedir.
- Tüm mali kontrol mekanizması; maliye politikasının yasal çerçevesinin güçlendirilmesi, kamu mali hesapların birleştirilmesi ve mali şeffaflık reformlarının derinleştirilmesi yoluyla geliştirilecektir.

2002 yılından itibaren siyasi iradenin değişerek koalisyonun hükümetinin yerini tek parti hükümetinin almasıyla da yeni-liberal ekseninde mali reform çalışmaları daha da hızlanarak devam etmiş ve 3 Ocak 2003 tarihinde açıklanan Acil Eylem Planıyla da bu ekseninde bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bunlar (AEP, 3 Ocak 2003, s:44-48);

- Kamu yatırımlarının etkinleştirilmesi sağlanacak,

- Mali disiplin ve şeffaflık sağlanacak (Kamu kurumlarının birbiriyle olan borç ve alacakları belirlenerek mümkün olanlar mahsuplaştırılacak, geriye kalan borçların belirli bir vadede ödenmesi ve böylece kamu kurumlarının hesap ve işlemlerinde disiplin ve şeffaflık sağlanacaktır.
- Sayıştay güçlendirilerek denetim kapsamı genişletilecek,
- TBMM kamu borçlanmasıyla ilgili düzenli olarak bilgilendirilecek,
- Kamu kuruluşlarındaki ihtiyaç fazlası demirbaşlar bir havuzda toplanarak adalet teşkilatı ve eğitim kurumları başta olmak üzere ihtiyacı olan kuruluşlara dağıtılacak,
- Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın, suiistimal edilmeden sermaye piyasasına katılımı sağlanacak,
- Finansal hizmetlerde çeşitlilik arttırılacak,
- TMSF'ye devredilen alacakların tahsilâtının hızlandırılması ve fon bünyesindeki gayrimenkul ve iştiraklerin süratle satılması için performans kriterleri geliştirilecek,
- Mevduat Sigorta Sistemi tedricen kapsam, limit ve yönetim bakımından gelişmiş ekonomilerdekine benzer bir yapıya kavuşturulacak,
- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması tamamlanacak ve özelleştirmeleri sağlanacak,
- Günümüz koşullarına cevap vermeyen 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu değiştirilerek, yerine, bütçe birliğini sağlayan, bütçenin hazırlanması sürecini daha etkin kılan, girdi değil çıktı odaklı ve iç mali kontrol getiren, kuruluşlara bütçe uygulamasında daha fazla esneklik veren, bütçe

uygulamasında mali saydamlık ve hesap verebilirliği arttıran yeni bir “Kamu Mali Yönetim Kanunu” çıkarılacaktır.

3 Ocak 2003 Acil Eylem Planı çerçevesinde mali yapı üzerine getirilen reformlar bu şekilde sıralanmaktadır. İlk olarak bu plan çerçevesinde vurgulanan “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu”, 10.12.2003 tarihinde kabul edilmiş ancak, 01.01.2006 tarihinde tümüyle uygulanmasına başlanabilmiştir. Yeni-liberal ekonomi ekseninde “mali reform” çerçevesinde oldukça kapsamlı bir dönüşümü içeren 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile mali yapıda gerçekleşen düzenlemelerden bazılarını şöyle özetleyebiliriz:

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamında “Kamu Maliyesi”ne ilişkin yeni-liberal çerçevede getirilen düzenlemelerin önde gelenleri şunlardır (Kömürcüler, 2011, s:138-139):

- Kamu mali yönetimi “mali disiplin” sağlar.
- Kamu maliyesi, kamu görevlilerinin “hesap verebilmelerini” sağlayacak şekilde uygulanır.
- Kamu idarelerinin mal ve hizmet üretimi ile ihtiyaçlarının karşılanmasında, “ekonomik” ve sosyal verimlilik ilkelerine uygun olarak “maliyet-fayda” ve/veya “maliyet-etkinlik” ile gerekli görülen diğer ekonomik ve sosyal analizlerin yapılması esastır.
- Maliye politikası, makroekonomik ve sosyal hedefler ile uyumlu bir şekilde oluşturulur ve yürütülür.

Kısaca yeni-liberal küreselleşme çerçevesinde bu kanun ile kamu mali yönetiminde, hesap verebilirlik, mali disiplin, ekonomik verimlilik, mali saydamlık, maliyet-fayda ve maliyet-etkinlik hedeflenerek, kamu kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu

kullanılmasını sağlamak üzere “performans esaslı bütçelemeye” geçiş öngörülmüştür (Demircan, 2006, s:54-55). Diğer taraftan 5018 Sayılı Kanun ile mali disiplin, mali saydamlık, stratejik planlama, hesap verebilirlik, performans esaslı bütçeleme ve çok yıllık bütçeleme gibi kavramlar ve ifadeler yeni- liberal küreselleşme ile yönetsel anlamda ortaya çıkan değişikliklerin sonucudur. Şimdi bu kavramlar üzerine yüklenen anlamların ve görevlerin neler olduğunu aktaralım:

Mali Saydamlık: Saydamlık, kelime anlamıyla açıklık, şeffaflık manasına gelmektedir. Mali saydamlık, hükümetin yapısının ve fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerinin açık olmasıdır (Kömürçüler, 2011, s:139). Mali saydamlık; milletin, devlete emanet edilen kaynakların nasıl kullanıldığını izlemesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle mali saydamlığın esası, kamuoyunun zamanında bilgilendirilmesidir (Tüleykan, 2009, s:81). 5018 Sayılı Kanun’da mali saydamlık; “her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyunun zamanında bilgilendirilmesi” olarak ifade edilmiştir. Diğer taraftan Kanun’un 10. Maddesinde; “Bakanların, idarelerinin amaçları, hedefleri stratejileri, varlıkları, yükümlülükleri ve yıllık performans programları konusunda her mali yılın ilk ayı içinde kamuoyunu bilgilendirmeleri” ifadesi de performans bütçe sistemi ile mali saydamlık arasındaki bağlantıyı ortaya koyması açısından önemlidir.

Hesap Verme Sorumluluğu: 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun’unun 8. Maddesinde hesap verme sorumluluğu şöyle ifade edilmektedir: “ her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek

zorundadır". Ayrıca Bakanların ve üst düzey yöneticilerin hesap verme sorumluluğu da 10. ve 11. Maddelerde düzenlenmiş, bu çerçevede Bakanlara ve üst düzey yöneticilere hesap verme konusunda önemli sorumluluklar yüklenmiştir (Kömürçüler, 2011, s:141).

Mali Disiplin: Yeni ekonomik düzende mali disiplinin sağlanması, kamu mali yönetiminde öne çıkan ilkelerden bir diğeridir. Nitekim 5018 Sayılı Kanun'un kabul edilme amacı olarak 1. Maddesinde yer alan "...kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesini ve kullanılmasını..." ifadesine göre kanunun temel amacının mali disiplinin sağlanması olduğu açıkça anlaşılabilir (Demircan, 2006, s:57-58).

Stratejik Planlama: 5018 Sayılı Kanun'un kamu mali yönetimine "stratejik plan" hazırlama yükümlülüğü getirmiş olması kanunun önemli yeniliklerinden bir diğerini teşkil etmektedir. Kanunun strateji plan tanımında (madde 3'de); planın, kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içermesi hükme bağlanmaktadır.

Performans Esaslı Bütçeleme: Son yıllarda kamu mali yönetimi alanında yaşanmakta olan en önemli değişikliklerden birisi, merkezden yönetimi esas alan kaynak dağılımı ve girdi odaklı geleneksel bütçeleme anlayışından, yetki ve sorumluluk dağıtımını ile kaynakların yerinden yönetimini esas alan mali yönetim ve çıktı-sonuç esaslı performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmesidir. Performans esaslı bütçeleme sistemi, kamu idarelerinin ana fonksiyonlarını, bu fonksiyonların yerine getirilmesi sonucunda gerçekleştirilecek amaç ve hedeflerini belirleyen, kamusal kaynakların bu amaç ve hedefler doğrultusunda tahsisini ve kullanılmasını sağlayan, performans

ölçümü yaparak ulaşılmak istenen hedeflere ulaşıp ulaşılamadığını değerlendiren ve bu sonuçları raporlayan bir bütçeleme sistemidir. Bu sistemin temel amacı, kamusal kaynakların etkili, verimli ve ekonomik kullanılmasını, mali şeffaflık ve hesap verme sorumluluğuyla birlikte sağlamaktır (Cansız, Temmuz 2008, s:94). 5018 Sayılı Kanun'un 9. Maddesinde performans bütçelemeye ilişkin net ifadelerin olduğu görülmektedir. Şöyle ki (Kömürcüler, 2011, s:144-145);

“...kamu idareleri, kamu hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini; stratejik planlarına, yıllık amaç ve hedefleri ile performans göstergelerine dayandırmak zorundadırlar...

...Kamu idareleri bütçelerini, stratejik planda yer alan misyon, vizyon, stratejik amaç ve hedeflerle uyumlu ve performans esasına dayalı olarak hazırlarlar...”

Çok Yıllı Bütçeleme: Çok yıllık bütçe; dar anlamda, çok yıllık bir süreç için devlet gelirlerini ve ödenek miktarlarını belirleyen bir bütçe olarak tanımlansa da, bu kavram çoğu zaman yıllık bütçe sürecinin, özellikle çok yıllık gelir ve harcama tahminleri ve/veya çok yıllık bir mali plan gibi çok yıllık nitelikler ile birlikte değerlendirildiği bir bütçe yaklaşımını içermektedir. Çok yıllık bütçelemeye önemli olan, mali yılın birden fazla yıl kapsaması değil, yıllık bütçe ve ödeneklerin birden fazla yıl içerisinde değerlendirilmeye çalışılmasıdır (Kızıldaş, Sonbahar 2003, s:13). Türkiye’de yıllık bütçeleme sisteminden çok yıllık bütçeleme sistemine geçilmesini nedenleri şöyle sıralanabilir (Tüleykan, 2009, s:87-88):

- Planlar ile planların hayata geçirilmesini sağlayan kaynaklar arasında ilişki kurabilmek, yıllık bütçeleme sistemi çerçevesinde mümkün olmamaktadır.

- Kısa vadeli harcama planlarıyla, ekonomik ve mali istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek mümkün olmamaktadır.
- Harcamacı birimler, bütçenin hazırlanması esnasında politikalarını ortaya koyan kapsamlı bir değerlendirme yapamamaktadırlar.
- Kuruluşların bütçe tavanlarının önceden bilinmemesinden dolayı bu kuruluşlarda geleceğe yönelik cari ve yatırım harcaması planları yapılamamaktadır.

Çok yıllık bütçeleme performans bütçe kavramıyla gelişmiş, yeni yönetim anlayışında stratejik planlamayla iç içe olan bir kavramdır. 5018 Sayılı Kanun'un 16. Maddesinde çok yıllık bütçelemeye ilişkin şu ifadeler yer almaktadır (Kömürcüler, 2011, s:147-148): "...Orta vadeli program ile uyumlu olmak üzere, gelecek üç yıla ilişkin toplam gelir ve gider tahminleri ile birlikte hedef açık ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içeren ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan orta vadeli mali plan, Haziran ayının 15'ine kadar Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanır ve Resmi Gazete'de yayımlanır..."

Çok yıllık bütçeleme süreci, kamu kaynaklarının politika önceliklerine göre tahsis edilmesini sağlayan şeffaf bir planlama ve bütçeleme sürecidir. Çok yıllık bütçelemeyle, mali disiplini sağlama, hükümet ve kurumlar arasında hedefsel bütünleşme, kamusal hizmetlerin maliyetlerini ölçebilme, mali saydamlığı sağlama, kamusal karar alıcılara uzun vadeli düşünebilme yetisinin kazandırılması amaçlanmıştır (Cansız, 2008, s:93).

Çok yıllık bütçeleme sistemi 2006-2008 dönemi bütçe hazırlığında hayata geçirilmiştir. 2006 yılı merkezi yönetim bütçesi, bu üç yıllık dönemi kapsayacak şekilde, Orta Vadeli Programda ortaya konulan makroekonomik çerçeve ve politika önceliklerine göre, Orta Vadeli Mali Plana belirlenen ilkeler ve ödenek teklif

tavanlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Plan, bu sistemin temelini oluşturmaktadır. Bu iki belgede yer alacak ekonomik ve mali hedefler, merkezi yönetim bütçesinin üç yıllık dönemini kapsamakta ve ortaya koymaktadır. Bu plan ve programlar her yıl yeniden hazırlanacak ve izleyen yıllarda günün ekonomik şartlarına göre güncellenerek etkinliğini koruyacaktır (Tüleykan, 2009, s:92).

SONUÇ

1940'lı yılların ortalarında Bretton Woods sisteminin oluşturulması ile pratikte dolara bağlanan ulusal paralar, ABD'nin uluslar arası ilişkilerde üstünlüğünü belirlemiş ve bunun tabii sonucu olarak da dolar, bütün ülkeler tarafından uluslar arası ödeme aracı olarak kabul edilmiştir. İlerleyen süreçte Bretton Woods sistemi çerçevesinde uygulanan zorunlu sabit kur politikaları, ülkelerin karşılaştıkları iç ve dış denge problemlerine çözüm üretmelerini zorlaştırmıştır. 1960'lı yılların sonlarında ödemeler dengesi problemlerinin artması, dolar bolluğundan kaynaklanan likidite sorunu, ABD'nin emisyon kazançları ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma problemlerinin bu sistem içinde çözülmemesi, 1972-1973 yıllarında tüketim fiyatlarındaki hızlı artış ve daha da önemlisi 1973-1974 döneminde meydana gelen Petrol Şoku, Bretton Woods sisteminin yıkılmasına sebep olmuştur.

1960'lı yılların sonlarında yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda global dünyayı oluşturan parçaların (gelişmiş ülkelerin) kâr oranlarının düşmesi sebebiyle sermayelerinin, yeni ve kârlı alanlara duyduğu ihtiyaç finansal serbestleşmenin gündeme gelmesinde ve hız kazanmasında temel etken olarak ön plana çıkmaktadır. Sistemin içine düştüğü bu bunalım, milli sınırlar içerisinde kapalı kalmış olan sermayenin hızla uluslararası pazarlara girmesini gerekli kılmış ve "kârlılık" sorununun çözümü bu yolla aranmaya başlamıştır. Çözüme yönelik politikalar uygulamaya konularak sermayenin serbest dolaşımı hız kazanmış, özellikle finansal sermaye, kendisine daha yüksek kârlılık sağlayacak gelişmekte olan ülkelere doğru hızla akmaya başlamıştır.

Türkiye küreselleşen dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak; 1970’li yılların sonunda içinde bulunduğu ekonomik buhran sebebiyle ve küresel finansal sisteme entegre olmak için 24 Ocak 1980 yılında bir takım ekonomik istikrar kararları almıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile Türkiye piyasa ekonomisine yönelik ciddi bir adım atarak ithal ikameci sanayileşme modelini terk etmiş ve ihracata dayalı sanayileşme modelini benimsemiştir.

Liberalleşme ekseninde şekillenen piyasa ekonomisi modeli ülkemizde, Cumhuriyet’in kuruluşundan 1980’li yıllara gelinceye kadar çeşitli dönemlerde uygulanmaya çalışılmışsa da, olumlu bir netice alınmadığından dolayı sürdürülememiştir. Bu çerçevede piyasa ekonomisine dönük iktisadi reform süreci 24 Ocak Kararları ile gündemimize girmiş ve günümüzde de bu uygulamaya devam edilmektedir.

24 Ocak 1980 Kararlarıyla başlayan reform sürecinde ilk safhada, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesine mukabil ulusal piyasaların uluslararası piyasaya açılması gerçekleşmiştir. Bu gelişmeyi takiben ikinci safhada faiz oranları üzerindeki kamu denetimleri/kısıtlamaları kaldırılarak iç finansal serbestleşme sağlanmıştır. Bu şekilde başlayan serbestleşme hareketlerini 1989 yılında 32 Sayılı Karar ile sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılması ve Türk Lirası’nın konvertibilitesinin sağlanmasıyla dış finansal serbestleşme takip etmiştir.

1980’lerde başlayıp 1990’lı yıllarda büyük ölçüde tamamlanan bu reform süreci, 1980-2000 döneminde Türkiye ekonomisinin makroekonomik istikrarsızlık, kronik enflasyon gibi yerleşik problemlerinden tam anlamıyla kurtulmasına yardımcı olamamıştır. Zaman geçtikçe reform çabalarının daha kapsamlı olması gerekliliği açıklık kazanmıştır. Bu amaçla Türkiye 1999 sonlarından itibaren yeni reform

çalışmalarına başlamıştır. Bu çerçevede ilk olarak 1999 yılında “Enflasyonu Düşürme Programı” uygulamaya konulmuştur. Program, sıkı maliye politikası, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası ve enflasyonun düşürülmesine odaklı para ve kur politikası üzerine kurulmuştur. Bunun yanında yapısal reformlar çerçevesinde, tarım reformu, sosyal güvenlik reformu ve kamu mali yönetimine yönelik yapısal dönüşümlerin gerekliliği vurgulanmıştır. Diğer taraftan bütçenin hazırlanmasını, uygulanmasını ve denetimini kuvvetlendirmek; bütçe işlemlerinin şeffaflığını ve güvenilirliğini arttırmak; vergi sistemini ve idaresini iyileştirmek için “kamu mali yönetiminin” etkinleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

EDP'nin uygulanmasıyla ilk aylarda döviz kurundaki belirsizlik ortadan kalkmış, risk primindeki düşüşe paralel olarak faiz oranlarında azalmalar meydana gelmiş, en önemlisi de enflasyon son 14 yılda en düşük seviyeyi göstermiştir (% 30'un altına düşmüş). Ekonominin büyüme hızında da ilerleme görülmüş ve 2000 yılında (kriz yaşanana kadar) % 6,3 oranında yükselme yaşanmıştır. EDP'nin Kasım 2000 kriziyle büyük bir yara alması ve ardından Şubat 2001'de mali piyasalarda oluşan güveninin kırılma yapısı, bir kez daha finansal krize yol açmış ve bu gelişme EDP'de öngörülen para ve kur politikalarının terk edilmesine sebep olmuş ve EDP sona ermiştir. 2000 yılında ekonomi %6,3'lük bir büyüme yaşarken ard arda Kasım ve Şubat krizlerinin yaşanmasıyla 2001 sonlarında -%5,7 oranında küçülmüştür. Yine bu yıl içinde enflasyon %68,5 oranına yükselmiştir.

Şubat 2001 krizinden sonra TCMB'nin 22 Şubat 2001'de döviz çıpasını terk ederek kurları dalgalanmaya bıraktığını ilan etmiş ve Mayıs 2001'den itibaren GEGP uygulamaya konulmuştur. Bu programın temel amacı; güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, yeni ve çağdaş kurumsal yapılar oluşturmak, ekonomik

etkinliği sağlayacak yapısal reformları gerçekleştirmek, makro ekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanmak, sürdürülebilir büyüme ortamını sağlamak, kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımını bozukluklarını gidermektir. Program, siyaset ve ekonomi alanlarının ayrıştırılması temelinde, devletin fonksiyonlarının esas itibariyle “denetim” ile “eğitim, sağlık ve adalet” gibi kamu hizmetleriyle sınırlanacağı bir düzeni hedeflemektedir.

Program çerçevesinde mali piyasaların ve reel sektörün istikrar kazanması için bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bankalar Kanunu’nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmış, bankalardaki mevduat ve bankaların diğer yükümlülüklerine yönelik ilan edilen garantilerin devam edeceği belirtilmiştir. Kamu bankaları, TMSF bünyesindeki bankalar ve özel bankalar olmak üzere bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Yapısal dönüşüm ekseninde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu’na devredilen bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Devlet bankalarının görev zararları, piyasa faizini taşıyan devlet tahvilleriyle ödenmiştir. Özel bankaların da sermaye yeterlilik oranları yeniden sağlanıncaya kadar temettü ödemeleri ertelenmiş ve sermaye artırımına gitmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Bankalar Kanunu’nda AB standartlarına uyum sağlamak için değişiklikler de yapılmıştır.

Liberalleşme çerçevesinde para politikasına ilişkin gelişmelere bakıldığında, Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren TCMB’nin bağımsızlığı tartışmalarında son nokta GEGP’nin en önemli ayağını teşkil eden 4651 Sayılı Kanun olmuştur. Bu Kanun,

TCMB'nin kamuya kredi açma olanağını kaldırmakta ve sadece fiyat istikrarı hedefini üstlenebileceğini öngörmektedir. Böylece TCMB'nin Hazine'ye kısa vadeli avans ve KİT'lere kredi açma görevleri sona erdirilerek hükümet ile organik bağlantısı koparılmış ve para politikasının daha etkin uygulanabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

2001 krizinden sonra uygulamaya konulan bu istikrar programı çerçevesinde piyasalarda tedirginlik azalmış, sıkı maliye politikalarının ardından düşmeye başlayan kamu finansman ihtiyacı ile birlikte faiz ve fiyat artışlarında azalma meydana gelmiş hatta enflasyon oranı (2004'te hedef: %12, gerçekleşme %9,3) tek haneli rakamlara gerilemiştir. Enflasyonun düşme eğilimine girmesi ve mali piyasalarda güven bunalımının da ortadan kalkmasıyla 2001 yılında (-%5,7) oranında küçülen ekonomi 2004 yılında (% 9,9) oranında büyümüştür.

Fakat burada şunu belirtmekte fayda vardır. EDP'de, GEGP'de IMF ile yapılan anlaşmalar sonucunda uygulamaya konulmuş ve her ikisi de IMF tarafından desteklenmiştir. Biri sabit kur uygulamasına dayanırken diğeri dalgalı kur rejimini uygulamıştır. Kısaca birbirinin zıttı olan iki programın ikisinin de IMF tarafından desteklenmesi IMF politikalarındaki çelişkiyi ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Sosyal Güvenlik Reformu'na ilişkin, emeklilik ve sağlık sigortası hesapları ve hizmetleri üzerine düzenlemeler getirilmiştir. Yine aynı şekilde "Acil Eylem Planı" adı altında 3 Ocak 2003 tarihinde geniş çaplı düzenlemeler içeren bir program uygulamaya konmuştur.

Yeni getirilen plan/program çerçevesinde vergi politikasının hedefinde, mali miladın kaldırılması, vergi yükünün tabana yayılması, vergi mevzuatının basitleştirilmesi ve vergi barışı projesinin uygulanması mevcuttur. Bunun yanında vergi

tahsilât sürelerinin kısaltılması, vergi denetimlerinin etkinleştirilmesi, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması programın vergi politikası hedeflerini tamamlamaktadır. Diğer taraftan programın yapısal reformlar kısmında yer alan özelleştirmelere hız verilmiştir. 2000 yılından sonra özelleştirilen kurumlar; Petrol Ofisi (2000), Elektrik Dağıtım (2004), Türk Telekom-TÜPRAŞ-ERDEMİR (2005), Araç Muayene İstasyonları-TEKEL (2005), Emekli Sandığına ait Otellerin Satışı (2006) ile Otoyol ve Köprülerin Özelleştirme kapsamına alınması (2007). Diğer taraftan AEP çerçevesinde uygulanan “Harcama Politikası” ile denetimler arttırılarak kaynak israfı önlenecek ve akabinde kaynakların daha etkin ve verimli alanlara kaydırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda Sayıştay güçlendirilerek denetim kapsamı genişletilecek, 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yenilenerek 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uygulamaya konulacaktır.

2005 yılında TCMB “şeffaflık” ve “hesap verebilirlik” ilkelerine bağlı olarak üçer aylık para politikası raporu yayımlamaya başlamıştır. 2006-2007 döneminde TCMB'nin izlediği temkinli duruş, ekonominin aşırı ısınmasını ve borçluluk oranlarının yüksek artışlar göstermesini engellemiştir. Bu sayede, 2008 yılı sonlarında olumsuz talep şoklarına ve dış finansman koşullarına karşı dengeleyici bir para politikası izlenmesi için gerekli hareket alanını sağlamıştır. TCMB 2010 yılının son çeyreğinden itibaren uygulamaya başladığı yeni strateji çerçevesinde, enflasyon görünümünün olumlu seyretmesinin de sağladığı imkân dâhilinde, makro finansal risklerin azaltılabilmesine yönelik politikalar geliştirmiştir. 2011 yılında bu politikalar sonuç vermiş ve ekonomide dengelenme süreci başlamıştır. TCMB, enflasyon beklentilerini kontrol altına almak ve orta vadeli enflasyon risklerini dengelemek amacıyla Ekim

2011’de güçlü bir parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Bu tedbirler neticesinde enflasyon 2011 yılında % 10,4 oranında gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan ekonomik büyümenin önemli bir ayağını teşkil eden net sermaye girişi içinde Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının payı önemli boyutlara varmıştır. 2001 yılında 2,8 Milyar dolar olan doğrudan yatırımlar, 2002 yılında 862 Milyon dolara kadar gerilemiştir. Yapısal reformlar ve alınan tedbirler neticesinde 2010 yılında 7,8 Milyar dolar düzeyinde gerçekleşen doğrudan yatırım, 2011 yılı Eylül ayı itibariyle 12,7 Milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca yine bu dönemde genel olarak net sermaye girişi 55,2 Milyar dolara yükselmiştir.

Bir başka gelişme, AB’ye üyelik yolunda AB Ekonomik ve Parasal Birliğine katılabilmek için Maastricht Kriterleri çerçevesinde öne sürülen makroekonomik göstergelerde görülmektedir. Bütçe açığının GSYH’ya oranı 2002-2010 yılları arasında %10 oranından % 3 oranına gerilemiştir (kriterlerde bu oran % 3’tür). Bir diğer gelişme enflasyon oranlarında görülmektedir. 2001 yılı itibariyle % 68,5 oranına yükselen enflasyon 2002 yılında % 29,7 oranına gerilemiş, 2010 yılı itibariyle de bu oran % 6,4 oranında gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Kamu borçlarının GSYH içindeki payı 2002 yılında % 73,7 iken bu oran 2010 itibariyle % 41,6 oranında gerçekleşmiştir (kriterlerde % 60’ı geçmeme şartı belirtilmektedir). Ayrıca 2002 yılında kişi başına GSYH 3.492 \$ iken bu oran 2010 yılında 10.079 \$’a yükselmiştir.

Türkiye ekonomisinde tüm bu alınan tedbirler, uygulanan reformlar, hedeflenen enflasyon oranları ve gerçekleşmeleri büyümeye olumlu etki yapmış ve ekonomimiz 2001 yılından bu yana 2009 yılı dışında sürekli büyümüştür. 2008 yılı küresel krizin etkisiyle 2009 yılında ilk defa küçülme yaşayan ekonomimiz -%4,7 oranında

küçülmüştür. 2010 yılı Türkiye ekonomisi açısından, makroekonomide oluşturulan güven ve istikrar sonucu özel sektör öncülüğünde büyümeye geçildiği ve hızlı bir büyüme performansının sergilendiği bir yıl olmuştur. 2010 yılında % 9 oranında bir büyüme ile Avrupa’da en hızlı büyüyen ülke olmuştur. Türkiye ekonomisi 2011 yılına öngörülenin üzerinde bir büyüme ile girmiş ve yılın ilk yarısında % 10,2 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir.

Piyasa ekonomisinin önemli bir ayağını teşkil eden finansal serbestleşme politikaları çerçevesinde 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu mali yönetiminde, hesap verebilirlik, mali disiplin, ekonomik verimlilik, mali saydamlık, maliyet-fayda ve maliyet-etkinlik hedeflenerek, kamu kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu kullanılmasını sağlamak üzere “Performans Esaslı Bütçeleme”ye geçiş öngörülmüştür. Diğer taraftan 5018 Sayılı Kanun ile mali disiplin, mali saydamlık, stratejik planlama, hesap verebilirlik, performans esaslı bütçeleme ve çok yıllık bütçeleme gibi reformlar liberalleşme ile yönetim perspektifinde ortaya çıkan değişikliklerin sonucudur.

5018 Sayılı Kanun çerçevesinde getirilen, performans bütçe kavramıyla gelişen, yeni yönetim anlayışında stratejik planlamayla iç içe olan çok yıllık bütçeleme sistemiyle; 3 yıllık ekonomik ve mali hedefler ortaya konulmuş, mali disiplin sağlanmış, kamusal hizmetlerin maliyetleri ölçülmüş, mali saydamlık oluşturulmuş ve kamusal karar alıcılara uzun vadeli düşünebilme yetisi kazandırılmıştır. Mali disiplinin sağlanmasıyla da kaynakların daha etkin, verimli ve ekonomik olarak elde edilmesi ve kullanılması sağlanmış, ayrıca kamu maliyesinin hesap verilebilir bir yapıya bürünmesine kaynaklık etmiştir.

Sonuç olarak liberalleşme ekseninde uygulanan finansal serbestleşme politikaları ile piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, finansal sisteme derinlik kazandırılması, finansal araçlarda çeşitliliğin artırılması, rekabet ortamının iyileştirilmesi, dünya piyasalarıyla bütünleşerek ekonominin küresel şoklara karşı güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede 2000 yılı öncesine baktığımızda henüz yeni tamamlanan finansal serbestleşmenin bazı büyük krizlere kaynaklık ettiği bir gerçektir. Fakat özellikle 2001 krizinden sonra VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde mali sistemin aksayan yönleri ve taşıdığı riskler incelenmiş, yaşanan krizlerden dersler çıkarılarak tecrübeler edinilmiş ve neticede iktisadi ve mali yapıya bir dizi tedbirler, düzenlemeler ve yapısal reformlar getirilerek makroekonomik göstergelerde ciddi oranlarda iyileşmeler görülmüştür. Alınan sonuçlar itibariyle ekonominin sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya doğru gittiği gözlenmektedir. Ayrıca mali yönetim perspektifinde yapılan reformlar sonucunda kamu harcamalarının daha disipline edildiği ve mali yönetimin de şeffaflaştırılarak daha hesap verebilir bir yapıya kavuştuğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AĞIR H., (2010), **Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İkilisinin Ekonometrik Analizi**, BDDK Yayınları, Ankara.

AKTAN C.C. ve H. ŞEN, (1999), **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Tosyöv Yayınları, Ankara.

ASLAN N., (1997), **Uluslararası Özel Sermaye Akımları**, Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.

BALKANLI A. O., (2002), **Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve Kriz**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

BAŞOĞLU U. ve A. CEYHAN, (2001), **Finans Teori Kurum Uygulama**, Ekin Kitabevi, İstanbul.

BATIREL Ö. F., (2007), **Kamu Maliyesi ve Yönetimi**, İTÜ Yayınları, No:24, İstanbul.

BİLİCİ N., (2010), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

BORATAV K.,(2010), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, İmge Yayınevi, 14. Baskı, Ankara.

CELASUN M. ve D. RODRİK, (2002), **The Impact Of Globalization On The Turkish Economy**, The Turkish Bank Of The Republic Of Turkey, Ankara.

ÇELEBİ I., (1991), **Dışa açık Büyüme ve Türkiye**, E Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

ÇOLAK Ö. F., (2007), **Finansal Piyasalar ve Para Politikası**, Gazi Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.

ERTÜRK E.,(2001), **Uluslararası İktisat**, Alfa Basım Yayın, 2. Baskı, İstanbul.

EROĞLU N., (2002), **Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri**, Derleyen: Alkan Soyak, Om Yayınları, İstanbul.

FRY M. J., (1989), **Money, İnterest And Banking in Economic Development**, Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

KARABULUT G., (2002), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, İstanbul.

KARLUK R., (2005), **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul.

KAZGAN G., (1997), **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.

KAZGAN G., (2004), **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

KEPENEK Y. ve N. YENTÜRK, (2001), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul.

LİPIETZ A, (1992), **Towards a New Economic Order: Post-Fordism, Ecology And Democracy**, (Çeviren: M. Slater), Oxford University Press, Newyork.

ÖNDER İ. ve DİĞERLERİ, (1993), **Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.

PEHLİVAN O., (2010), **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi, Trabzon.

PEHLİVAN O., (2011), **Kamu Maliyesi**, Murathan Yayınevi, Trabzon.

SHAW E., (1973), **Financial Deepening İn Economic Development**, Oxford University Press, Newyork.

SKORSKİ T., (1996), **Financial Liberalization in Developing Countries**, Cheltenham/Vermant: Edward Elgar Publishing Company.

SEYİDOĞLU H., (2001), **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul.

SÖNMEZ S., (1998), **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

ŞAHİN H., (2007), **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, 9. Baskı, Bursa.

TCMB, (2002), **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara.

TİMUR T., (2004), **Türkiye Nasıl Küreselleşti?**, İmge Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.

ÜNAL T., (1996), **Finansal Kesimin Reel Kesime Kaynak Yaratma Kapasitesi**, İTO Yayınları, İstanbul.

YELDAN E., (2003), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm Birikim, Büyüme**, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.

YURDAKUL E. M. ve F. ERDAL, (2003), **Dış Ticaret Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

WILLIAMSON J. ve M. MAHAR, **Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme**, Çeviren: Güven Delice, (2002), Liberte Yayınları, Ankara.

MAKALELER

AKALIN G. ve A. UÇAK, “Ekonomik Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Rolü ve IMF’nin Kriz Yönetimi”, **Öneri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 28, (Haziran-2007).

AKAN Y. ve DİĞERLERİ, “Türkiye’de Ekonomik İstikrar Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları(Bir Ampirik Çalışma 1980-2006)”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, Sayı: 1, (Ocak-Haziran 2008).

AKDİŞ M., “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Krizler – Beklentiler”, **DTM Dış Ticaret Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 26, (Ekim-2002).

AKLAN A. N., “Kriz Sonrası Süreçte Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Döviz Piyasası Müdahalelerinin Etkinliği”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 13, (2007).

AKYAZI H. ve A. EKİNCİ, “Türkiye’de 2000 Sonrası Uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, **KATÜ İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 1, (Ocak-2009).

ALTIOK M., “Yeni Liberal İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kriz”, **Praxis Dergisi**, Sayı: 5, (2002).

ATAMTÜRK B., “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı: 2, (2007).

AUERBACH P. ve U. SİDDİKİ, “Financial Liberalisation And Economic Development: An Assesment”, **Journol Of Economic Surveys**, Cilt:18, Sayı:3, (2004).

BAKAN S., “1980’den Günümüze Türkiye’de Uygulanan Neo-liberal İktisat Politikaları”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, (Kasım-2009).

BAKIRTAŞ T. ve S. KARBUZ, “Finansal Küreselleşme ve Çevre Ülkelerin Durumu”, **İktisat İşletme Finans Dergisi**, Sayı: 215, (Şubat-2004).

BALİ B. ve M. ÇELEN, “Finansal Piyasalar İle İç Borçlanma Maliyeti İlişkisi: AB Ülkeleri İle Bir Karşılaştırma”, **XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, (Mayıs-2003).

BAŞOĞLU U., “Finansal Serbestleşme ve Uluslararası Portföy Yatırımları”, **Balıkesir Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 4, (2000).

BERKMAN N. A., “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 2, (2011).

BOZKURT C. ve P. K. GÖĞÜL, “Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, (Mayıs-2010).

CANSIZ H., “Küreselleşmenin Türk Devlet Bütçesine Etkileri”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl.22, S.80, (Temmuz-2008).

COLIER P., “The Assesment: Financial Liberalisation, Financial System and Economic Growth”, **Oxford Review Of Economic Policy**, Vol.5, No:4, (1989).

ÇETİNER Ö. ve Ö. ERDAL, “1980 Sonrası Türkiye’de Finansallaşma ve Tüketim: Fordizm’in Tutarlı Bir Alternatifi mi?”, **Econ Anadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresinde Sunulmuş Tebliğ**, (17-19 Haziran 2009), Eskişehir.

ÇIMRİN F. K., “Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 23, (Güz-2009).

ÇINAR B. ve DİĞERLERİ, “Ekonomi Notları: Küresel Kriz ve Politika Uygulamaları”, **TCMB Dergisi**, Sayı: 12/2, (Ağustos-2010).

ÇUBUKÇU F. ve Diğerleri, “Yerel ve Global Krizlerin Dış Ticaretimiz Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Ulusal Meslek Yüksek Okulları Öğrenci Sempozyumu**, Düzce, (21-22 Ekim 2010).

DAĞDELEN İ., “Liberalizasyon”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, ISSN: 1303-5134, Ankara.

DEMİR G., “Küreselleşme Üzerine”, **Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Cilt: 56, Sayı: 1.

DEMİRCAN E. S., “Yeni Ekonomik Düzendeki Bütçe Sistemlerindeki Değişim Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.13, S.2, (2006).

DPT, “Borçlanma, İç ve Dış Borç Yönetimi”, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, (2001).

DUMAN K., “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 4, (2002).

EMİL F. ve H. YILMAZ, “Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi; Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, No: 16, İstanbul, (2003).

GERNİ C. ve DİĞERLERİ, “İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi”, **II. Ulusal İktisat Kongresi**, İzmir, (20-22 Şubat 2008).

GÖKALP M. F. ve DİĞERLERİ, “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri ilişkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, (2011).

GÖKÇEN A., “İstikrar Tedbirleri ve Ekonomik Kriz”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 41, (Eylül-Ekim 2001).

GÜLOĞLU B., “İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 41, (2001).

GÜLOĞLU B. ve E. ALTUNOĞLU, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 27, (Ekim-2002).

GÜNÇAVDI Ö. ve S. KÜÇÜKÇİFÇİ, “Türkiye’de Finansal Liberalleşme Sürecinin Başarımı ve Mali Kesim Üzerine Bir Değerlendirme”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 1-2, (2002).

GÜNDÜZ Y., “Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı:24, (Bahar-2008)

HEPSAĞ A., “Finansal Liberalizasyon Politikalarının Geçerliliğinin Mc. Kinnon Tamamlayıcılık Hipotezi Çerçevesinde Sınanması: Türkiye Örneği”, **BDDK Bankacılık ve Finans Piyasalar Dergisi**, Cit: 3, Sayı: 1, (2009).

KARA A. H. ve M. ORAK, “Enflasyon Hedeflemesi”, **TCMB Ekonomik Tartışmalar Konferansı**, İstanbul, (10 Ekim 2008).

KARABIYIK İ. ve M. UÇAR, “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi”, **Sakarya Üniversitesi S.B.E. Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, (2010).

KIZILTAŞ E., “Çok Yıllı Bütçeleme Sistemi”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, S.16, (Sonbahar-2003).

KOYUNCU C. ve İ. T. ÇINAR, “Ticari Dışa Açıklık ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İşgücü Verimliliğine Etkisi: 1980 – 2005 Türkiye Uygulaması”, **Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 1, (Ocak-2009).

KÖMÜRCÜLER E., “5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda Küreselleşmenin İzleri”, **Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.29, S.1, (2011).

KÖSE N. ve DİĞERLERİ, “Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi (1995-2008)”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, (2010).

KURT S. ve M. BERBER, “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme”, **KATÜ İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 2, (Temmuz-2008).

MC. KINNON ve DİĞERLERİ, “How To Manage A Repressed Economy”, **Princeton University Departman Of Economic Working Paper**, No: 145, (1981).

OKTAYER A., “Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Üzerine Nitel Bir İnceleme”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, (2009).

ONGUN M.T., “Finansal Globalleşme”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 9, (1993).

ÖZATAY F., “2000-2002 Yıllarında Türkiye Ekonomisi: Sorunlar, Makroekonomik Politikalar ve Beklentiler”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:166. (Ocak-2000).

ÖZDEMİR Z. ve E. SEVER, “Finansal Liberalleşmenin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Analizi”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 46. Seri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (2004).

ÖZTÜRK S., “1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasaların Gelişimi (Türkiye Örneği)”, **Maltepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:2, (2003).

ÖZTÜRK S. ve D. YAKIŞIR, “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirilmesi”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 94, (Ekim-2005).

PEKKAYA S. ve S. KESİCİ, “Türkiye Örneğinde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Dengeler Üzerinde Reel Kesim – Mali Kesim Ayrımıyla Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 167, (Şubat-2000).

SAYGILI F., “Finansal Serbestleştirmenin, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (2001).

SEVER E. ve Z. ÖZDEMİR, “Finansal Liberalleşmenin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Analizi”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 46.Seri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (2004).

SEYİDOĞLU H., “Uluslar arası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ülkeleri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (2003).

ŞENGÖNÜL A. ve DİĞERLERİ, “Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye’de Kısa Vadeli Sermaye Akımlarının Makroekonomik Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 252, (Mart-2007).

ŞİMŞEK H. A., “Türkiye’de 2000 Yılı Sonrası Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, C.4, S.512, (2007).

ŞİMŞEK A., “Kamu Mali Dengesinin Sağlanmasında Maliye Politikasını Rolü: 2000 Sonrası Türkiye Deneyimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 3, (2006).

TAŞAR M. O., “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makroekonomik Etkilerinin Analizi”, **Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, (2010).

TELLAN D. Ö., “Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 67.

TEMİZEL H., “Neo-Liberal Küreselleşme, 1980 Sonrası Türkiye’de Neo-Liberal Politikalar ve Devletin Yeniden Yapılandırılması”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Akademik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 7, Emin Kayar Özel Sayısı, (Aralık-2007).

TOPRAK D., “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 24 Ocak 1980 Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 2, (2008).

TOPALLI N., “Kriz Sonrası Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programları ve Etkileri; Güneydoğu Asya ve Türkiye Örneği”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 11, (Aralık-2006).

TÜLEYKAN H., “Çok Yıllı Kamu Bütçelemesi ve Türkiye Uygulaması”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi S.B.E. Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi**, S.1, (2009).

UÇKAÇ A., “Türkiye’de Neo-liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 158, (Ocak-Haziran 2010).

URAL M., “Finansal Krizler ve Türkiye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, (2003).

URAL M. ve N. A. BALAYLAR, “Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımları ve Baskı İndeksleri”, **Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 44, Sayı: 509, (2007).

“ULUSAL EKONOMİK PROGRAM”, **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, Yıl:3, Sayı: 6, (Nisan-2001).

VENET B., “Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Gelişme” **İktisat Dergisi**, Sayı:438, (2003).

YAKUPOĞLU A., “Merkez Bankasının 2002-2009 Yılları Arasında Para Politikası ve Kur Rejiminin Genel Bir Analizi”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl: 24, Sayı:88, (Temmuz-2010).

YAPRAKLI S., “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 5, (2007).

YELDAN E., “Neo-liberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, **Praksis Dergisi**, Sayı: 7, (Yaz-2002).

YELDAN E., “Türkiye’de IMF Destekli Enflasyon ile Mücadele Programı: Bir İstikrar Programı mı? Yoksa Fakirleşme ve Mali Kaos Reçetesi mi?”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 41., (2001).

YENTÜRK N., “Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 27, (1997).

WIJNBERGEN S. V. “Stagflationary Effects Of Monetary Stabilization Policies: A Quantitative Analysis of South Korea” **Journal Of Development Economics**, Vol:10, No:2, (April 1982).

TEZLER

ALTINOK S., “Türkiye’nin Sanayileşmesinde Dış Ticaretin Rolü”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (1992).

CİCİOĞLU Ş., “Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Finansal Derinlik ve Baskınlık Analizi”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2009).

GÜRBÜZ R., “Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye’de Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, (2006).

MİYNAT M., “Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi: 1980 Sonrası Türkiye Örneği”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, (2003).

MUSULLUGİL A. K., “Finansal Serbestleşme ve Ekonomik Büyüme Türkiye Örneği”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, (2007).

ÖZTÜRK N., “Finansal Küreselleşmenin İktisat Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Türkiye”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2001).

PEHLİVAN S., “Finansal Serbestleşmenin İktisat Politikalarına Etkileri ve Finansal Krizler”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2008).

RODOPLU H., “Finansal Liberalizasyonun Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Ekonomisi Örneği”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, (2004).

TURGUT M., “Neo-Liberal İktisat Politikalarının Kriz Oluşumuna Etkisi: Türkiye Örneği”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, (2010).

İNTERNET KAYNAKLARI

AĞIR H. ve O. PEKER, “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon Finansal Gelişmeye Katkı Yaptımı ?”, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/31.pdf> (Erişim Tarihi: 21.05.2011)

AY A. ve Z. KARAÇOR, “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, www.zeynepkara.com.tr/AY,%20AHMET.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2011)

BAŞÇI E., “TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu”, (7 Aralık 2011) www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.02.2012).

B.S.B., “IMF Gözetiminde On Uzun Yıl: 1998-2008, Farklı Hükümetler, Tek Siyaset”, www.bagimsizsosyalbilimciler.org (Erişim Tarihi: 19.11.2011).

B.S.B., “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, (Haziran-2001). www.bagimsizsosyalbilimciler.org (Erişim Tarihi: 19.11.2011).

B.S.B., “2003 Başında Türkiye Ekonomisi ve AKP’nin Hükümet Programı Üzerine Değerlendirmeler”, www.bagimsizsosyalbilimciler.org

DTM, “1980 Sonrası Ekonomik Politikalar ve Dış Ticaret Politikası”
www.dtm.gov.tr.

DURUSAY S., “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, (2004),
www.foreigntrade.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.05.2011)

ENGİN Y., “Türkiye’de Finansal Serbestleşme”, (27 Ekim 2009),
<http://www.stratejikboyut.com/haber/turkiyede-finansal-serbestlesme--28619.html>
(Erişim Tarihi: 04.05.2011)

ERÇEL G., “2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması”, **TCMB**, (9 Aralık 1999). (Erişim Tarihi: 19.11.2011)
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html>

ERDİNÇ Z., “Türkiye’de 2002-2005 Yılları Arasında Uygulanan Dezenflasyon Programının Değerlendirilmesi”, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/11/53-69.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2011).

ERKAN B., “Türkiye’de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları”,
http://www.ceterisparibus.net/arsiv/b_erkandoc (Erişim Tarihi: 07.06.2011)

EROĞLU N., “İktisat Politikalarında Israrla Neden Fiyat İstikrarı Amacı?”,
Gündem Yazısı.(Erişim Tarihi: 28.11.2011)
http://www.ekonomikorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem_1_Sayi_514.pdf

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında Temel Yapısal Reform Konuları: Genel Değerlendirme”, (Erişim Tarihi: 10.11.2011).
<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Kitaplar/Yap%C4%B1sal%20Reformlar/Genel%20De%C4%9Feriendirme.pdf>

GÜLER B.A., “Devlette Reform”, **Konferans Metni**, (3 Mart 2003),<http://www.birgulaymanguler.net/files/pdf/devletreformu.pdf>(Erişim Tarihi:20.05.2011)

GÜNDEM F. ve R. TUNÇ, “Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Küresel Finansal Krizin Türkiye Üzerine Etkileri: S&P 500 ve IMKB Üzerine Bir İnceleme”,
http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:faCgmMXpFYcJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1 (Erişim Tarihi: 22.05.2011)

KADIOĞLU F. ve DİĞERLERİ, “Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000”, (Temmuz-2001).
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/kur.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2011).

KAR M. ve A. KARA, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”,<http://www.foreigntrade.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonD/b/sermaye%20hareketleri.doc> (Erişim Tarihi: 09.07.2011).

MANGIR F., “Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”,
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2006/16/FMANGIR.PDF (Erişim Tarihi:22.05.2011)

MERİÇ M. ve H. AY, “Küreselleşme Olgusu Bağlamında Vergi Kayıp ve Kaçakları”,
www.uludag.edu.tr/maliyesempozyumu741h.ay-m.meric.doc (Erişim Tarihi: 01.06.2011)

ÖZBİLEN Ş., “Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri”,
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/sevki1.pdf> (Erişim tarihi: 27.05.2011)

RESMÎ GAZETE (25 Ocak 1980 Tarihli ve 16880 Mükerrer Sayılı),
<http://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 06.06.2011)

PEKTEN A., “Genel Sağlık Sigortası Sistemi ve Getirdiği Yenilikler”, **Sayıştay Dergisi**, S.61, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi1.asp?id=61> (Erişim Tarihi: 16.02.2012).

ŞAMİLOĞLU F., “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme”, (Erişim Tarihi: 16.09.2011).

<http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC%20ekonomiye%20ge%C3%A7i%C5%9F%20program%C4%B1%20pdf.&source=web&cd=22&ved=0CCYQFjABOBQ&url=http%3A%2F%2Farchive.ismmmo.org.tr>

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Bülteni”, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm> (Erişim Tarihi: 17.02.2011).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, “Stratejik Plan (2009-2013)”, www.oib.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.02.2012).

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Stand-by Anlaşması (2002-2004) Dönemi”, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/paraprog/2002/standby2002-2004.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2012).

T.C. Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor(2009)”, <http://www.sgb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.02.2012).

T.C. Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor(2010)”, <http://www.sgb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.02.2012).

T.C. Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor(2011)”, <http://www.sgb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.02.2012).

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Sosyal Güvenlik Reformu”, (Mart 2008). www.csgeb.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.02.2012).

T.C. 58. Hükümet, “Acil Eylem Planı”, (3 Ocak 2003). <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.pdf>(Erişim Tarihi: 05.02.2012)

TCMB, “2012 Yılında Para ve Kur Politikası”, Ankara, (27 Aralık 2011). www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.02.2012).

TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.13, (Kasım 2011). www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi:15.02.2012).

TCMB, “Enflasyonu Düşürme Raporu(2012-I)”, www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.02.2012).

TONUS Ö., “Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme”, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/17/193-214.pdf> (Erişim Tarihi: 08.09.2011)

TÜRKER O., “Ekonomik Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma4.pdf> (Erişim Tarihi: 06.06.2011).

ÖZGEÇMİŞ

1987 Gaziantep doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi Gaziantep'te tamamladım. 2006 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nde lisans öğrenimime başladım ve 2010 yılında mezun oldum. İlkokul yıllarımda hayalim, üniversite yıllarımda ise idealim olan "Akademisyenlik" yolunda 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına başladım.